

გვესაზიოვნ უღვენებო

ქონსებასებინა
ბუნებასუკუნა

• ნაქარაზი • თბილისი •
1967

872
899.962.1.092[გამსახურდა, კონსტანტინე]
წ 992

7-2-2

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება ქართულ საბჭოთა ლიტერატურის იმ საუკეთესო მონაპოვართა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებიც ღირსეულად აგრძელებენ და ამდიდრებენ ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ეროვნული კულტურის სახელოვან ტრადიციებს და თვალსაჩინო ადგილს იკავებენ თანამედროვეობის სულიერ ღირებულებათა საგანძურში. თავისი მხატვრული ნიჭიერებით, შემოქმედებითი პოტენციით, პროფესიული კულტურითა და ერუდიციით კ. გამსახურდია ჩვენი საუკუნის მხატვრული სიტყვის უპირველეს ოსტატთა რიგში დგას და დაუცხრომელი შემოქმედებითი შრომითა და ბრძოლით აქტიურად მონაწილეობს თანამედროვე ესთეტიკური კულტურის განვითარებაში. მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფია მჭკვერმეტყველური მაგალითია იმისა, თუ რაოდენ კეთილმყოფელი და ამამაღლებელი ზეგავლენა იქონია ჩვენმა რევოლუციურმა ეპოქამ ოქტომბრისწინადროინდელი მხატვრული ინტელიგენციის იმ წარმომადგენელთა ბედზე, რომელთა ნიჭიერება და შემოქმედებითი შესაძლებლობანი განწირული იყო დეკადენტური ინდივიდუალიზმისა, მისტიკისა, პესიმიზმისა და უმიზნო ფორმალისტური ექსპერიმენტების წყვილადში ჩახშობისათვის.

იოლი და სწორხაზობრივი როდი იყო კ. გამსახურდიას გზა იმ იდეურ-ესთეტიკური პოზიციებისაკენ, რომლებზეც ვითარდება სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნება — არა მარტო იდეურად ყველაზე პროგრესული და შინაარსობლივად ყველაზე მდიდარი ხელოვნება თანამედროვე მსოფლიოში, არამედ ყველაზე რეალისტურა, პუმანური და ხალხური, ყველაზე სიცოცხლისუნარიანი და მართალი ხელოვნებაც, რომელიც თავისკენ იკრებს და იზიდავს ამჟამად შემოქმედებითი აზრის საუკეთესო ადამიანებს დედამიწის ყოველ კუთხეში. რთული წინააღმდეგობებისა და სერიოზული სიძნელების გადალახვის გზით, მაგრამ გაბედულად და თანმიმდევრულად მოეშურებოდა მწერალი თანამედროვეობის ნათელი იდეებით შთაგონებული, ეპოქის დიდი სოციალური კონფლიქტების სიმართლით გამომხატველი, ახალი ქვეყნის მშენებელი ხალხის სულიერი სამყაროს შთამბეჭდავად წარმომსახველი ხელოვნების პოზიციებისაკენ და ამ გზაზე მის მიერ გადადგმული ყოველი ნაბიჯი ცხოველ საზოგადოებრივ ინტერესს იწვევდა, მძაფრი ლიტერატურული ბრძოლების, მწვავე დისკუსიების საგნად ხდებოდა.

კ. გამსახურდია ხშირად ადარებს ხოლმე თავის შემოქმედებით შრომას ბიბლიური იაკობის თავგანწირულ ბრძოლას საკუთარ მრისხანე ღმერთთან. და მართლაც, იშვიათია ხელოვანი, რომლის შემოქმედებითი ცხოვრების მთელს ისტორიას ასეთი დაუცხრომელი, ბოზოქარი ბრძოლების ვითარებაში გაევილოს. ეს იმიტომ, რომ კ. გამსახურდიას ცხოვრებისა და შემოქმედების ყოველ დიდსა თუ მცირე საკითხზე მკაფიოდ გამოხატული საკუთარი-თვალსაზრისი გააჩნია, რომელსაც იგი ერთვულად გამოავლენს თავის მხატვრულ ქმნილებებში და თავგამოდებით იცავს თავის მრავალ ლიტერატურულ-კრიტიკულსა და პუბლიცისტურ წერილებში, მძაფრ საჯარო გამოსვლებში. მას არ უყვარს თუნდაც უდიდესი და საყოველთაოდ აღიარებული ავტორიტეტების შეხედულებათა პასიურად და მორჩილად განმეორება. მისი მძიებელი შემოქმედებითი აზრი ხშირად ამხედრებია ხოლმე თავის უსაყვარლეს ლიტერატურულ წინამორბედებს და მასწავლებლებსაც კი. ასეთი ხასიათისა და ტემპერამენტის მწერლის იდეურ-შემოქმედებითი ევოლუცია, ცხადია, დაზღვეული არ ყოფილა სხვადასხვაგვარ უყიდურესობათა და გადაჭარბებათაგან, ცალკეული შეცდომებისა და ჩავარდნებისაგან. ყოველივე ეს ქმნი-

და კ. გამსახურდიას სახელის გარშემო დაძაბულობის ატმოსფეროს, რომლის ვითარებაშიც ყალიბდებოდა მწერლის ღრმად ორიგინალური მხატვრული ინდივიდუალობა, მისი მსოფლმხედველობა და ესთეტიკური მრწამსი.

ქართული კლასიკური მწერლობის დიდ პატრიოტულ და დემოკრატიულ ტრადიციებზე აღზრდილმა ჭაბუკმა თავისი სულიერი ფორმირების ხანა ჩვენი საუკუნის ათიანი წლები დასავლეთ ევროპაში გაატარა. გერმანიისა და საფრანგეთის უნივერსიტეტებში სწავლისა და ევროპის სხვა ქვეყნებში ხანგრძლივად მოგზაურობის შედეგად იგი გაეცნო და ეზიარა დასავლეთში იმ ღრისათვის გაბატონებული იდეალისტური ფილოსოფიისა და დეკადენტური ხელოვნების მოდურ მიმართულებებს. ასეთი იდეური ტვირთით დაძვირებული დაუბრუნდა კ. გამსახურდია სამშობლოს ოციანი წლების დამდეგს, როდესაც ხანგრძლივი სოციალური და ეროვნული მონობისაგან საბოლოოდ თავდაღწეული ქართველი ხალხი ახალი, თავისუფალი და სამართლიანი სამყაროს მშენებლობის ფართო გზაზე გამოდიოდა.

უცხოური მოდერნისტული ხელოვნებით გატაცებული მწერალი ბუნებრივად აღმოჩნდა მწვავე კონფლიქტში იმ ახალ ამოცანებთან, რომლებსაც მწერლობასა და ხელოვნებას უსახავდა ჩვენი ქვეყნის განახლებული სოციალური ვითარება, კულტურული რევოლუციის პროცესები. კ. გამსახურდია ერთბაშად მოექცა იმ მძაფრი იდეოლოგიური ბრძოლების შუაგულში, რომლებიც ოციანი წლების ჩვენი ლიტერატურული ცხოვრების შინაარსს განსაზღვრავდა და რომელთა ვითარებაშიც ყალიბდებოდა და გზას იკვლევდა ახალგაზრდა საბჭოთა ლიტერატურა.

მაშინ კ. გამსახურდია ქართული მწერლობის ყველაზე მემარჯვენე ბანაკის ერთ-ერთ მეთაურად გამოდიოდა, თავის ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებში გერმანელი ექსპრესიონიზმისა და სხვა მოდური ევროპული ანტირეალისტური სკოლების პროპაგანდას ეწეოდა. ხოლო თავის ლიტერატურულ თანამოსაზრებებთან ერთად ორიგინალური უფროსებისა და გაზეთების ფურცლებზე პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს სალიტერატურო პოლიტიკის ძირითადი პრინციპებისადმი მკვეთრად დაპირისპირებულ შეხედულებებს იცავდა.

მაგრამ სწორედ ამავე წლებში იწყებოდა მწერლის ნამდვილი შემოქმედებითი ცხოვრება. მართალია, ჯერ კიდევ მოწაფეობის წლებში, ხოლო უფრო მძლავრად სტუდენტობის ხანაში იჩინა თავი მისმა ორიგინალურმა და მკაფიო ნიჭიერებამ მხატვრული შემოქმედების დარგში, მაგრამ კ. აბაშისპირელის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ მის ლექსებსა და ადრინდელ ნოველებს მხოლოდ ლიტერატურული წრეებისა და ვარჯიშის, მომავალი დიდი შემოქმედებითი ცხოვრებისათვის სამზადისის მნიშვნელობა ჰქონდა. მხოლოდ ოციან წლებში, — ქართული საბჭოთა ლიტერატურის აღმოცენებისა და ჩამოყალიბების პირველ პერიოდში—დაიწყო კ. გამსახურდიას თანმიმდევრული ბრძოლა ქართული მხატვრული პროზის აღორძინებისათვის, ქართული ნოველისა და რომანის ახალი გზების აღმოჩენისათვის, ეპიკური ჟანრების დამკვიდრებისათვის ახალგაზრდა ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში.

„ნაციონალური მწერლობა მხოლოდ მაშინ იქცევა ლიტერატურად, როცა იგი ეპოსის თავკიდურებს დაემყარება. ლირიკული პოეზია აზიისა, ავსტრალიისა და აფრიკის ნომადებსაც მოეპოვება, მაგრამ თავისთავადი ლიტერატურა ეპოსიდან იწყება მხოლოდ“. ეს რწმენა ამოძრავებდა კ. გამსახურდიას, როცა ოციანი წლების სოციალურ ძვრათა და განახლებათა გამძაფრებულ ვითარებაში დიდი გატაცებით და შთაგონებით იღვწოდა ახალი ქართული მხატვრული პროზის შემოქმედებითი ტრადიციების დადგენისათვის. ამ ბრძოლაში იგი მხარში ამოუდგა თავის უფროს თანამედროვეებს—ნიკო ლორთქიფანიძეს, მიხეილ ჯავახიშვილს, ლეო ქიაჩელს და თავის თანატოლ თუ მომდევნო თაობის ბელეტრისტებს, თუმცა როგორც თემატიკითა და შემოქმედებითი მიზანდასახულობით, ისე მსოფლშეგრძნებისა და მხატვრული სტილის მხრივ იმთავითვე ღრმად განსხვავდებოდა ყოველი მათგანისაგან.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდში კ. გამსახურდია თავისი მსოფლმხედველობით და ესთეტიკური იდეალით ჯერ კიდევ დიდი ზანძილით იყო დაშორებული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების მაგისტრალურ გეზს, მაინც ამ წლების მის მხატვრულ ნაწარმოებებში თავისებურ ანარეკლს პოულობდა ახალი ეპოქის სუნთქვა, ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში მიმდინარე უღრმესი გარდაქმნები და განახლებანი. „დიონისოს ღიმეილშიც“ და ნოველებშიც „ზარები

გრიგალში“, „ქოსა გახუ“, „ტაბუ“, „ლილ“, „დიდი იოსები“ და სხვ. ნათლად იგრძნობოდა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებით წარმოშობილი ახალი სოციალური ატმოსფერო, თუმცა ამ ნაწარმოებთა ავტორის ყურადღებას უპირატესად რევოლუციის მიერ დამარცხებული და განადგურებული სოციალური ძალების უკანასკნელ ნაშეერთა მახინჯი გამოვლინებანი იპყრობდა და არა ახალი სინამდვილის ნათელი, ახალი სამყაროს მშენებელ ადამიანთა სულიერი მშვენება და ძალა.

ოციანი წლები კ. გამსახურდიასათვის, ისე როგორც მთელი ქართული საბჭოთა ლიტერატურისათვის, მტკივნეული შემოქმედებითი ძიებების, იდეური წინააღმდეგობების, მრავალი ცდუნებისა და ყალბი გატაცების, მაგრამ მაინც ახალი ნათელი ესთეტიკური იდეალისადმი აღმავალი მისწრაფების პერიოდი იყო. გამოჩენილი ქართველი მხატვრის ლაღო გუდიაშვილისადმი მიძღვნილ წერილში კ. გამსახურდია სამართლიანად აღიარებს: „ჩვენ ყველას, ამ თაობიდან გამოსულთ, ათასგვარი დემონი გვიდაღვდა გულს, ათასი გზები გვიცდია და საშუალებანი, ათასგვარი სამანი მოგვიჩინა. ეს არის ფრიად მტკივნეული პერიოდი ხელოვანის ცხოვრებაში, პერიოდი საკუთარი ხმის მოპოვებისა და საკუთარი მანერისათვის სიძნეებისა. საქმე ის არის, რომ ეს პერიოდი ის ფონია, რომელიც საშუალო ნიჭს ახრჩობს, მაგრამ დიდი ტალანტი მას გადალახავს და საკუთარ გზას მოსძებნის უთუოდ“. საბედნიეროდ, კ. გამსახურდია სწორედ ასეთი ტალანტი გამოდგა. მან წარმატებით გადალახა მტკივნეული ძიებების, სამანთა მოსინჯვის ეტაპი, თავი დააღწია ათასგვარი მაცდუნებელი დემონით გატაცებას და ოცდაათიანი წლების დამდეგისათვის საბოლოოდ დაადგა საკუთარ საიმედო გზას, რომელიც ორგანულად შეერთო და დაუკავშირდა სოციალისტური კულტურის განვითარების მაგისტრალურ გზას.

ოცდაათიანი წლების დამდეგს, როდესაც სოციალიზმის მსოფლიო-ისტორიულ გამარჯვებათა ცხოველმყოფელი ზემოქმედების მეოხებით მრავალეროვნული საბჭოთა მხატვრული ინტელიგენციის ძირითადი მასა ერთსულოვნად ირანშემობდა სოციალიზმის მშენებლობის ამოცანებისა და კომუნისტური პარტიის პოზიციების გარწმობა და იწყებოდა სოციალისტური რეალიზმის მწერლობის დიდი იდეურ-შემოქმედებითი აღმავლობა, კ. გამსახურდიამ შექმნა თავი-

სი შესანიშნავი ტრილოგია „მთვარის მოტაცება“, რომელიც დღე-
დღე რჩება თანამედროვე ქართული მხატვრული პროზის ერთ-ერთ
უდიდეს და საუკეთესო ნაწარმოებად.

ამ რომანში კ. გამსახურდიამ პირველად შეხედა თანამედროვეო-
ბის მღელვარე მოვლენებს ახალი სამყაროს მშენებელი ხალხის
თვალთახედვით, პირველად გამოხატა და მხატვრულად დაასაბუთა
ბნელეთისა და მონობის სამყაროსთან შეჭიდებული ახალი; ყველა-
ზე ჰუმანური და სამართლიანი ცხოვრების გარდაუვალი გამარჯვე-
ბის კანონზომიერება, წრფელად და მთელის გულით უმდგრა ქვეყ-
ნად სოციალური თანასწორობისა, თავისუფლებისა და სამართლია-
ნობის დიდი ნათელის განუყოფლად დამკვიდრებას.

მართალია, ძლევამოსილად აღმავალი ახალისა და მომაკვდავი
რეაქციული სამყაროს სამკვდრო-სასიცოცხლო ორთაბრძოლის წარ-
მოსახვისას „მთვარის მოტაცების“ ავტორს წარსულის ბნელ გამოვ-
ლინებათა გამოსახატავად ბევრად უფრო მკაფიო და მეტყველი სა-
ღებავები აღმოაჩნდა, ვიდრე ახალი ცხოვრების სიმართლისა და მი-
სი მშენებელი ადამიანების ტიპიურ სახეთა გადმოსაცემად. მაგრამ
რომანში დიდი მხატვრული ძალით წარმოსახული სურათი ემხვარე-
ბისა და შერვაშიძეების, ტარბეზისა და აფაქიძეების, ლუკაია ლაბა-
ხუას და მათ მსგავსთა ბნელი სამყაროს დამხობისა და კატასტრო-
ფისა, შთამაგონებლად გვაგრძნობინებს და განგვაცდევინებს სოცია-
ლისტური რევოლუციის საქმის, მისი მასულდგმულებელი იდეების
სიმართლეს და უძლევლობას.

ეს რომანი არა მარტო მწერლის იდეურ გარდაქმნას მოასწავებდა,
არამედ მისი შთაგონების მომწიფებას, მხატვრული ოსტატობის
გაღრმავებას, წინ გადადგმულ ნაბიჯს ცხოვრების სიმართლით წარ-
მომსახველი დიდი რეალისტური ხელოვნების მიმართულებით, თუშ-
ცა ამ წიგნში საბოლოოდ დაძლეული როდი იყო ავტორის მოდერ-
ნისტულ გატაცებათა ინერცია.

ოცდაათიანი წლების მეორე ნახევარში დაიწყო კ. გამსახურდიანს
დიდი შემოქმედებითი შრომა ჩვენი ხალხის გმირული და საამაყო
ისტორიული წარსულის უმნიშვნელოვანესი მოვლენების მხატვრუ-
ლად გაცოცხლებისა და წარმოსახვისათვის. მწერალი აცხადებდა
„ეგ დიდი ხნის ოცნებაა ჩემი: ქართული ქრონიკების კრებულს
გვერდში. ამოუყუყუნო რომანების სერია, რომელსაც თავის დროზე

ვეწოდებ „ქართლის ცხოვრებას“. მწერლის ამ კეთილშობილური შემოქმედებითი განზრახვის პირველი ხორცშესხმა იყო რომანი „დოღოსტატის მარჯვენა“. იგი ამჟამად საბჭოთა ისტორიული რომანისტიკის ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ ნაწარმოებად არის აღიარებული. მისი რეზონანსი შორს გასცდა საბჭოეთის საზღვრებს და სულ უფრო მზარდი მასშტაბებით ვრცელდება დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებში. დიდი პატრიოტული მგზნებარებით და მაღალი პოეტური შთაგონებით გამსჭვალულ ამ ქმნილებაში კ. გამსახურდიამ დიდების საგალობელი უმღერა არა მარტო ქართველი ხალხის ქედუხრელ გმირობასა და ვაჟკაცობას, მის სამაგალითო თავგანწირულობას სამშობლოს თავისუფლებისა და ძლიერებისათვის ბრძოლაში, არამედ ადამიანის შემოქმედებითი გენიის, შთაგონებული შრომის იმ მაღალ იდეალს, რომელიც საბჭოთა ხალხის სულიერი სამყაროს უპირველეს ღირსებას და მშვენებას განსაზღვრავს.

„ისტორიული მასალის პოეტიზირებას მხოლოდ მაშინ აქვს თანადროულობისათვის რეზონი, როცა თვით აღებული ეპოქა, ან მისი გმირნი და მათი ხასიათი ეკორსპონდირება თანადროულობის იდეებს“. ასეთია განმსაზღვრელი დებულება კ. გამსახურდიას კონცეფციისა ისტორიული რომანტიკის სფეროში. ასეთი კონცეფციის მხატვრული განხორციელებაა ტეტრალოგია „დავით აღმაშენებელი“. ტეტრალოგიის პირველი წიგნი სამამულო ომის მრისხანე დღეებში გამოქვეყნდა და თავისი პატრიოტული სულისკვეთებით, გმირობისა და ქედუხრელობის აპოლოგიით მღელვარედ ეხმაურებოდა საბჭოთა ხალხის უმაღლეს მისწრაფებებსა და უკეთილშობილეს გრძნობებს იმ დიდი ისტორიული განსაცდელის ვითარებაში.

„დავით აღმაშენებელი“ ქართული მხატვრული პროზის უფართოესი ტილოა, რომელზეც ცოცხლად არის წარმოსახული ძველი საქართველოს ისტორიის უმნიშვნელოვანესი ეპოქა და ქართველი ხალხის დიდი საბრძოლო-პატრიოტული და სახელმწიფოებრივი ტრადიციები გამოხატულია სამუალო-საუკუნეობრივი მსოფლიოს ისტორიული ცხოვრების უმთავრეს პროცესებთან დაკავშირებით.

მეთხზედი საუკუნის განმავლობაში ძერწავდა მწერალი თავის ამ უდიდეს მხატვრულ ქმნილებას. ტეტრალოგიის მესამე და მეოთხე ტომების შუალედებში მან დაწერა რომანი „ვაზის ყვავილობა“, რომელშიც ასახა ქართველი საკოლმეურნეო გლეხობის ცხოვ-

რება სამამულო ომის პერიოდში და ომის შემდგომი მშვიდობიანი შემოქმედებითი შრომის პარველ წლებში.

მწერლის მთავარ მხატვრულ ნაწარმოებთა ასეთი სქემატური აღნუსხვა ცი ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს მისი შემოქმედებითი ინტერესების იშვიათ მრავალმხრივობაზე, იმაზე, თუ რაოდენ ფართოა მისი ჰორიზონტი სამყაროს მხატვრული ათვისებისა, თემებისა და სახეების რაოდენ მდიდარ სამყაროს, ადამიანურ სახეთა რაოდენ მრავალფეროვან გაღერებას შეიცავს მისი შემოქმედება.

შემოქმედებითი შრომის ინტენსივობის, მხატვრული პოტენციისა და ენერჯის თვალსაზრისით კ. გამსახურდიას იშვიათად თუ ვინაე შეედრება არა მარტო თანამედროვე ქართველ მწერალთა, არა-ნედ ჩვენი ეროვნული ლიტერატურის უდიდეს კლასიკოსთა შორისაც. და ასეთი გამძაფრებული, უხვი და ნაყოფიერი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე კ. გამსახურდიამ არ იცის კომპრომისი მხატვრული ოსტატობის სფეროში. იგი პოეტურა გზნებით და გატაცებით ძერწავს თავისი მრავალრიცხოვანი ნოველებისა თუ ვრცელი რომანების ყოველ ფრაზას.

სიტყვის ხელოვნება კ. გამსახურდიას ლიტერატურული შემოქმედების საფუძველთა საფუძველად მიაჩნია. თავისი ნახევარსაუკუნოვანი შემოქმედებითი მოღვაწეობით მან დიდად გაამდიდრა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენა, შეავსო იგი უძველესა ქართულა მწერლობის ძეგლებიდან თუ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ცოცხალი მეტყველების არსენალიდან დიდის ალლოთი და ტაქტით შერჩეული ლექსიკური მასალით, თავისებური ელფერი მისცა პოეტურ სინტაქსს, სიტყვათა წყობას, ფრაზის აღნაგობას. კ. გამსახურდიას ნაწარმოებთა სიტყვიერი ქსოვილი გამსჭვალულნი მუსიკალობით, რიტმულობით. მისი ფრაზა არა მარტო გვიხატავს და მოგვითხრობს, არამედ მღერის კიდევ. მგონი, კ. გამსახურდიამ პირველმა იხმარა ქართულ ლიტერატურაში „პოეტური პროზის“ ცნება, და ეს ცნება პირველ ყოვლისა, თვით კ. გამსახურდიას ბელეტრისტულ შემოქმედებას შეჰფერის. მართლაც, თავის საუკეთესო ნაწარმოებებში მან საოცრად დააახლოვა და დაანათესავა ერთმანეთთან პოეზიისა და პროზის ენა, ლირიკული და ეპიკური საწყისები. ეპიკური ჟანრის თხზულებებში მან ფართო გზა გაუხსნა ლირიკულ ნაკადს. „პოეზია სხვა არაფერია, თუ არა საკუთარი სულის

პრიზმაში გატარებული და ამ გზით გაშუქებული გარესამყარო და ეს ეხება უპირატესად ეპიკასაც“. — ამტკიცებს კ. გამსახურდია და თავისი შემოქმედებითაც სწორედ ეპიკურისა და ლირიკულის განუყოფლობას განამტკიცებს. მისთვის უცხოა საგნებისა და მოვლენების გულგრილი, განურჩეველი მკვრეტელობა, მშვიდი ეპიური რომანტიზმობა. მისი ნახატიც და თხრობაც ყოველთვის აღბეჭდილია მღელვარებით, ვნებიანობით, ემოციური დაძაბულობით. მხატვრული აღწერილობის პირველხარისხოვანი ოსტატი ფლობს ადაშიანის უაღრესად ინტიმურ გრძნობათა და განცდათა სამყაროში წვდომის ხელოვნებას, პერსონაჟთა უკიდურესად გამძაფრებული სულიერი მდგომარეობის პლასტიკური სიცხადით გადმოცემის საიდუმლოებას. ეს ასე ვთქვათ „ფსიქოლოგიური პეიზაჟები“ — პერსონაჟთა სულიერი ცხოვრების სურათები ამშვენებენ კ. გამსახურდიას მხატვრულ ქმნილებებს.

კ. გამსახურდია გაურბის სიუჟეტის სწორხაზობრივ განვითარებას, თხრობის თანმიმდევრულ მდინარებას ვიწრო ფაბულურ კალაპოტში. მას რთული, მრავალწახნაგოვანი სიუჟეტური კომპოზიცია უფრო ემარჯვება, სადაც ლირიკული წიაღსვლები ორგანულად ენაცვლება ფაბულურ მოტივებს; მოულოდნელი შენაკადები, მოგონებანი, ეპისტოლური ჩანართები და ზოგჯერ მეტად შორეული რემინისცენციები დაუსრულებელივ აფართოებენ და განაშტოებენ თხრობის ფარვატერს.

სხვადასხვაგვარი წყაროები ასაზრდოებენ კ. გამსახურდიას შემოქმედებით ინდივიდუალობას. მის უაღრესად ორიგინალურ მხატვრულ სტილს, გამოსახულების საშუალებათა თვითმყოფად სისტემას, მმ მხრივაც არაჩვეულებრივად ფართოა მწერლის ინტერესებისა და მიდრეკილებათა დიპაზონი. მან შეგნებულად და ხაზგასმულად აღადგინა ცოცხალი შემოქმედებითი კონტაქტი უძველესი ქართული მწერლობის ტრადიციებთან, ჩვენი აგიოგრაფიული და საერთოდ სასულიერო-საეკლესიო მწერლობის ძეგლებთან. ზოგჯერ ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს კ. გამსახურდიას ჩვენი ეროვნული კულტურის ამ შორეულ სათავეებთან უფრო მეტი რამ ანათესავებდეს, ვიდრე თავის უახლოეს წინამორბედებთან და უშუალო ლიტერატურულ წინაპრებთან. მაგრამ ეს სრულიადაც იმას არ ნიშნავს, თითქოს მწერლის შემოქმედებითი სამყარო განაყოფიერებულ-

ლი არ იყოს გასული საუკუნის ქართული, რუსული და ევროპული მწერლობის კლასიკოსთა გარდუვალი ღირებულების მიღწევებით. მწერალი უხვად სარგებლობს ქართული მითოლოგიის, ლეგენდების, ტყმულებათა და კერძოდ პოეტური ფოლკლორის ამოუწურავი საგანძურებით. და ყოველივე ამასთან ერთად მწერლის მთელ შემოქმედებით ცხოვრებას გასდევს დღემდეც დაუძლეველი გამოძახილი მოდერნისტული ხელოვნების სხვადასხვაგვარ მიმდინარეობათა ზეგავლენისა, რაც მეტნაკლები ძალით და ამა თუ იმ სახით ვლინდება მის მრავალ მხატვრულ ნაწარმოებში.

კ. გამსახურდია მხატვრული თარგმანის პირველხარისხოვანი ოსტატი. მან მსოფლიო ლიტერატურის არა ერთი საუკეთესო ნიმუშის თარგმანით გაამდიდრა ქართული მწერლობა. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მის მიერ მაღალი ოსტატობით შესრულებული თარგმანები დანტეს — „ღვთაებრივი კომედისა“ და გოეთეს „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანისა“.

თავისი მრავალმხრივი ერუდიციით და ფართო განსწავლულობით კ. გამსახურდიას ერთ-ერთი უპირველესი ადგილი უჭირავს ჩვენი დროის მხატვრული სიტყვის ოსტატთა შორის. მწერლის ინტენსიური ინტელექტუალური ცხოვრების ნაყოფია მთელი მისი მხატვრული შემოქმედებაც და მისი ლიტერატურულ-კრიტიკულ გამოკვლევათა ორი ტომიც, რომლებშიც იგი აშუქებს მშობლიური და უცხოური კულტურის მრავალ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას. რაგინდ სადავოც არ უნდა იყოს ამ წერილებსა და გამოკვლევებში განვითარებული ზოგიერთი დებულება, მთლიანად მწერლის ამ ლიტერატურათმცოდნეობითი ნაშრომების დიდი შემეცნებითი მნიშვნელობა ყოველად უდავო და უეჭველია.

კ. გამსახურდიას მთელი შემოქმედებითი ცხოვრება ლიტერატურული კრიტიკისა და მკითხველი საზოგადოებრივობის ცხოველი ინტერესისა და შეუწინაღებელი ყურადღების ვითარებაში მიმდინარეობს.

დიდი პოლემიკური ნიჭიერებით და ორატორული ხელოვნებით იცავს ყოველთვის მწერალი ლიტერატურული კრიტიკის იერიშებისაგან თავის მხატვრულ ნაწარმოებებსაც და ესთეტიკურ შეხედულებებსაც. მაგრამ ამასთან იგი დიდად უწევს ანგარიშს მწერლობის ინტერესებიდან გამომდინარე კეთილმოსურნე და კომპეტენტურ

კრიტიკას, რაგინდ მკაცრი და მომთხოვნელიც არ უნდა იყოს იგი. თავის „ავტორისეულ რეპლიკებში“ კ. გამსახურდია წერს: „მხოლოდ განუსჯელს ეშორება კრიტიკა. მე პირადად დიდად მადლობელი ვარ იმ ამხანაგებისა, რომელთაც საერთოდ მწერლობისა და ჩენი საქმისადმი ყურადღების გამოვლინების მეოხებით გაუუკრიტიკებია. ეს ყოველ მომენტში მზადყოფნისაყენ და ჩემში მთვლემარე პოტენციის გამძაფრებისაყენ მომიწოდებდა“. თუ ჩვენ დაკვირვებით შევისწავლით და ერთმანეთს შევადარებთ მისი ზოგიერთი ნაწარმოების სხვადასხვა გამოცემებს, ნათლად დავინახავთ, როგორ გონივრულად უსარგებლია მწერალს კეთილმოსურნე და კომპეტენტური ლიტერატურული კრიტიკის სამართლიანი შენიშვნებით. და მაინც ქართული საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობა ჯერ კიდევ დიდ ვალში იმყოფება ჩვენი დროის ამ შესანიშნავი ხელოვანის წინაშე. უკვე მომწიფდა მოთხოვნილება კ. გამსახურდიას შემოქმედების ფართო მონოგრაფიული შესწავლისა. როგორც მართებულად შენიშნავს კ. გამსახურდია: „მწერალი რთული ფენომენია. იგი თავის აიკვდილამდის ღვივის და ენთება და არავინ იცის, როდის ეტყვის რგი მომავალ თაობას თავის უკანასკნელ სიტყვას“. მაგრამ ყოველივე ის, რაც კ. გამსახურდიამ უკვე უთხრა ჩვენს თანამედროვეობას და მომავალ თაობებს, უმდიდრესი მასალაა ფართო მასშტაბის ლიტერატურულ-კრიტიკული გამოკვლევისათვის. არ არსებობს ჩვენი თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების, სოციალისტური რეალიზმის ესთეტიკის, საბჭოთა მწერლობის შემოქმედებითი მეთოდის არც ერთი აქტუალური პრობლემა, რომელიც არ აღიძვროდეს და გარკვეულ პასუხს არ მოითხოვდეს კ. გამსახურდიას შემოქმედების შესწავლისას.

ჩვენ ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია, შორა ვართ ასეთი პრეტენზიისაგან. ჩვენი ამ ნაკვევების ამოცანა მწერლის ლიტერატურული პორტრეტის მოხაზვით განისაზღვრება.

კონსტანტინე გამსახურდიას მთელი შემოქმედება ღრმად არის გამსჭვალული მწერლის პიროვნებით, მისი მსოფლშეგრძნებით, სულიერი წყობით და ტემპერამენტით, მისი ცხოვრების ისტორიით.

ხშირად მწერალი სრულიად შეუფარველად მონაწილეობს თავის ნაწარმოებებში მოთხრობილ ამბავთა მსვლელობაში. იგი უხვად აქსოვს თავისი ადამიანური ბუნების ცალკეულ თვისებებს თუ თავისი ბიოგრაფიის ცალკეულ მხარეებს „დიონისოს ღიმილის“, „მთვარის მოტაცებისა“ და „ვაზის ყვავილობის“ ისეთ მთავარ გმირთა სახეებში, როგორც არიან კონსტანტინე სავარსამიძე, თარაშ ემხვარი და ვახტანგ კორინთელი. „მთვარის მოტაცების“ მესამე წიგნში ავტორი თავის სახელითა და გვარით შედის რომანის პერსონაჟთა ანსამბლში და უშუალოდ მონაწილეობს მათს ურთაერთობებში. „დიონისოს ღიმილის“ პირველი გამოცემის ბოლოსიტყვაობაში მწერალს დასკირდა საგანგებოდ გამოიჩნოდა თავისი რომანის გმირს და მკითხველისათვის ეთხოვა: „მე ნუ ამკიდებთ კონსტანტინე სავარსამიძის ცოდვებს, რადგან მე საკუთარი ცოდვებიც მეყოფა“. ხოლო ამავე წიგნის მეორე გამოცემის ბოლოსიტყვაობაში იგი ჩივის, რომ მისა ეს სათხოვარი შეუწყნარებელი დარჩენილა და ლიტერატურულ კრიტიკას განუკითხავად მიუწერია ავტორისათვის რომანის გმირის ყოველი ქცევა, მისი ფსიქოლოგია, ზნეობა, აზროვნება. „მე მკირდავენ, სავარსამიძე შენა გგავსო, — ამბობს მწერალი და დასძენს, — ასეც რომ იყვეს, მერე რა? განა გმირი ავტორის ძვალი არაა ძვალთაგანი და სისხლი სისხლთაგანი?“ მწერლის ეს აღიარება არა მარტო სავარსამიძის სახეს შეეხება, ავტობიოგრაფიული ელემენტები შეტნაკლებად იგრძნობა მის სხვა რომანებსა და ნოველებშიც (რასაკვირველია, ისტორიული რომანების გამოკლებით). ამიტომაც კ. გამსახურდიას შემოქმედებითი სამყაროს განსნისა და გააზრებისათვის საჭიროა ვიცოდეთ მისი ცხოვრების ისტორიის მთავარი შტრიხები.

ქ. გამსახურდია დაიბადა 1893 წელს სამეგრელოში, სოფელ აბაშაში, შეძლებული აზნაურის ოჯახში. მამამისი სიმონი ანაღვაზრობაში ნადირობითა და ცხენოსნობით ყოფილა გატაცებული. შეილსაც თურმე სპარტანულად ზრდიდა. ცხენოსნობას, ნადირობას და ფიზიკურ შრომას აჩვევდა და ენერგიულად ურჩევდა „საქმისათვის“ მოეკიდა ხელი და მწერლობას არ გაჰყოლოდა, რადგან, მისი აზრით, „ყველაფერი ადამიანისათვის საჭირო და სასარგებლო უკვე დაწერილიაო ფსალმუნში, სახარებაში და „ვეფხისტყაოსანში“. ამიტომ მამა გაზეთების კითხვასაც გაურბოდაო — იგონებს მწერალი. ხან-

დაზმულობის ასაკში მამას მონადირეობისა და დროს ტარებისათვის თავი დაუხეობებია და ვენახები და ხილის ბაღები გაუშენებია, ერთ-ერთ პირველთაგანს დაუხერგავს კოლხეთის ველზე ციტრუსების კულტურა.

გამსახურების ოჯახსაც „მსახვრალი ხელით“ შეხებია „აზნაურთა ბუდეების“ ნგრევის პროცესი, რაც დამახასიათებელი იყო გასული საუკუნის მიწურულისა და ჩვენი საუკუნის დამდეგის საქართველოს სოციალური სინამდვილისათვის. მწერლის უფროსი ძმა ალექსანდრე სოციალ-დემოკრატიულ მოძრაობაში ჩაბმულა, მას მონაწილეობა მიუღია 1905 წლის რევოლუციურ ბრძოლებში. რეაქციის წლებში იგი პარტიზანულ რაზმებს ადგენდა და არალეგალურ მიტინგებს აწყობდა. ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორს მოუთხოვია სიმონ გამსახურდიასათვის — გაეცა და მთავრობისათვის წარედგინა ბეამბოხე შვილი და. რაკი მოხუცს ამ მოთხოვნაზე გადაქრით უარი განუცხადებია, იგი დაუპატიმრებიათ და ციხეში გამოუმწყვდევიათ. ცხრა თვის პატიმრობის შემდეგ მძიმედ ავადმყოფი სიმონი გაუთავისუფლებიათ, მაგრამ 80 წელს მიღწეული მალე გარდაცვლილა. მწერლის მეორე ძმა ბიქტორიც უფროსი ძმის გზას გაჰყოლია. მას რკინის გირით თავი გაუტეხია კახაკთა საეგზეკუციო ასეულის მეთაურისათვის, რის გამოც შეუპყრიათ და საველე სასამართლოს განაჩენით ციმბირს გადაუსახლებიათ. „ამგვარად დაგვენგრა ოჯახი“ — ამბობს კ. გამსახურდია თავის ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერებში.

ამის შემდეგ, დედას სახლი გაუყიდია და ქუთაისს გადასახლებულა, სადაც მომავალი მწერალი სწავლობდა ქართულ გიმნაზიაში. ეს გიმნაზია ერთადერთი საშუალო სასწავლებელი იყო იმდროინდელ მთელ დასავლეთ საქართველოში, სადაც სწავლა მშობლიურ ენაზე მიმდინარეობდა და პროგრესულად განწყობილი მასწავლებლები ახალგაზრდობას პატრიოტული და ჰუმანური იდეების სულისკვეთებით ზრდიდნენ. მოწაფეობის წლებში კ. გამსახურდია დიდი ნიჭიერებითა და ნაკითხობით გამოირჩეოდა თანატოლთა შორის. მას თითქმის მთლიანად გადაუყითხავს ქუთაისის საქალაქო ბიბლიოთეკის წიგნების ფონდი. ამასთან, ფრიადებზე სწავლობდა და თანაც ოჯახის ხელმოკლეობის გამო კერძო გაკვეთილებს ატარებდა ლათინურ, ფრანგულ და გერმანულ ენებში. ქუთაისის ქართულ გიმნაზიას გაუღვიძებია ჭაბუკის პატრიოტული შეგნება და შთაუგონებია მის-

თვის დიდი ქართული კლასიკური მწერლობის სიყვარული. ცამეტწლის ემაწვილი საგანგებოდ ჩამოსულა თბილისში იმ განზრახვით, რომ შორიდან მაინც შეეხედა ილია ჭავჭავაძისათვის, ხოლო როდესაც ქართველი ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი რევოლუციური მოძრაობის ამ სახელოვანი ბელადის ვერაგულად მოკვლის, ამბავი გაუგია, ჭაბუკს ფიცი დაუდგია, რომ მთელი სიცოცხლე შეეწირა ილია ჭავჭავაძის მკვლელების წინააღმდეგ ბრძოლისათვის, იმ მაღალი პატრიოტული და დემოკრატიული იდეალების გამარჯვებისათვის, რომელთაც ასე უანგაროდ და თავგანწირულად მიუძღვნეს თავიანთი ცხოვრება და შემოქმედება გასული საუკუნის ქართული მწერლობის უკვდავმა კორიფეებმა.

მართლაც, კ. გამსახურდია გიმნაზიის უფროს კლასებში სწავლის წლებში აქტიურად მონაწილეობდა რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდობის არაღეგალურ წრეებში. ეს წრეები მთავრობის საწინააღმდეგო პროკლამაციებს აქვეყნებდნენ და ენერგიულად ებრძოდნენ შავრაზმელ მოხელეებს. ასეთ მემამოხე გამოსვლებში მონაწილეობისათვის კ. გამსახურდია, სხვა თავის ამხანაგებთან ერთად, ჟანდარმერიამ დააპატიმრა და სასტიკ სასჯელს მხოლოდ ქართული გიმნაზიის დირექტორის — შესანიშნავი პედაგოგის, დიდი პატრიოტის იოსებ ოცხელის ენერგიული გამოქომაგების მეოხებით გადაურჩა.

ქართული გიმნაზიის წარმატებით დამთავრებისთანავე ქუთაისის ქალაქის გამგეობამ კ. გამსახურდიას, როგორც განსაკუთრებულად ნიჭიერ ახალგაზრდას, სტიპენდია დაუნიშნა და პეტერბურგს გაგზავნა უმაღლესი განათლების მისაღებად.

პეტერბურგის უნივერსიტეტში ჩარიცხვისთანავე კ. გამსახურდია გაეცნო და დაუახლოვდა ნიკო მარს და მუშაობა დაიწყო მის ენათმეცნიერულ სემინარში. მაგრამ მალე საზღვარგარეთ გაემგზავრა უმაღლესი განათლების გასაგრძელებლად. გამოჩენილი ქართველი კრიტიკოსისა და საზოგადო მოღვაწის კიტა აბაშიძის შუამდგომლობით კ. გამსახურდიას მარგანეცის მრეწველთა საბჭოს სტიპენდია დაენიშნა და იგი. კენისბერგის უნივერსიტეტში ჩაირიცხა. მალე ლაიპციგის უნივერსიტეტში გადავიდა და ენერგიულად დაეწაფა ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა — ფილოსოფიის, ესთეტიკის, ფსიქოლოგიის, ისტორიის, ხელოვნებათმცოდნეობის შესწავლას.

1914 წელს, პირველი იმპერიალისტური ომის დაწყებისთანავე კ. გამსახურდია მიუნჰენის ქუჩაში შეიპყრო ომის ისტერიით აღტყინებულმა ბრბომ. იგი ისმანინგის კომპოში გადაგზავნეს, სადაც გაეცნო და დაუმეგობრდა გერმანელი მილიტარისტების მიერ დაპატიმრებულ „საექვო უცხოელებს“ — ფრანგ, ინგლისელ, ბელგიელ, ინდოელ შეცნიერებს და ლიტერატორებს. ასეთი შეხვედრები და ურთიერთობანი, ცხადია, აფართოებდა ახალგაზრდა ქართველი მწერლის გონებრივი ინტერესების სფეროს, ამდიდრებდა მის ერუდიციას და ვიტალურ გამოცდილებას. რამდენიმე თვის შემდეგ კ. გამსახურდია მის ახლად შექენილ მეგობრებთან ერთად სამხრეთ ბავარიისში გადაგზავნეს, დაბა ტრაუნშტაინის საკონცენტრაციო ბანაკში, სადაც უცხოელ ტყვეებს საღისტური სიმკაცრით ეპყრობოდნენ. ტყვეობიდან განთავისუფლების შემდეგ კ. გამსახურდიას მიუნჰენის ლინკერსიტეტში სწავლის გაგრძელების ნება დართეს.

„ამ პერიოდში, — იგონებს კ. გამსახურდია, — ბევრს ვმუშაობდი. მაგრამ მე და ჩემი აფრიკელი მეგობარი სტუდენტურ ანგლოზასაც არ ვაკლებდით ხელს. პროფესორის ფრიდრიხ ფონ დერ ლაინენის მეოხებით მე მოვეწყვე ბერლინის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთის სემინარის ერთ სამთარგმნელო ბიუროში, სადაც წარმოებდა თარგმნა მსოფლიოს უდიდეს ენებზე“. ამ ხანებში კ. გამსახურდიას რამდენიმე ლექსი ითარგმნა გერმანულად და დაიბეჭდა გერმანულ ჟურნალში — „ახალ აღმოსავლეთში“. ამავე დროს მან დაწერა პუბლიცისტური ბროშურა „კავკასია მსოფლიო ომში“, რომელიც ვაიმარში გამოიცა, ხოლო შემდეგ გადაბეჭდეს და დიდი ტირაჟით გაავრცელეს ამერიკაში.

1918 წელს არდადეგებზე სამშობლოში დაბრუნებულმა ახალგაზრდა მწერალმა მონაწილეობა მიიღო თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ბრძოლაში. თუმცა მოკლე ხნით, მაგრამ მაინც განხორციელდა მისი დიდი ხნის ქაბუჯური ოცნება სამხედრო კარიერაზე. წერილში „როგორ ვწერ“ კ. გამსახურდია გვიამბობს: „ერთადერთ კარიერაზე ვოცნებობდი მთელი ჩემი სიკაბუჯის მანძილზე. ეს იყო სამხედრო კარიერა. 1918-19 წლებში უნივერსიტეტი მინდოდა დამეგდო და პრუსიის გენშტაბის აკადემია დამესრულებინა... სამხედრო კარიერისადმი სიყვარული არც ბართაშვილს ჩაუგონებია ჩემთვის და არც ლორდ ბაირონს. ოდითგანვე

ცხენის კულტი იყო ოდიშის მხარეში. ექვსი წლის ბავშვს განსვენებული მამაჩემი უბელო ცხენზე შემაგდებდა და მათრახს გადაუქერდა ცხენს“.

1918 წელს კ. გამსახურდიამ დააარსა ჟურნალი „პრომეთე“, რომელშიც ქართული მხატვრული სიტყვის ოსტატთა გვერდით თანამშრომლობდნენ გამოჩენილი მეცნიერები ივანე ჯავახიშვილი, კორნელი კეკელიძე და აკაკი შანიძე. ხანმოკლე არსებობის მიუხედავად, ამ ჟურნალმა თვალსაჩინო ადგილი დაიკავა იმ წლების ქართულ მხატვრულ პრესაში და გარკვეული როლიც შეასრულა მენშევიკური რეჟიმის ბატონობის პერიოდის ქართული მწერლობის განვითარებაში.

1919 წელს გერმანიაში დაბრუნებულმა კ. გამსახურდიამ დაამთავრა ბერლინის უნივერსიტეტი და მიიღო ხელოვნებათა მაგისტრის და ფილოსოფიის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. მომდევნო წლებში, ისე, როგორც სტუდენტობის პერიოდში, მწერალი მოგზაურობდა ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში, უშუალოდ ეცნობოდა ევროპის ხალხთა მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლებს, გულმოდგინედ სწავლობდა მათი ძველი და ახალი საუკუნეების ხელოვნებას, მწერლობას, ფილოსოფიას, საზოგადოებრივი აზროვნების მოწაპოვართ.

1921 წელს, როცა საქართველოში სოციალისტურმა რევოლუციამ გაიმარჯვა და საბჭოთა წყობილება დამყარდა, კ. გამსახურდია სამშობლოში დაბრუნდა და მთელი ძალ-ღონით ჩაება იმ მძაფრ იდეოლოგიურ ბრძოლებში, რომლებიც ახალი საქართველოს ისტორიის პირველ წლებში მიმდინარეობდა ქართული საბჭოთა კულტურის მშენებლობისათვის. მაშინ ლეო ქიაჩელთან და გალაკტიონ ტაბიძესთან ერთად იგი რედაქტორობდა ლიტერატურულ ჟურნალ „ლომისს“ და გაზეთ „ქართულ სიტყვას“. ამასთანავე იგი სცემდა საკუთარ გაზეთს „საქართველოს სამრეკლოს“ და ჟურნალ „ილიონს“.

1923 წელს მწერალი ისევ საზღვარგარეთ გაემგზავრა და მთელი წლის განმავლობაში სორბონის უნივერსიტეტში ისმენდა ლექციებს ახალი ფილოსოფიის ისტორიაში. მალე მწერალმა სამშობლოში დაბრუნება არჩია, სადაც მას შემოქმედებითი ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ფართო სარბიელი მოელოდა. 1924 წლი-

დან იწყება მწერლის პროფესიული ლიტერატურული ცხოვრება და მისი მრავალმხრივი მოღვაწეობა ქართული საბჭოთა კულტურის ასპარეზზე. ზედიზედ ქვეყნდება მისი რომანი „დიონისოს ღიმილი“ და ნოველების წიგნები, რომლებიც მას ორიგინალური და ნიჭიერი ბელეტრისტის სახელს უხვევენ და განსაზღვრავენ მის ადგილს ოცია-ნი წლების ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში.

ხანგრძლივად სამშობლოსაგან მოწყვეტილი და დასავლეთის ზურჯუაზიულ-დეკადენტური კულტურის ატმოსფეროში სულიერად მომწიფებული მწერლისათვის, ცხადია, ძნელი იყო ერთბაშად გაეგო და ეგარძნო ჩვენს ქვეყანაში საბოლოოდ გამარჯვებული სოციალისტური რევოლუციის საქმის სიმართლე და უძლეველობა, გამსჭვალულიყო ახალი სამყაროს ნათელი იდეებით და ყოველგვარი მერყეობისა და წინააღმდეგობათა გარეშე ჩამდგარიყო სოციალისტური საზოგადოების მშენებელთა მოწინავე რიგებში. კ. გამსახურდია იყო ერთ-ერთი დამაარსებელი და მეთაური ე. წ. „აკადემიური მწერლობის კავშირისა“, რომელიც ოციანი წლების ლიტერატურულ დაჯგუფებათა შორის მწერალთა ყველაზე მემარჯვენე გაერთიანება იყო, ყველაზე დიდი მანძილით დაშორებული პროლეტარული მსოფლმხედველობისაგან, საბჭოთა მწერლობის იდეურ-შემოქმედებითი პოზიციებისაგან. ამ წლების მხატვრულ ნაწარმოებებში, ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებში თუ სხვა სახის გამოსვლებში იგი გაპოხატავდა მრავალ მცდარსა და კულტურული რევოლუციის მიზნებთან და ამოცანებთან შეუთავსებელ იდეებს. ეს გარეგნობა დიდ სიძნელეებს და დაბრკოლებებს ქმნიდა მწერლის შემოქმედებითი და მოქალაქეობრივი ცხოვრების გზაზე.

ოცდაათიანი წლების დასაწყისიდან და განსაკუთრებით პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1932 წლის 23 აპრილის ისტორიული დადგენილების შემდეგ, იწყება კ. გამსახურდიას შემოქმედებითი ბიოგრაფიის ახალი პერიოდი. ოცდაათიან წლებში დაწერილი თავისი თანამედროვე თუ ისტორიული თემატიკის რომანებით იგი თვალსაჩინო ადგილს იჭერს საბჭოთა მწერლობის საუკეთესო ოსტატთა შორის. ამიერიდან იგი აქტიურად თანამშრომლობს ქართულ პრესაში. მისი საუკეთესო ნაწარმოებნი ითარგმნება რუსულ ენაზე, სხვა მომხმე საბჭოთა ხალხების ენებზე. დიდი სამამულო ომის წლებში მწერალი არა მარტო შთაგონებული, კემშარბიტად პატრიოტული

შემოქმედებითი შრომით ეხმაურებოდა საბჭოთა ხალხის საბრძოლო მისწრაფებებს. მრავალრიცხოვან მგზნებარე პუბლიცისტურ წერილებში, მშრომელთა მიტინგებზე და კულტურის მოღვაწეთა კრებებზე წარმოთქმულ სიტყვებში იგი მომაკვდინებლად ამხილებდა ფაშიზმის მხეცურ სახეს და ნამდვილი საგმირო საქმეებისათვის აღაფრთოვანებდა სამამულო ომის ფრონტისა და ზურგის მებრძოლებს. დღითი დღე იზრდებოდა მწერლის პოპულარობა, მისი როლი და მნიშვნელობა ქართული საბჭოთა კულტურის განვითარებაში. 1946 წელს, საბჭოთა საქართველოს არსებობის 25 წლისთავთან დაკავშირებით კ. გამსახურდიას დიდი ღვაწლი მთავრობის მაღალი ჯილდოთი აღინიშნა. შემდეგ იგი არჩეულ იქნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად. მწერლისადმი ხალხის გულწრფელი სიყვარულისა და მაღლიერების მკაფიო გამოხატულება იყო მისი დაბადების 70 წლისთავის აღსანიშნავი იუბილე, რომელმაც ფართო გამოძახილი ჰპოვა მთელს საქართველოში.

1965 წელს ტეტრალოგიისათვის „დავით აღმაშენებელი“ კ. გამსახურდიას შოთა რუსთაველის სახელობის პრემია მიენიჭა.

●

თავის რჩეულ თხზულებათა რეატომეულის მეორე ტომისათვის დაწერილ ბოლოსიტყვაობაში კ. გამსახურდია აღიარებს: „მეორე ტომში მოთავსებული ნოველებიდან ზოგზოგი ჩემი სიჭაბუკის დეკადენტურ ცოდვათა ანარეკლია. ჩვენ ყველას, ვისაც ოქტომბრის რევოლუციამდე მოგვიხდა სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა, უცილოდ დაგვემჩნა ერთგვარი დალი დეკადენტობისა. დეკადენტობა — ეს იყო განსაზღვრული სენი მთელი საუკუნისა“. აი, სწორედ, ამ სენით არის აღბეჭდილი კ. გამსახურდიას ოციანი წლების ნოველები და მისი პირველი რომანი „დიონისოს ღიმილი“. ინდივიდუალისტური მსოფლშეგონებით, ნაღვლიანი და მეღანქოლიური განწყობილებით გამსჭვალულს ამ ნაწარმოებებში მწერალი მთელს თავის მხატვრულ ძალასა და ენერგიას სასიკვდილოდ განწირული წარსულის ნარჩენების წარმოსახვას ანდომებს. ზოგჯერ რევოლუციის მიერ განადგურებული რეაქციული ძალების ეს მახინჯი გადმონაშთები მწერლის მიერ რომანტიზირებულად, პოეტიზირებულად არის გა-

ზონატული, არა მარტო სიბრაღეულითა და თანაგრძნობით, არამედ ერთგვარი დიდების შარავანდედით შემოსილი.

ყველაზე ტიპიური და დამახასიათებელი კ. გამსახურდიას ამ პერიოდის ნოველებს შორის არის „ზარები გრიგალში“. ამ ნოველს გმირია სოფლის ეკლესიის მნათე ოქროპირი, რომელსაც „ქვეყნის გამოცვლა“ მხოლოდ მაშინ შეუმჩნევია, როდესაც ეკლესიის გუმბათზე და სამრეკლოზე ჯვრები ველარ უნახავს. „აღამიანი ნელ-ნელა ამჩნევს ცვლილებას. ცვლილება რომ ერთბაშად შეგვენიშნა, ქვეყანა ჯოჯოხეთად იქცეოდა და არავის დასჭირდებოდა მეორე ჯოჯოხეთის გამოგონება“. ამ ავტორისეულ რემარკაში ნათლად არის გამოტყვეული „სიბნელეში დაბრმავებული“ „უიმედო გლახაკის“ მნათე ოქროპირის და ამ მხატვრული სახის შემქმნელი ხელოვანის ნეგატიური დამოკიდებულება იმ ღრმა ცვლილებებისა და გარდაქმნებისადმი, რომლებითაც აღსავეს იყო ჩვენი საუკუნის ოცდანი წლების საზოგადოებრივი სინამდვილე.

ღრმად შთაბეჭდავი ძალით მწერალი ხატავს სიმბოლური მნიშვნელობის სურათს უეცრად ამოვარდნილი გრიგალის დამამხობელი იერიშისა ძირკამომპალი სამრეკლოს წინააღმდეგ, რომლის ჩამონგრეულ საფეხურებზეც გაჩუტებულად დგას და გრიგალს თავგანწირულად ეგებება მოხუცი მნათე.

დიდ ხუთშაბათ საღამოს ოქროპირი დაათრო ახალი დროების მიერ მიკიტნად ქცეულმა, ცბიერმა და გაიძვერა ნახუცარამ. ღვინით და ბოღმით გაბრუებული მოხუცი ინსტინქტურად მიეშურება მთელი სოფლის მიერ მოძულეებულსა და მითოვებულ სამრეკლოკენ, რომელზეც იგი ოცდახუთი წლის განმავლობაში გამუდმებულად რეკავდა, ცისკარზეც და მწუხრზეც. „აწვიმდა სამრეკლოს, აწვიმდა საყდარს... ზარების თოკებს ქარი აფრიალებდა“. მნათემ თავდავიწყებით ხელი ჩაავლო სველ თოკებს და მძლავრად დაარისხა ჯერ მცირე. შემდეგ მოზრდილი, ბოლოს დიდი ზარები და სივრცე ერთბაშად აივსო ამ დიდი ხნით დადუმებული ზარების უეცარი ამღერებით და აგუგუნებით. და სწორედ ამ დროს ამოიჭრა ქარიშხალი, რომელიც ხახადღებული ძე მგლის გაცოფებით „ეძგერა სამრეკლოს. შეარყია და შეანჯღრია, შეატორტმანა“. ლენჩი ოქროპირის მიერ მოულოდნელად აგუგუნებული ზარებისა და გააფთრებული ქარიშხლის ორთაბრძოლის ღრმა ექსპრესიით დახატული სურათი

შეადგენს ამ ნაწარმოების უდავო ესთეტიკურ ღირსებას, მწერლის უექველ მხატვრულ მიღწევას. — „ზარების ჭარები ფოლადის აბ-
 ჭარში, მღვერები უშიშო, თავგამეტებულნი მისდევენ გრიგალის
 გაფრენილ მერნებს. მიჰქროდნენ მთვარისკენ ღრუბლების გემებო
 აღისფერ სისხლით გამურული აფრებით და პირქვე ეკიდა იესო ზე-
 ცაში, ღრუბლების ანძაზე, ვით მავნე მეკობრე. გრიგალი მოახტა
 ცაცხვების ქეჩოს, ვით მალი ფოცხვერი სისხლს მოწყურებულა.
 გადრიკა წელში მძლე გოლიათები, სამრეკლო ტკრციალით შეირყა,
 გაქანდა, ტორტმანით დაეცა მიწაზე“. ეს რამდენიმე სტრიქონიც
 ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ავტორის მხატვრული აზროვნების,
 სახეთა ძერწვის მანერის ანტირეალისტურ ხასიათზე. რაც შეეხება
 ნოველის იდეურ შინაარსს, ამის გასაგებად საკმარისია ის გარემოე-
 ბა, რომ აქ რევოლუციის სიმბოლოდ ნაგულისხმევი გრიგალი ხანა-
 დაღებული მგლისა და სისხლს მოწყურებული ფოცხვერის სახითაა
 წარმოდგენილი და მნათე ოქროპირის ასეთ წარმოდგენას არაფრით
 არ არღვევს და აბათილებს ნოველის მთელი მხატვრული ლოლიკა.

ღვინით და რელიგიური ექსტაზით გონებადახშული მოხუცი ფა-
 ნტიკური სიჭიუტით ჩაბლაუჭებია დასამხოზად განწირულ სამრეკ-
 ლოს და უდრტვინველად იღუპება სამრეკლოს ნანგრევებში. ნოვე-
 ლის ასეთი ფინალი თავისებურად განასახიერებს ჩვენი რევოლუ-
 ციური ეპოქის კანონზომიერებას — რევოლუციის გრიგალი პირი-
 საგან დედამიწისა აღგვის ყველაფერს და ყველას, რაც მას წინ გა-
 დაედობება. ეს პირუთვნელი ისტორიული სიმართლე დამარწმუნე-
 ბელი ძალით არის გამოხატული ამ ნოველაში. მაგრამ თავისი შე-
 ნოქმედებითი ბიოგრაფიის ამ ეტაპზე მწერალი ჭერ კიდევ თავისა
 სიმპათიებით და სულიერი ნათესაობით წარსულის დასაღუპავად
 განწირულ გადმონაშთებთან უფრო იყო დაკავშირებული, ვიდრე
 ახალი ცხოვრების ძლევაშისილ ქროლვასთან. ამიტომაც ეს ნაწარ-
 მოები ქარიშხლის მიერ დამხოზილი სამრეკლოს ნანგრევებში და-
 ღუპული მნათე ოქროპირის თავგანწირულების სადიდებელ ჰიმნად
 ჟღერს. „ასწიეთ ადამიანი მალლა, სულ მალლა და დასვით მნათე ოქ-
 როპირ შემოქმედის მარჯვენა მხარეს, რადგან სიბნელეში დაბრმავე-
 ბულმა ერთხელ მაინც იგრძნო აღტაცება და ექსტაზში დაიღუპა. მე
 მინდა ვიმღერო ექსტაზში დაღუპულისათვის“. — წერს ავტორი და
 ამ სიტყვებით იგი ხაზგასმით გაშიფრავს ნაწარმოების მხატვრულ სა-

ხეთა კომპლექსში ჩაქსოვილ აზრს. ნოველაში ავტორი არა ერთხელ და განზრახ შეუფარველად იმეორება: „მე მინდა ვუმღერო გრიგალისაგან შერყეულებას, რადგან ასეთი იყო მნათე ოქროპირი“. „მე მინდა ვუმღერო უიმედო გლახაკს, რომელმაც დიდების პორფირი უნდა მოისხას, რადგან ასეთი იყო მნათე ოქროპირი“, „მე ნინდა ვუმღერო სიბნელეში დაბრმავებულს“.

ახალი სოციალური სინამდვილის მიერ ცხოვრების ფსკერზე მოქცეული ყოფილი ადამიანები არიან ნოველა „ქოსა გახუს“ გმირები: ნახუცარი იონა და თავად მანუჩარის ნაშიერნი ძმები ტაგუ სამუგია და ქოსა გახუ. ფაცხაში თავშეფარებული ნახუცარი გულს არ იტეხს, ეფუთში ეძებს „ბოლშევიკების წასვლის“ თარიღებს, სასთუმალთან არ იშორებს ლოცვანებსა და წმიდა წიგნებს, დიდის პათოსით კითხულობს იობის წიგნს, რადგან რაღაც იღუმალ ანალოგიას პოულობს თავის ბედსა და წამებულ ბიბლიურ ადამიანს შორის. ტაგუ სამუგია და ქოსა გახუ კი თავადაზნაურული კლასის სულიერი და ფიზიკური დეგრადაციის ცოცხალ განსახიერებას წარმოადგენენ. ტაგუ თავადი მანუჩარის და მისი ღვიძლი დის ხათუნის შვილი ყოფილა, რომელიც თავისი შემადიწუნებელი ცოდვის დასაფარავად სამუგიად მოუნათლავს ბატონიშვილს. იგი მთელ მხარეში განთქმული მონადირე, ცხენის ქურდი და აბრაგია, ქალის მოტაცებათა და ყოველგვარ დანაშაულებათა მოთავე და მონაწილე. დიდის თავმოწონებით იგონებს ტაგუ თავისი ბნელი წარსულის საზარელ ეპიზოდებს, გულმოკლული უჩივის ახალ დროებას: „გაფუქდა ჯიმა აჯამი ქვეყანა, გამამაძალდა ხალხი“, „ასეთი დღეები მინახავს და ახლა ქუსლმოქცეული ოჩიგავა დამაჯდა თავზე“. კიდევ უფრო შემზარავია ქოსა გახუს ცხოვრების ისტორია. მისი ძმები — თავად მანუჩარის შვილები — რევოლუციას გაქცევიან და უცხოეთში გადაკარგულან. გახუს ცოლი და მცირეწლოვანი ვაჟი ვერ დაუტოვებია და შინ დარჩენილა. როცა ხანგრძლივი არაადამიანური ჩაგვრისა და უსამართლო ძალადობისათვის შურის საძიებლად გლეხებს თავად მანუჩარის სასახლე გადაუწვავთ, გახუს თავისი პირმშო თემრა გადაურჩენია და იმ დღიდან თავი შესლილად მოუჩვენებია სოფლისათვის. ხალხს შეცოდებია სულითა და ხორციით დამაბუნებელი ქოსა და მისთვის ხელი აღარ უხლიათ. ცოლი გაქცევია გახუს, ვილაც ბერძენს გაჰყოლია სტამბოლში. თანასოფლელების მიერ სასაცი-

ლოდ აგდებულ გახუს ხეზე მოუწყვია პატარა ფაცხა, შიგ მოუთავსებია თავისი თემრა, რომლისადმი სიყვარულდ და ზრუნვა შეადგენდა ამ უბადრუკი ადამიანის აიცოცხლის ერთადერთ აზრს. მსხლის მოსაყრეფად მალალ ხეზე გასულ თემრას შტო ჩამომტვრევია, მიწაზე დანარცხებულა და სული გაუცხია. ახლა კი ნიღაბი აიხალა ქოსა გახუმ. თურმე თავისი პირმშოს გადასარჩენად იგონებდა იგი სიგიყეს, ეგებ ხალხმა კუყისგან შეშლილს მამა-პაპის ცოდვა აღარ მომკითხოს, ხელი არ მახლოს და პატარა თემრა დაუსჯელად გაიზარდოსო. ახლა კი, როცა თემრა დაიღუპა, ქოსას ცხოვრებამაც ყოველგვარი აზრი დაკარგა. მან ცეცხლს მისცა ხეზე გადგმული თავისი ფაცხა და მდინარეში დაიხრჩო თავი. როცა გლეხებმა მდინარის ნაპირზე გამოირიყული გახუს ცხედარი იპოვეს, იგი უკანვე გადაისროლეს მდინარის სიღრმეში იმაზე გაბრაზებულებმა, რომ ქოსას მიერ თავისი ფაცხის დასაწვავად გაჩაღებულმა კოცონმა კინაღამ მთელი სოფელი იმსხვერპლა. თავისი ღვიძლი ძმის ცხედრისადმი ასე უდიერად მოპყრობის დამსწრე ტაგუ სამუგიაშ ხმის ამოღებაც ვერ გაბედა „ქუსლმოქცეული ოჩიგაგების“ შიშით.

ასეთია ნოველის სიუჟეტური სქემა. სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებით წარმოშობილი ახალი საზოგადოებრივი და ყოფაცხოვრებითი ურთიერთობანი აქ მხოლოდ წარსულის ამ ბნელი ნარჩენების კატასტროფის მეშვეობით არის მინიშნებულნი. მაგრამ ახალი სამყაროს ჩანსალი სოციალური ატმოსფერო და მისი შემოქმედი ადამიანების სახეები, მათი შრომა და ბრძოლა ჯერ კიდევ ნწერლას შემოქმედებითი ყურადღების მიღმა რჩებოდა.

ნოველა „ტაგუს“ საფუძვლად უდევს მოხუცი დიაკონის ნატიეს წაამბობი ლეგენდა. ლეგენდაში მოთხრობილია, თუ როგორ გავერანდა სამეგრელოს ერთი, ოდესღაც ძლიერი და მდიდარი სოფელი ნაჭყვედი, როგორ გაპარტახდა აზნაურ ბისკაიების ოჯახი და ამოწყდა მშრომელი გლეხების ხარბედიების გვარი. ამ მითიური ხასიათის ნაამბობს, ცხადია, არაფერი აკავშირებს საბჭოთა სინამდვილესთან, ჩვენს თანამედროვეობასთან, გარდა იმ გარეგნული ნიშნისა, რომ ეს უცნაური, თავისი მისტიურობით შემზარავი ამბავი მოხუცმა ნატიემ მოუთხრო ახალგაზრდა ინტელაგენტს, რომელიც დიდა ხნით ყოფილა მოწყვეტილი მშობლიურ მხარეს და ახლა, ოცი წლის შემდეგ, სანადიროდ დაბრუნებია ნაჭყვედის მიდამოებს. ამ პერსო-

ხაყის სახით კ. გამსახურდიას შემოქმედებაში პირველად გამოჩნდა ჯანუკურნებელი მელანქოლიით შეპყრობილი, პირველყოფილ პრიმიტივისა და ულტრა-მოდერნულ ცივილიზაციას შორის მოქანავე გაორებული ბუნების ახალგაზრდა კაცი. რომელმაც შემდეგ უფრო სრულად და მრავალმხრივი გამოხატულება ჰპოვა კონსტანტინე სავარსამიძისა და თარაშ ემხვარის სახეებში.

გარეწარი ბანდიტის, მძარცველის და მკვლელის ჯამუს საძულველი სახე დახატა მწერალმა ამავე სახელწოდების ნოველაში. ჯამუ ქართველი ყოფილა, სელიმ ეფენდიევის გვარით ყაჩაღობდა თურმე თურქესტანში, უკრაინასა და მოსკოვში. ბოლოს ვიღაც თავის მსგავს ნაძირალას გაუცია, შეუპყრიათ და ბუტირკის ციხეში ჩაუმწყვდევიათ... და მწერალი დაწვრილებით აღვიწერს, თუ როგორ დაასრულა თავისი სამარცხვინო ცხოვრება ამ გაცოფებულმა ბოროტმოქმედმა, რომელსაც სიკვდილის წინ ყოფნის თავებდობა, თავი იმართლოს ციხის საკანში შემთხვევით შეხვედრილ თანამემამულესთან და ვაჟკაცობა უწოდოს თავის ბნელ, სისსლიან საქმეებს. თავის დროზე ლიტერატურული კრიტიკა სამართლიანად უსაყვედურებდა მწერალს, რომ იგი ამგვარი ნაძირალების ცხოვრების გამოხატვას ანდომებდა თავის მხატვრულ ნიჭიერებასა და ენერგიას, ამასთან მას არ ჰყოფნიდა პათოსი, რათა მკითხველთა შეგნებაში პროტესტისა და გულისწყრომის გრძნობა გაეღვივებინა ამგვარი „გმირების“ მიმართ.

ამორალური, უხამსი სკეპტიკოსების სახეები დახატა მწერალმა ნოველებში „ლილი“ და „ქალის რძე“. პირველ მათგანში მოქმედებს ექიმი ავქსენტი შარუნია — „გულგამოქმული სკეპტიკოსი, რომელსაც ცაზე ღმერთი არად მიაჩნდა და ადამიანები სძაგდა ან ებრალებოდა“. ეს დიდად განსწავლული ექიმი, რომელსაც თითქმის მთელი მსოფლიო შემოთვლია და ბოლოს ქალაქი სოხუმი აურჩევია სამოღვაწეო ასპარეზად. გულისმარევედ უხამს შეხედულებებს გამოთქვამს ადამიანის არსის, საზოგადოების, მეგობრობის, სიყვარულის, ზნეობის საკითხებზე. იგი იმასაც არ თაკილობს, რომ მის ლამაზ ცოლთან გამიჯნურებულ სტუმარს პლაჟზე თავისი შიშველი მეუღლე დაანახოს. ამით უნდა დაარწმუნოს მეტოქე, ქალი რაქიტით არის დაავადებულიო და ამ საშუალებით „განკურნოს“ სტუმარი სიყვარულის სენისაგან. „ქალის რძეში“ კი მოთხრობილია თავგადასავალი

ერთი ახალგაზრდა ინტელიგენტისა, რომელსაც ნადირობისას კაცობრივად შემოაკვდა, შემდეგ ქალაქისაკენ გამობრუნებული შემთხვევით მოკლულის ოჯახში მოხვდა, თავისი მსხვერპლის ახალგაზრდა ცოლი მოეწონა და მასთან ეროტიული სცენების გამართვა მოინდომა ყოველად უხამსი და ტლანქი საშუალებებით.

შედარებით ახლოს მივიდა მწერალი საბჭოთა სინამდვილის თემატიკასთან ნოველაში „დიდი იოსები“. ეს ამ პერიოდის ერთადერთი ნაწარმოებია, რომელშიც კ. გამსახურდიამ სცადა დაეხატა რეალური მშრომელი ადამიანი და ეჩვენებინა ის ღრმა ცვლილებანი, რომლებიც ქვეყნის სოციალურ ცხოვრებაში სოციალისტურმა რევოლუციამ გამოიწვია. მაგრამ ამ ნოველის წერისას მწერალი ჯერ კიდევ არ იყო მსოფლმხედველობრივად მომზადებული ამ უაღრესად აქტუალური თემის ისტორიული სიმართლით გადაწყვეტისათვის. ნოველაში აღწერილია საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების პირველი დღეები. თბილისში, სოლოლაკის ერთ-ერთ ქუჩაზე მცხოვრები ვიღაც „დიდაკის“ ოჯახი სასწრაფოდ გარბის ქალაქიდან, რათა თან გაჰყვას უცხოეთში მიმავალ მენშევიკურ მთავრობას. მანქანაში ბარგის ჩასალაგებლად მეკურტნე იოსები მოიწვიეს. ოჯახის გაქცევის შემდეგ იოსებმა მოინდომა უპატრონოდ მიტოვებული ბინისა და დარჩენილი ქონების დასაკუთრება. პატიოსანი მშრომელი ადამიანი, რომელიც მუდამ გაკირვებაში და სიღარბეში ცხოვრობდა, ერთბაშად აღმოჩნდა მისთვის სავსებით უჩვეულო ვითარებაში. და ამ თითქოსდა მოულოდნელმა ბედნიერებამ იმსხვერპლა იოსები. მალე მას თვითნებურად მითვისებული ბინა ჩამოართვეს, მეეზოვედ დანიშნეს და ბინად ალაყაფის კარებთან მიშენებული პატარა ოთახი მიუჩინეს... იოსებმა მწვავედ განიცადა ყოველივე ეს. იგი სულიერმა მღელვარებამ შეიპყრო, კაცმა მოსვენება და სიმშვიდე დაკარგა, ლოთობას მიჰყო ხელი. ასეთ ვითარებაში ჩავარდნილი მეეზოვე ადვილად ჩაიგდეს ხელში და თავისი ბნელი საქმეების მონაწილედ გაიხადეს ბოროტმოქმედმა კომბინატორებმა, რომლებიც ყალბ ფულს ბეჭდავდნენ და ავრცელებდნენ. ასე დაექანა მეკურტნე იოსები ცხოვრების ფსკერისაკენ. მას მხილება და მძიმე სასჯელი მოელოდა, მაგრამ ერთხელ, როცა ყალბი ბონებით სავსე ჩემოდანი მიჰქონდა, ქუჩაში შემთხვევით მანქანა დაეჯახა და დაიღუპა. ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე, რომ მწერლისა

მიერ მოთხოვნილი თავგადასავალი მეკურტნე იოსებისა. არათუ ტიპიური და დამახასიათებელი არ არის, არამედ ფრიად ყალბად გამოხატავს იმ სოციალურ ძვრებსა და სიახლეებს, რომლებიც ქართველი მშრომელი ხალხის ცხოვრებაში გამოიწვია სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ.

კ. გამსახურდიას მიერ ოციან წლებში შექმნილ მხატვრულ ნაწარმოებთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი და თანაც ყველაზე დამახასიათებელი მწერლის იმდროინდელი იდეურ-ესთეტიკური პოზიციისათვის არის რომანი — „დიონისოს ღიმილი“, რომელსაც ავტორმა თავისი „სიკაბუკის წიგნი“ უწოდა. ამ წიგნის პირველი ნაწილი მწერალს 1915 წელს დაუწერია მიუნჰენში, 1916-1917 წლებში ბერლინში გაუგრძელებია მისი წერა, მაგრამ რომანის ეს პირველი ხელნაწერი ავტორს დაკარგვია. ასეთივე ბედი სწევია რომანის მეორე ვარიანტსაც, რომელიც მწერალს 1919 წელს ბერლინში დაუწერია. დაბოლოს, 1924 წელს მესამეჯერ დაუწერია იგი საქართველოში იმ სახით, როგორც იგივე ცნობილი გახდა მკითხველი საზოგადოებისათვის. „ცხრა თვე — დღისით და ღამით ისე ვებრძოდი ქართულ სიტყვას, როგორც იაკობი თავის მრისხანე ღმერთს“ — ამბობს მწერალი ამ წიგნის საბოლოო ვარიანტზე თავისი მუშაობის შესახებ და მართლაც, ამ ნაწარმოებში პირველად იჩინა თავი მწერლის ღრმად თავისებურმა მხატვრულმა სტილმა, მისმა ორიგინალურმა მეტყველებამ, რომელიც თანამედროვე ქართული სამწერლო ენის განახლებისა და გამ-

დიდრებისათვის დაძაბული ბრძოლის შედეგად არის გამოჩეულებული. ეს წიგნი პირველი და ყველაზე მკაფიო ნიმუში იყო იმ „პოეტური პროზისა“, რომლის თავგამოდებულ აპოლოგეტადაც კ. გამსახურდია გამოდიოდა თავისი სამწერლო ბიოგრაფიის დასაწყისიდანვე და რომელშიც მხატვრული პროზის ეპიკურ და ლირიკულ საწყისთა განუყოფელ ერთიანობას გულჩახმობდა. ამავე ნაწარმოებში პირველად გამოვლინდა საგრძნობლად და ხელშესახებლად მწერლის მხატვრული ინდივიდუალობის, მისი თვითმყოფი პოეტური ნიჭიერების, თხრობისა და ხატვის ღრმად თავისებური ხელოვნების ის ნიშანთვისებანი. რომელთაც განვითარება ჰპოვეს მის შემდგომ ფართო პლანის მხატვრულ ქმნილებებში.

„დიონისოს ღიმილით“ მე მოვძებნე სინთეზური გეზი ევროპულსა და სპარსულ სამიჯნურო რომანს შორის... გენეტიურად იგი დასავლური რომანიდან გამოდის“, — წერს ავტორი ამ წიგნის მეორე გამოცემის ბოლოსიტყვაობაში. მართლაც, ამ ნაწარმოებს უფრო მეტი ნათესაობა და კავშირი აქვს დასავლეთის რომანთან, ვიდრე ქართული კლასიკური მწერლობის მაგისტრალურ ხაზთან. მაგრამ, როგორც ცნობილია, ევროპული რომანი ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი და უცვლელი კატეგორია როდია. ერთია ბალზაკისა, სტენდალისა, დიკენსისა და თეკერეის რეალისტური რომანის ტრადიცია და სულ სხვაა გასული საუკუნის მიწურულსა და ჩვენი საუკუნის დამდეგს ევროპაში აღმოცენებული ანტირეალისტური მხატვრული პროზის ის ნაკადი, რომელიც მარსელ პრუტის, ჯემს ჯოისის, ღოს პასოსის და სხვათა სახელებით არის ცნობილი. ამასთანვე თანამედროვე ევროპული რომანიც არ წარმოადგენს ერთიანსა და განუყოფელ ცნებას. სწორედ მე-19 საუკუნის მიწურულს ევროპაშივე აღმოცენდა ახალი კრიტიკული რეალიზმის დიდი მწერლობა, რომელმაც ღრმად გახსნა და დიდი მამხილებელი ძალით გამოხატა ეპოქის სოციალური წინააღმდეგობანი, ბურჟუაზიული საზოგადოების დაცემისა და რღვევის პროცესები. კრიტიკული რეალიზმის ეს მძლავრი ტრადიცია ამჟამადაც გრძელდება ევროპულსა და ამერიკულ ლიტერატურაში და მას ისეთი დიდი, მთელს მსოფლიოში სახელმძღვანელო ოსტატები განამტკიცებენ, როგორც არიან ჰემინგუეი, კოლდუელი, ჰენრიხ ბიოლი და სხვ. ამასთან, თანმიმდევრულად იზრდება დასავლეთის მწერლობაში გარკვეულად რევოლუ-

ტიური, სოციალისტური რეალიზმის. მხატვრული პროზის ხვედრათი წონა. ყოველივე ეს, მთელი ეს ნაირფეროვანი პროგრესული ლიტერატურული მოძრაობა არსებობს თანამედროვე დეკადანსის ისეთ უკიდურეს გამოვლინებათა პარალელურად, როგორც მაგალითად, ფრანგული „ანტირომანის“ თეორია და პრაქტიკა და სხვა ამგვარი ანტირეალისტური მყვირალა, მოდური მიმდინარეობანი, ეგზისტენციალიზმიდან — აბსტრაქციონიზმამდე. ამიტომაც შეუძლებელია ლაპარაკი საერთოდ „თანამედროვე ევროპული მწერლობის“, „თანამედროვე ევროპული რომანის“ შესახებ, ეს ცნებები აუცილებლად დიფერენცირებულ გაგებასა და გააზრებას საჭიროებს.

კ. გამსახურდიას „დიონისოს ღიმილი“ ჩვენი საუკუნის ევროპული მოდერნისტული მხატვრული პროზის წიაღშია წარმოშობილი. მართალია, იგი გამსჭვალულია ბურჟუაზიული ცივილიზაციის ზრუნისა და ლაპობის, მისი ამორალიზმისა და განუყურნებელი დაძაბუნების მამხილებელი პათოსით, მაგრამ რომანის ეს კრიტიციზმი მოკლებულია სოციალურ გააზრებას და რაიმე ჭანსად, პროგრესულ საზოგადოებრივ იდეალს. იგი უფრო იმ სულიერი კრიზისისა და დეპრესიის გამოხატულებაა, რომელმაც დასავლეთის ბურჟუაზიული ინტელიგენციის გარკვეული წრეები მოიცვა პირველი მსოფლიო ომის მომდევნო წლებში და რომელმაც ნაირსახეობრივი გამოვლინება პპოვა ჯერ გერმანელი ექსპრესიონისტების შემოქმედებაში, ხოლო უფრო გვიან ფრანგი მწერლის ლუი სელინის რომანში „მოგზაურობა ღამის პირად“, ხოლო უფრო ახლოხან — ფრანგი ეგზისტენციალისტების რომანებსა და დრამებში.

რომანის მოქმედება ჩვენი საუკუნის ათიანი წლების ევროპული ცხოვრების ფონზე მიმდინარეობს. მართალია, რომანის მთავარი გმირი ქართველი კაცია და ამიტომ მისი მოგონებანი საკუთარი ბავშვობისა და ყრმობის წლების შესახებ — საქართველოს იმდროინდელ ცხოვრებას მოიცავს, საქართველოში მიმდინარეობს რომანის უკანასკნელ თავებში მოთხრობილი მოვლენებიც, მაგრამ ამ ქართულ პასაჟებს ნაწარმოებში მხოლოდ მეორეხარისხოვანი, პერიფერიული ადგილი და მნიშვნელობა აქვთ მიკუთვნებული. რომანის ძირითად ნაწილს მისი გმირის მიერ ევროპის ქვეყნებში — საფრანგეთში, იტალიაში, გერმანიაში გატარებული ცხოვრების ისტორია შეადგენს და ამდენადვე ამ პერიოდის ევროპის საზოგადოებრივი

ცხოვრების თავისებურ ანარეკლს შეიცავს. მაგრამ მწერლის ყურადღების ცენტრში დაყენებულია არა ამ პერიოდის მსოფლიო ისტორიისათვის დამახასიათებელი ღრმა სოციალური კონფლიქტები და წინააღმდეგობანი, არა ის ეპოქალური მნიშვნელობის საზოგადოებრივი პრობლემები, რომლებიც ამ წლებში კაცობრიობას აღელვებდნენ, არამედ თავისი გმირის და მის გარემომცველ ადამიანთა კიწრო, პირადულ გრძნობათა და განცდათა სამყარო, მათი სამიჯნურო, უფრო სწორად, ეროტიულ-სექსუალური ურთიერთობანი, მათი შთაბეჭდილებათა მდინარება.

ამიტომაც რომანში ვერ ვხედავთ სხვადასხვა სოციალურ ფენათა ცხოვრების დამახასიათებელ სურათებს, მათი სოციალური ინტერესების წინააღმდეგობებიდან წარმოშობილ კონფლიქტებს, რომანის სარბიელი ბურჟუაზიული საზოგადოების მაღალი ფენების ვიწრო წრით არის შემოფარგლული და ამ წრის მხატვრული ათვისება და დახასიათებაც მოკლებულია სოციალურ ასპექტს, უპირატესად ყოფაცხოვრებითსა და პირადინტიმურ ურთიერთობათა სფეროშია მომწყვდეული.

რომანის პერსონაჟთა მრავალრიცხოვან კალეიდოსკოპში არც ერთი არ წარმოადგენს დასრულებულ სოციალურ ტიპს, რომელიც ამა თუ იმ კლასის ფსიქოლოგიას, მის სოციალურ ბუნებას განასახიერებდეს, არც ერთი მათგანი არ არის ნაჩვენები თავისი პროფესიული საქმიანობის ვითარებაში, მთელი ეს ადამიანური მასა აქ გამოხატულია სეირნობისა და კაფე-რესტორნებში დროსტარების, არისტოკრატიულ სალონებში სტუმრობის, სექსუალური აღვირაზნისილობის, ღრმად სუბიექტურ განწყობილებათა და განცდათა ვითარებაში.

კლასიკური ევროპული რომანისაგან განსხვავებით, ან მის საწინააღმდეგოდ, ამ ნაწარმოების კომპოზიცია მოკლებულია ერთიან, მწყობრ სიუჟეტურ კალაპოტს. რომანი მისი მთავარი გმირის ნაამბობის სახით ვითარდება და უფრო მისი დღიურების, მოგონებების, შთაბეჭდილებების, მისი სულიერი ბიოგრაფიის ცალკეული ეპიზოდების ფრაგმენტულ ანაბეჭდებს წარმოადგენს, ათასგვარი შუნაკადი ასოციაციებით გართულებულსა და განშტოებულს. მაგრამ თავისი გმირის სულიერი დრამის, მისი გამძაფრებული მგრძნობელობის, მისი აფორიაქებული ფსიქოლოგიური სამყაროს გადმოცემისას მწე-

რალი მაღალი პოეზიის დონეს აღწევს, სწორედ ამ სფეროში ვლინდება მწერლის იშვიათი მხატვრული ძალა, ენერჯია და ოსტატობა. და ასევე მაღალი ესთეტიკური ელერის მხატვრულ სურათებში წარმოსახავს მწერალი მოქმედების ფონს, — მსოფლიოს უდიდესი სატახტო ქალაქების ქუჩებისა და მოედნების, ბაღებისა და პარკების. სედებს. კაფეებისა და რესტორნების, არისტოკრატიული ოჯახების ბინების მოწყობილობას, ეპოქის მატერიალურ ინვენტარს და ქალაქურსა და სოფლურ პეიზაჟებს, რომლებიც ყოველთვის ლირიკულად წგზნებარებით არის გამსჭვალული და ამიტომაც ემოციურად დატვირთული და გამძაფრებული.

მწერალი ნაკლებად ზრუნავს ინდივიდუალიზირებულ ადამიანურ ხასიათთა ცოცხლად დახატვისათვის, პერსონაჟთა გარეგნული პორტრეტების დასრულებულად ძერწვისათვის. რომანის მრავალრიცხოვან პერსონაჟთა შორის არსებითად არც არსებობს გმირი — ამ ცნების მაღალი გაგებით, რადგან ამ წიგნში არავინ სჩადის რაიმე გმირულს და მაღალადამიანურს. რომანში არაფერი ხდება სოციალურად მნიშვნელოვანი, ჩვენი საუკუნის ისტორიული ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი დიდი ძვრები და გარდატეხები აქ მხოლოდ მკრთალი შტრიხებით არის ნაგულისხმევი და მინიმუმებული, იმდენად, რამდენადაც ისინი გავლენას ახდენენ რომანის პერსონაჟთა პირადული ურთიერთობების განვითარებაზე.

ყოველივე ეს დიდი მანძილით აშორებს „დიონისოს ღიმის“ — კლასიკური რეალისტური რომანის ტრადიციებისაგან, აახლოებს და ანათესავებს მას მსოფლიო დეკადენტურ მწერლობაში გავრცელებულ უსიუჟეტო და „უგმირო“ ბელეტრისტიკასთან.

„დიონისოს ღიმის“ ძირითად შინაარსს, მწერლისავე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ევროპული ცივილიზაციის სნობისტური სენით დაავადებული უნიადგო აზნაურის — კონსტანტინე სავარსამიძის. სულიერი ბიოგრაფია წარმოადგენს. „მე არა ვარ გმირი, მაგრამ გმირი ხალხის ვარ ნაბოლარა“. ასე ახასიათებს თავის თავს კონსტანტინე სავარსამიძე. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, იგი ქართველი აზნაურობის ნაბოლარა და უქანასკნელი ნაშიერია. მაგრამ თათქარიძეებისა და სამანიშვილების სამყაროსთან მას მხოლოდ წარმოშობა აკავშირებს, თავისი აზროვნებით, ფსიქოლოგიით, ზნეობით, კი მას არაფერი აქვს საერთო თავის წარმომშობ წოდებასთან. უკვე აღრეულ

ყრმობის წლებში სავარსამიძე სულიერად დანათესავებია თავის აღმზრდელ გლეხს ტაია შელიას. ტაია — გლეხია, მაგრამ იგი მშრომელი გლეხობის წიაღისაგან მოწყვეტილი და გამოთიშული, რაღაც განსაკუთრებული გამონაკლისია. იგი უსაქმური, ლოთი, შესანიშნავი მონადირე და ცხენოსანი, ძველისძველი წარმართული ტრადიციებით დამძიმებული ადამიანია, რომელსაც არასოდეს თოხისა და სახნისისათვის ხელი არ შეუვლია, თავისი ოფლით არაფერი მოუპოვებია. ქორწილებში პირველი თამადა და დაკრძალვა-ქელებებში პირველი მოზარე, ტაია შელია, ამასთან, სისხლხორცეულად შეზრდილა ბუნების წიაღთან — ცხოველების, ფრინველების, ქვეწარმავალთა სამყაროსთან. ტაია შელიამ წარუშლელი ზეგავლენა იქონია სავარსამიძის ჰაბუკურ შეგნებაზე. „ტაია შელიამ ახია ჩემს თვალწინ ბუნების შეიღებქდიანი წიგნის პირველი ფურცელი, მან მასწავლა კვანძის გამოსკვნა, ანკესებზე ჭიების აგება და პირველად მან მიმაგნებინა გველების, ხვლიკების, თხუნელების და წავეების სოროებისათვის: მან მასწავლა შელოცვა, ფრინველების გამოკავრება, გათვალვის, გათოფვის და დანავსვის“ ძალა... ტაიამ მიჩვენა ჩემი ადგილი ადამიანთა შორის“, — იგონებს უკვე დავაჟკაცებული, ევროპის ბურჟუაზიული ცივილიზაციის ატმოსფეროში მთლიანად გათქვეფილი სავარსამიძე. უკვე ბავშვობის წლებში გათიშვია კონსტანტინე სულიერად საკუთარ ოჯახს, ჰაბუკი თურმე ზეცისაქენ მიისწრაფვოდა, — მამა კი მიწას ებღაუქებოდა. მომაკვდავ მამას დაუწყევლია თავისი ერთადერთი პირმშო, ცხოვრებაში გზადაბნეულობა, უნაყოფობა, გაუხარელი მწარე ხვედრი უნატრია მისთვის. მამის სიკვდილისთანავე კონსტანტინეს დაუნგრევია მამაპაპისეული სახლი, აუჩებია მამის მიერ გაშენებული ვენახები, მიწები გაუყიდია და უცხოეთში გადაკარგულა. მას შემდეგ დაეხეტება ევროპის ქალაქებში განუკურნებელი მელანქოლიით შეპყრობილი, სამუდამოდ გზააბნეული, მარტოობისა და მიუსაფრობის გესლით მოშხამული ახალგაზრდა ქართველი აზნაური, რომელსაც თავი პოეტად მოაქვს, თუმცა არაფერი შეუქმნია დადებითი და მნიშვნელოვანი. მისი სულიერი სამყარო განუკურნებლად მოუწამლავს ევროპული დეკადენტური კულტურის შხამს. იგი უკიდურესი ინდივიდუალიზმის, ამორალიზმის ჰაობში ჩაძირულა და ცხოვრებაში საკუთარი გზა ვერ უპოვია. 32 წლის ასაკს მიღწეული ვაჟკაცი, პარიზის კათედებისა და რეს-

ტორნების, არისტოკრატიული სალონების მუდმივი სტუმარი, თავს უდაბნოში, გაუვალ ულრან ტყეში გრძნობს და ასე მიმართავს თავის ფიქრებში ტაია შელიას:

„ტაია შელია, მე მარტო ვარ ამ ულრან ტყეში, შვიდი პროფესია გამოვიცვალე და ვერ ვიპოვე ჩემი ადგილი ამ ცხოვრებაში, ტაია შელია, ჩემი ცხოვრების ნახევარ გზაზე შემომადამდა, ისევ შენ გიგონებ და გეძახი — გულთმისანო ჩემო გამწრდელო.

ეგებ შენ მასწავლო გზა, როგორ გავიღე ამ ულრან ტყიდან, განა არ გესმის?.

„გზა!“ იძახის ადამიანი საუკუნეების ირიბ მიჯნაზე.

„გზა!“ იძახიან მგზავრები, მეეტლეები, ვატმანები და შოფრები.

„გზა!“ იძახიან მწერლები, მეცნიერები, ბერები და მოძღვართ-მოძღვრები, მე ყველა ვნახე, მე ყველას ვკითხე და ვერაჲინ მასწავლა გზა.

თუმცა ჩემს წინაშე ყველა გზა ხსნილია, ყველა ასპარეზი ნაცადია, მაგრამ მაინც არ ვიცი, საით წავიდე, რადგან ყველა გზა უღევია, და გაუვალა“.

ადამიანს, რომელსაც თითქმის ნახევარი მსოფლიო შემოუვლია, მრავალი ენა შეუსწავლია, მრავალი ხალხის ყოფაცხოვრება გაუცვნია, ბევრი უკითხავს და უსწავლია, მთელი ქვეყანა უდაბნოდ წარმოუდგენია და თავისი თავი ამ უდაბნოში მოხეტიალე ლანდად.

„ქუჩაში გავდივარ, მილიონებს შორის დავიძებ მარტობას.

უდაბნო! უდაბნო! დიდი ქალაქის დიდი ქუჩა ჩემი უდაბნო, აქ არავინ მიცნობს, ჩირადაც არავინ მიცქერის. თათქოს მე სხეული არ მქონდეს, თითქოს მე სული არ მქონდეს, თითქოს ლანდი ვიყვე, უდაბნოში მოხეტიალე ლანდი. უდაბნო! უდაბნო!“

მთელი წიგნი მისი მთავარი გმირის ამგვარი ტრაგიკული ჟღერის მონოლოგია. ერთმანეთს ენაცვლებიან ღრმა წინააღმდეგობებით აღსავსე ფიქრები, მოგონებანი, შთაბეჭდილებანი და აფორიაქებუ-

ლი ყოფა-ცხოვრების ეპიზოდები, გარემოცვის ფერადოვანი სურათები.

სავარსამიძე ხან პატრიოტია, რომელსაც შეუძლია სიამაყით და სიყვარულით ილაპარაკოს თავისი სამშობლოს გმირულ წარსულზე, სიტყვებით განიცდიდეს მისი ბუნების მშვენიერებას და მისი ხალხის მაღალ ღირსებებს, ხან კი უთვისტომო კოსმოპოლიტი, რომელსაც შეუძლია თქვას: „ჩრდილო და სამხრეთი, დასავლეთი და აღმოსავლეთი — მთელი სამყარო ჩემი სამშობლოა“. იგი ხშირად ამაყობს თავისი „ლაზური სისხლით“ და დიდ მნიშვნელობას აძლევს ამ „სისხლის ფაქტორს“ და თავმომწონედ აცხადებს, „ჩემში ყველაფერზე ხმამაღლა სისხლი მეტყველებს“. და თანაც გრძნობს და აღიარებს, რომ ეს სისხლი დაღლილი და სამუდამოდ დაშრეტილია, იგი ზან შეჰხარის თავის ფიზიკურ ძალ-ღონეს, მკლავების სიმაგრეს, ფეხების გამძლეობას და ფიქრობს, რომ მისთვის ყველაფერი ამქვეყნიური მისაწვდომია და დასაძლევია, ხანაც გულმოკლული ჩივის:

„ახლა ვგრძნობ, ჩემი სხეული დაიშალა, დაირღვა, საგნებს ფერადები შემოახუნდათ, გარემოს განვიციდი, როგორც არეულსა და უხიამოვნო ხმაურს. ხანდახან მგონია: მე შოკვდი კიდევაც და საოცარია, რომ ჩემი ნაადრევი სიკვდილის გამოცხადება არც შიშსა და არც სინანულს აღარ იწვევს ჩემში. დაიშრიტა სიხარული ჩემს სულში, აღარ ვლაპარაკობ, აღარ ვიციინი, არც რაიმე მაინტერესებს“.

სავარსამიძეს არ გააჩნია რაიმე სოციალური იდეალი და საზოგადოებრივი ინტერესი. იგი გულგრილად შესცქერის ერების, ქვეყნების, კაცობრიობის ბედს. მას არაფერი სწამს და ღრმად არაფერი და არავინ უყვარს.

მისი ცხოვრების მთავარ შინაარსს სამიჯნურო გატაცებანი შეადგენს. ამ ურთიერთობებში ნატანალიც არ არის წრფელი გრძნობისა, სპეტაკი და ამაღელვებელი სიყვარულისა. ეს განუკითხავი ეროტომანი თანაბარი ვნებიანობით, მაგრამ წარმავალი და ეფემერული ჯატაცებით უკავშირდება საფრანგეთში აკრედიტებულ სპარსეთის ფლჩის ალი მირზა ხანის მეუღლეს ჯენეტსაც, თავისი უახლოესი მეგობრის იოჰანეს ნოიშტატის სატრფოს ინგებორსაც, რომელიღაც

არისტოკრატიულ სალონში შემთხვევით გაცნობილ ამერიკელ ქალს მისის ბლუტსაც, რომის ქუჩაში ღამით შეხვედრილ ქალს ლუჩიასაც და ბოლოს, ქმარშვილიან ქართველ მანდილოსანს თინას, რომელიც ოდესღაც თავისი სიკბაბუკის წლებში ჰყვარებია კონსტანტინეს. და თავის ამ სასიყვარულო ურთიერთობათა მოთხრობისას სავარსამიძე ხშირად უკიდურესად გაშიშვლებული, ცინიკურად შეუფარველი სახით აღწერს აღვირახსნილი ავხორცობით აღბეჭდილ ეროტიულ სცენებს.

სავარსამიძე ხშირად ადარებს ხოლმე თავისთავს ქაობში განმართობებით მდგარ უნაყოფო თხმელას და, მართლაც, უნაყოფოა იგი არა მარტო იმ აზრით, რომ შვილი არა ჰყავს და, მაშასადამე, ბიოლოგიურად ვერ აგრძელებს მოდგმას, არამედ ფუჭი, უნაყოფო და ცარიელია იგი თავისი აზროვნებითაც, საქმიანობითაც, ცხოვრების ითელი შინაარსით. ასეთი გულგამოკმული სკეპტიკოსის, ინდივიდუალისტის, აღვირახსნილი ეროტომანის, ურწმუნო და უიდეო ადამიანის სახე დახატა კ. გამსახურდიამ „დიონისოს ღიმილში“, და ეს ტიპი ცოცხლად და ხორცშესხმულად გამოხატავს იმ „დაკარგული თარბის“ მორალურ სახეს, რომლის სულიერი დრამის გადმოცემასაც თავისი ძალ-ღონე შეალია ჩვენი საუკუნის ბურჟუაზიულ-დეკადენტური მწერლობის მრავალმა ცნობილმა ოსტატმა.

თუ მაინც მოვიწოდებთ მოუუნახოთ სიუჟეტური მაგისტრალი ამ ნაწარმოებს, ასეთად უნდა მივიჩნიოთ სავარსამიძისა და ჯენეტის სამიჯნურო ურთიერთობის ისტორია. ჯენეტი ქართველი ქალია, რომელიც თბილისში ყოფნის დროს გაუცვნია და ცოლად შეურთავს ალი მირზა ხანს. როცა ეს უკანასკნელი სპარსეთის ელჩად გაუგზავნიათ საფრანგეთში. მას ჯენეტიც თან წაუყვანია. პარიზში, მირზა ხანისა და ჯენეტის სალონში ხშირი სტუმარი იყო ქართველი პოეტ-სავარსამიძე, რომელიც ამ ოჯახში გაეცნო და დაუახლოვდა სხვადასხვა ეროვნებისა და პროფესიის ადამიანებს, დიპლომატებს, სამხედრო და სახელმწიფო მოღვაწეებს, მხატვრებს, ლიტერატორებს. კონსტანტინე დაუმეგობრდა ჯენეტს. მათი ურთიერთობა მალე სიყვარულში გადაიზარდა. ქალმა მიატოვა ქმარი, ერთადერთი ვაჟი-შვილი ფარვიზი და სავარსამიძეს გაჰყვა. პარიზიდან გაქცეულები ისინი ხან რომში ცხოვრობენ და ხან იტალიის სხვა ქალაქებში, ხან პატარა იტალიურ სოფელ ლიბანოში, ხან ბერლინში. ახალი და ახა-

ლი შემთხვევები და შთაბეჭდილებანი აღმოცენდებიან მათი მოგზაურობის ამ გზებზე, ფართოვდება თბრობის სარბიელი, მდიდრდება და მრავალფეროვანდება რომანის პერსონაჟების წრე, მწერალი მოგვითხრობს და გვიხატავს ყოველივე ამას და თანდათანობით მრავალწახნაგოვანი, განშტოებული ხდება რომანის სიუჟეტი.

ალი მირზა ხანს მწვავედ განუცდია ჭენეტის ღალატი. მას სულიერი წონასწორობა დაუკარგავს, სამსახურისათვის თავი დაუწებია, ლოთობისა და აზარტული თამაშობებისათვის მიუყვია ხელი, შალე იგი დაავადმყოფებულა და გარდაცვლილა. ავად გამხდარა მირზა ხანისა და ჭენეტის უპატრონოდ დარჩენილი პატარა ვაჟი — ფარვიზი. ამ ამბის გაგებისთანავე ჭენეტმ პარიზს მიაშურა, საიდანაც შვილთან ერთად საქართველოში გამოემგზავრა თავის დედასთან.

ამ დროისათვის საქართველოში საბჭოთა წყობილებას გაუმარჯვია. რევოლუციას დაუნგრევია ჭენეტის მშობლების ფეოდალური ოჯახი და მოხუცი დედისათვის მიწისა და ქონების მხოლოდ საარსებოდ აუცილებელი მინიმუმი დაუტოვებიათ.

სამშობლოში ბრუნდება კონსტანტინე სავარსამიძეც, რომელმაც კარგად იცის, რომ საქართველოში დამკვიდრებული ახალი საზოგადოებრივი სინამდვილისათვის იგი სავსებთ უცხო და უსარგებლო ჯაცია. ჭერ კიდევ უცხოეთში ყოფნისას იგი ამგვარად მსჯელობდა სამშობლოსთან თავისი ურთიერთობის შესახებ:

„საქართველოში წასვლის საქმე ძლიერ ზანტად მიდის. რა გავაკეთო, კიდევ რომ წავიდე? ჩენი გზები რახანია გაყრილია, რაც უამი ვადის, მით უფრო ცილდებიან ისინი ერთმანეთს... იგი მე არ მიცნობს, მას ჩემი არ ესმის, კიდევ რომ დავუბრუნდე უძლები შვილივით, მიმიღებს? ვინ იცის, ეგებ ჩემი აღნაგობა ეუცხოვოს, მწარედ გაიცინოს!“

საქართველოში ჩამოსული სავარსამიძე კურორტ აბასთუმანში დაბინავდა, სადაც ზაფხულის თვეებს ატარებდნენ ჭენეტი და ფარვიზი. კონსტანტინეს სულიერ სამყაროში დიდი ხანია ჩამქარალა ჭენეტისადმი სიყვარულის გრძნობა. ახლა იგი მხოლოდ მოვალეობის შეგნების კარნახით დადის ჭენეტის ოჯახში. კონსტანტინე შემთხვევით შეხვდა აბასთუმანში ჩამოსულ თავის ძიძიშვილს, — ტაია შე-

ლიას ერთ-ერთ ვაჟს, რომლისგანაც შეიტყო, რომ ტაიას ჯოჯი ჰყო-
ლია საზაფხულო საძოვრებზე აბასთუმნის მახლობელ მთებში. სა-
ცარსამიძე ესტუმრა თავის საყვარელ გამზრდელს. გაცოცხლდა ბავ-
შვობის ტკბილი დღეების მოგონებანი, ტაიასა და მისი შვილების
გარემოცვაში, ტკბილ საუბრებში. მოლხენაში, ცხენოსნობაში, უზ-
რუნველად ატარებს სავარსამიძე დღეებს... მაგრამ ხანმოკლე გა-
ზოდგა მისთვის ეს იდილია. კიდევ ერთი ახალი განსაცდელი და-
ატყდა თავს ამ „უნაყოფო თხმელას“. სავარსამიძემ მთებში ცხენით
გასეირნებისას თან წაიყვანა ფარვიზი დედის ნებადაურთველად. ქა-
ბუკი გაიტაცა ბედაურმა და უფსკრულში გადაჩენა. ამ საბედისწე-
რო შემთხვევამ საშუღამოდ დააშორა ერთმანეთს სავარსამიძე და
ჯენეტი.

ღრმა სევდით შეპყრობილი, მწვავე სულიერ ტკივილებსა და
მარტოობის ნაღველს მიწებებულ კონსტანტინე სავარსამიძე ასეთი
სიტყვებით ამთავრებს „დიონისოს ღიმილში“ მოთხრობილ თავისი
ცხოვრების ისტორიას:

„აღარც ტირილი შემიძლია, აღარც სიცილი და ერ-
თადერთი ნატვრაა ჩემი: ყინულზე დავარდნილ ნაპერწ-
კალივით გადნეს თუნდაც ჩემი სხეული... ტაია შელია!
ჩემი ცხოვრების ნახევარ გზაზე შემომადამდა!“

ამ სიტყვებით მთავრდება „დიონისოს ღიმილი“. ამავე სიტყვე-
ბით უჩიორდა სავარსამიძე თავის სულიერ მარტოობას და გაუხარელ
ყოფას რომანის დასაწყისშიც. როგორც ვხედავთ, არც თავისი ცხოვ-
რების გზაზე განცდილ მრავალ ვაი-ვაგლანს, არც საუკუნის დიდ
ისტორიულ ძვრებს, არც მისი სამშობლოს აღორძინებისა და განახ-
ლების ნათელ სინამდვილეს არაფერი შეუცვლია ამ უნუგეშოდ
დაავადებულ ინდივიდუალისტიას და სექპტიკოსის სულიერ ცხოვ-
რებაში. ეს იმიტომ. რომ მწერალმა ხელოვნურად მოსწყვიტა და გა-
მოთიშა თავისი გმირი ეპოქის დიდ სოციალურ პროცესებს. მიუწ-
ვდომელი და გაუგებარი გახდა მისთვის ჩვენი საუკუნის განმაახ-
ლებელი მოძრაობის იდეები და მათი განხორციელებისათვის მებრ-
ძოლი ხალხის აზრებისა და გრძნობების სამყარო. რომანში არ ცხოვ-
რობს და მოქმედებს არც ერთი ჯანსაღი ადამიანი, რომელიც შთაგო-
ნებული იყოს ეპოქის ნათელი იდეალებით და იღვწოდეს ამ იდეა-
ლების დამკვიდრებისათვის დედამიწაზე.

„დიონისოს ღიმილის“ მეორე გამოცემის ბოლოსიტყვაობაში ნწერალი დაჰპირდა მკითხველს, რომ თავისი გმირის მანკიერა სულიერი თვისებების დათრგუნვის პროცესს გვიჩვენებდა რომანის მომდევნო წიგნებში: „კონსტანტინე სავარსამიძის სერაფიმულ დამეში“ და „კონსტანტინე სავარსამიძის სიკვდილში“. მაგრამ იმ დღე-მა იდეურ-შემოქმედებითმა გადაიარაღებამ, რომელიც მწერალმა ოციანი და ოცდაათიანი წლების მიჯნაზე განიცადა, ალბათ შეუძლებელი გახდა ამ წიგნების დაწერა. კონსტანტინე სავარსამიძის ცხოვრების ისტორია უკვე ვეღარ გამოდგებოდა სიუჟეტურ საფუძველად იმ ახალ ნაწარმოებთათვის, რომელთა შესაქმნელად მწერალი მოწოდებული იყო თავისი შემოქმედებითი ბოგრაფიის ახალ ეტაპზე. ამიერიდან კ. გამსახურდია ჩვენი სამშობლოს თანამედროვე თუ ისტორიული ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი პროცესებია ფართო მხატვრულ ტილოებზე სიმართლით წარმოსახვას მიესწრაფვოდა, ამ მისწრაფებით შთაგონებულმა შექმნა ტრილოგია „მთვარის მოტაცება“.

ლიტერატურული კრიტიკის საყვედური იმის გამო, რომ კ. გამსახურდიას ოციანი წლების რომანსა და ნოველებში არავითარი განოხატულება არ უპოვია ახალი სამყაროს აღმოცენებისა და დამკვიდრების ეპოპეას, ამ სამყაროს მშენებელ ადამიანთა სულიერ ძალასა და მშვენებას, მწერალი მაშინ „დისტანციის თეორიით“ უპასუხებდა. ეს „თეორია“, როგორც ცნობილია, გადაჭრით უარყოფდა თანამედროვეობის მოვლენათა მაღალმხატვრული ასახვის შესაძლებლობას მწერლობაში და ჩვენი ეპოქის მხატვრული მატარანის შექმნის ამოცანას მომავალ საუკუნეთა ხელოვნების პეროგატივად აღიარებდა. „მთვარის მოტაცება“ იყო ის პირველი მხატვრული ნაწარმოები, რომლითაც მწერალმა ქვა-ქვაზე არ დატოვა „დისტანციის თეორიისაგან“, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა როგორც სოციალისტური ესთეტიკის ფუძემდებლურ პრინციპებს, ისე მსოფლიო ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორიის მთელ გამოცდილებას. „მთვარის მოტაცებით“ მწერალი გაბედულად და აქტიურად შეიჭრა ოცდაათიანი წლების დამდეგის გართულებული სოციალ-

რწ ვითარების სიღრმეში და, როგორც იტყვიან, მოვლენათა კვალ-
დაკვალ წარმოსახა საბჭოთა საზოგადოების ისტორიის ამ პერიოდ-
ისათვის დამახასიათებელი მწვავე სოციალური კონფლიქტები,
მძაფრი კლასობრივი ბრძოლები. და ასეთ აქტუალურ ცხოვრები-
სეულ მასალას, მის მახვილ იდეურ გააზრებას, ცხოვრების მღელვარე
მდინარებასთან ასე უშუალოდ დაკავშირებას არათუ არ დაუ-
ზიანებია მწერლის მხატვრული ოსტატობა, მისი ხელოვნების ესთე-
ტიკური ელერა, არამედ, პირიქით, სწორედ ამ ნაწარმოებში გამოვ-
ლინდა განსაკუთრებული სისრულით და სიღრმით კ. გამსახურდიას
მხატვრული ინდივიდუალობის სპეციფიკური ნიშან-თვისებანი, მისა,
როგორც მხატვრისა და მომთხრობელის იშვიათი, ღრმად თავისებუ-
რი ნიჭიერება.

„მთვარის მოტაცება“ — ფართო მხატვრული პანორამაა, რომელ-
ზეც მკვეთრი და ცხოველი საღებავებით, ცოცხალი, ღრმად შთამ-
ბეჭდავი ადამიანური სახეებისა და უაღრესად კოლორიტული ყო-
ფა-ცხოვრებითი პასაჟების მეშვეობით წარმოსახულია სასიკვდი-
ლოდ განწირული ძველისა და ძლევამოსილად აღმავალი ახალის
ორთაბრძოლის გრანდიოზული სურათი, გაშუქებული ეპოქის მაღა-
ლი სოციალური იდეალების გარდუვალი გამარჯვების ნათელა
რწმენით.

ოციანი და ოცდაათიანი წლების მიჯნაზე საბჭოთა საზოგადოე-
ბის განვითარება თავისი ისტორიის ახალ სტადიაში შედიოდა. იწყე-
ბოდა სოციალისტური საზოგადოების გაშლილი მშენებლობის ხანა,
სოციალიზმის შეტევა მთელი ფრონტით, ბრძოლა კულაკობის, რო-
გორც უკანასკნელი კაპიტალისტური კლასის ლიკვიდაციისათვის
სოფლის მეურნეობის მთლიანი კოლექტივიზაციის ნიადაგზე, გა-
დამწყვეტი ბრძოლა კაპიტალისტური წარსულის ნარჩენების დასაძ-
ლევად ცხოვრების ყოველ სფეროში, ყოფაცხოვრებით ურთიერ-
ობაში, ადამიანთა შეგნებაში. ეს იყო ჩვენი სამშობლოს ისტორიის
ერთ-ერთი ყველაზე დაძაბული, ბობოქარი ხანა, რომელმაც მრავალ-
მხრივი გამოხატულება პოვა ყოველი საბჭოთა ხალხის ეროვნული
ღწერლობის სხვადასხვა ენარის საუკეთესო ნაწარმოებებში. ჩვენი
ეპოქის გარდამქმნელი და განმახლებელი პათოსით, მისი გმირული
რევოლუციური სულით გამსჭვალულმა ამ ნაწარმოებებმა სოცია-
ლისტური რეალიზმის მთელი მრავალეროვნული ლიტერატურის

ახალი მძლავრი იდეურ-შემოქმედებითი აღმავლობა განაპირობებს. გამონაკლისს, რასაკვირველია, არც ქართული საბჭოთა ლიტერატურა წარმოადგენდა. ამ წლების არაერთი ბრწყინვალე პოეტურა ქმნილების, შესანიშნავი მოთხრობებისა და ნოველების წიგნების გარდა, საკმარისია დავასახელოთ ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“, პოლიკარპე კაკაბაძის „კოლმეურნის ქორწინება“, შალვა დადიანის „თეთნულ-ლი“. ოცდაათიანი წლების დამდეგის ბობოქარი წლების ამსახველ ამ ნაწარმოებთა ანსამბლში კ. გამსახურდიას „მთვარის მოტაცებას“ სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. რომ არაფერო ვთქვათ მწერლის მსოფლშეგარძნებისა და სამყაროს მხატვრული ხედვის, მისი სახეობრივი აზროვნების თავისებურებაზე, „მთვარის მოტაცება“ პირველ ყოვლისა, გამოირჩევა ცხოვრებისეულ მოვლენათა სიუხვითა და მრავალმხრივობით, ეპიური მასშტაბურობით. ეს ნაწარმოები ოცდაათიანი წლების ქართული სინამდვილის ამსახველი ერთადერთი მხატვრული ეპოპეაა, რომელიც თავის რთულსა და მრავალ შენაკადებად განშტოებულ სიუჟეტურ მდინარებაში მოიცავს და იტევს ქალაქური თუ სოფლური ცხოვრების, უაღრესად ცივილიზებული თუ პირველყოფილი პატრიარქალური ყოფის, ისტორიული წარსულისა თუ. სადღეისოდ აქტუალური პრობლემატიკის, დიდი სოციალური კონფლიქტებისა თუ პირად-ინტიმურ ურთიერთობათა არაჩვეულებრივად უხვსა და მრავალფეროვან მასალას.

ვრცელია რომანის მოქმედების გეოგრაფიული სარბიელი. მის გმირებს ხან საქართველოს დედაქალაქში, განახლებულ და აღორძინებულ თბილისში, ვხედავთ. მის პროსპექტებსა და მოედნებზე, შუზეუმებსა და ინსტიტუტებში, ფუნიკულორის პლატოზე, თუ ოჯახებში, ხან აფხაზეთში—სოხუმში, ოქუმში, ილორში, ხან სამეგრელოში, ზუგდიდში—შერვაშიძეების კარ-მიდამოში, მარულაზე, ადგილობრივ სასტუმროსა და რესტორანში, ხან სვანეთში, — ლაფარიანების პატრიარქალურ კოშკში, კლდოვან გამოქვაბულში, ყინულოვანი მთების სამყაროში. ყველგან მწერალი გვიჩვენებს ახალი ცხოვრების გრიგალის ქროლვას, ცხოვრების ყოველ სფეროში, თვით უკიდურესად შორეულ კუთხეებშიც კი, ხალხის ყოველ ფენაში, ყო-

ველი სოციალური ბიოგრაფიისა და კულტურული დონის ადამიანთა სულეერ სამყაროში შეჭრილ ღრმა ცვლილებებს.

მკითხველის თვალწინ კინემატოგრაფიული სისწრაფით გადაიშლება განზოგადებითი მნიშვნელობის სიმბოლური სურათები, ამ ღრმა ეპოქალური ძვრებისა და განახლებათა მომასწავებელი. კოლხეთის დაქობებულ ველებს რკინის ბეჭემოთები შესევიან, რათა დამშხამველი კოლოების, მალარიისა და სილატაკის ეს სამუფო ციტრუსოვანთა აყვავებულ ბაღნარად და ბედნიერი ცხოვრების დაუშრეტელ წყაროდ იქცეს. ოქუმის გზაზე ვეებერთელა გრეიდერო მოძრაობს, რაც იმის მომასწავებელია, რომ აფხაზეთის სოფელი ფართო გზატკეცილებით უნდა დაუკავშირდეს სარაიონო ცენტრებს, მთელს რესპუბლიკას, მთელს ქვეყანას.

ის გარემოება, რომ ეს გრეიდერი საფარად გამოადგა საკოლმეურნეო წყობილების გამარჯვებისათვის თავდადებულად მებრძოლ აფხაზ კომკავშირელს არზაყან ზვამბაიას მასზე გააფთრებული კულაკების ტარების თავდასხმის დროს, იმის მომასწავებელია, რომ სოფლად შეჭრილი ახალი ტექნიკა არა მარტო დიდ მატერიალურ ძალას წარმოადგენს, არამედ ამასთანავე მხარში უდგას და თანამებრძოლობას უწევს ახალი სოფლის მოწინავე ადამიანებს მათ ზრძოლაში რევოლუციის გაბოროტებულ მტრებთან. სვანეთშიც კი, შეუვალი ზვიადი ბუნების, პირველყოფილი პატრიარქალური ყოფაცხოვრების სამყაროში ნაღმების განუწყვეტელი გრიალი ისმის, ნაღმებისა, რომლებიც ანგრევენ საუკუნებრივად ხელუხლებ ციკაბო კლდეებს, რათა გზა გაიყვანონ ამ ოდესღაც ქვეყნიერებისაგან მოწყვეტილ მხარეში. განათლება, კულტურა შეიტანონ სვანეთში, ქვეყნის საერთო მაჯისცემასთან დააკავშირონ. იგი. საქართველოს დედაქალაქიდან „მოლაპარაკე ხე“ (იგულისხმება მაღალ ბოძზე დაზაგრებული რადიო-რეპროდუქტორი) ყოველწუთიერად აუწყებს ქვეყანას საღხის სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების ყოველ სფეროში მოპოვებულ ახალ-ახალ მიღწევებს და გამარჯვებებს.

თხრობის სარბიელი მარტო საქართველოს ფარგლებით როდი იზღუდება და არც მარტო თანამედროვე სინამდვილის სფეროებით. რომანის მოქმედება პერსონაჟთა მოგონებებისა და მიმოწერათა მეშვეობით ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში გადადის, ხშირად თხრობაში ორგანულად შემოიჭრება ისტორიული რემინესცენციები, და-

კავშირებულნი მრავალგვარ ისტორიულ ძეგლთა აღწერილობასთან, მუხეუმებში გამოფენილ ექსპონატთა დასასიათებასთან.

მაგრამ რაზეც არ უნდა იყოს ლაპარაკი რომანში, რასაც არ უნდა გეიხატავდეს ან მოგვითხრობდეს მწერალი, ყველაფერი აქ გააზრებულია ჩვენი საუკუნის მწვავე კონფლიქტების ასპექტში. თანაწერდროვეობის მღელვარე საკითხების ვრცელსა და მრავლისმომცველ ფარგლებშია მოქცეული ყოველი მოვლენა, აზრი და განცდა. ისინი ან ახალი სამყაროს მშენებელი ხალხის თვალაზრისით არის გახსნილი და გამოხატული ან ამ ახალი ცხოვრების მიერ ბუდედანგრეული და ცხოვრების ფსკერზე მოქცეული ადამიანების სულისკვეთებით.

„მთვარის მოტაცებაში“ მწერალმა ბუნებისა და ყოფაცხოვრების სურათების მხატვრობის იშვიათ ოსტატობას მიაღწია. თხრობის განვითარების მთელ მანძილზე იგი ქეშმარიტი პოეტური მგზნებარებით წარმოსახავს გარემოცვის მეტყველ სურათებს — კოლხეთის ველი, შავი ზღვის სანაპირო მიდამოების მომსახლველი ლანდშაფტები, ცად აწვდილი ყინულოვანი მთებით შემოზღუდული, მაღალი კოშკებით დასერილი სვანეთის ბუნების გრანდიოზული სურათი, მთაწმინდის სიმაღლიდან დანახული აღორძინებული თბილისის ხედი — ყოველივე ეს რომანში წარმოსახულია სიტყვიერი ფერწერის სამაგალითო ხელოვნებით. ჩვენს მიერ ათასჯერ უშუალოდ ხილული, თუ სხვა მწერლების მიერ არაერთხელ აღწერილი საგნები. ყოფითი მოვლენები თუ ბუნების სურათები, „მთვარის მოტაცებაში“ სრულიად ახლებური სახით წარმოგვიდგებიან და ახლებურ განცდებსა და შთაბეჭდილებებს გვგვრიან. ეს იმიტომ. რომ ქეშმარიტი ხელოვანის თვალი თავისებურად აღიქვამს და აღბეჭდავს ხედვის საგანს. ხოლო მისი ორიგინალური ფუნჯი თუ კალამი განუმეორებლად თვითმყოფ სურათებში წარმოსახავს მათ. დიდ გამომსახველობით ძალას აღწევს მწერალი როგორც ახალ ყოფაცხოვრებით ურთიერთობათა გამოხატველ, ისე ძველი ადამიანების დაძაბუნებული ეპიზოდებს, რიტუალების, მოლხენა-გართობის სცენათა აღწერისას. მხატვრული აღწერილობის ოსტატობა ყოველთვის შეადგენდა კ. გამსახურდიას ნიჭიერების ერთ-ერთ უძლიერეს თვისებას, მაგრამ „მთვარის მოტაცება“ ამ მხრივ, განსაკუთრებით მდიდარია და შთამბეჭდავი. ეს აღწერილობანი, ბუნებისა და ყოფის ეს მეტყველი სურათები წა-

რუშლელად აღიბეჭდებიან მკითხველის მეხსიერებაში, რადგან ისინი ღრმად არიან დაკავშირებულნი რომანის გმირთა სულიერი ცხოვრების მოძრაობასთან, სიუჟეტური კომპოზიციის შემადგენელ ფაბულურ მოტივებთან, ან კიდევ იმ სოციალურ პროცესებთან, რომელთა გამოხატვაც ამ რომანის მთელი მხატვრული ჩანაფიქრის განმისაზღვრელ ამოცანას შეადგენს. თუ მოვინდომებთ „მთვარის მოტაცების“ მხატვრულ-სტილებრივი ბუნების ამ ერთ-ერთი მთავარი თვისების ილუსტრირებას, ჩვენ დაგვეპირდებოდა თითქმის მთელი რომანის ციტირება, რადგან იშვიათია ამ ნაწარმოების პასაჟი, რომელიც მოქმედების ფონის, გმირთა გარემოცვის ფერადოვანი მხატვრობით არ იყოს გამდიდრებული. და მანაც იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორის ხელოვნებით აღწევს მწერალი კონკრეტულ მხატვრულ აღწერილობაში ჩააქსოვოს ეპოქის გარკვეული სოციალური პროცესის გრძნობა, გავიხსენოთ ის სურათი, რომელიც თვალწინ გადაეშალა შერვაშიძეთა ფეოდალური გვარის უკანასკნელ ნაშიერს თარაშ ემხვარს, როდესაც იგი უცხოობაში ხანგრძლივი ხეტიალის შემდეგ დაუბრუნდა მამაპაპისეულ სასახლეს:

„ოქუშის სასახლე ივარკმნილიყო სავსებით, ჩუქურთმიანი სვეტები შექანებული ეჩვენა თარაშ ემხვარს. თავკიდურები ფრინველებს წაებილწათ სკორეთი. ურთხმელის რიკულები დაეძროთ, კიბის ტერასზე გადმოსულ სახურავის ყავარი დაეღპო წვიმას. კირი შემოსცლოდა თეთრ სასახლეს, ამაყად გადმომდგარს ბეჭობზე.

პაპისეული დიდი ცაცხვი, მართლაც, მოეკრათ, ჭადრისა და მუხის ხეებს ხმობა შეპარვოდათ, ბებერი მსხლის ხეებს ფითრი მორეოდათ, ბაღჩას მესრები მორდვეოდა, მაგნოლიები თოვლს ჩამოეღეწა, გუნდის ხეები დაემსხვრია გასული ზამთრის ქარსა და თოვას, ხულოს, მარანს, სამზარეულოს, საბაზიეროს, ისლი გადასცლოდა, განზე მოედრიჩა ჟამთასვლას ძველისძველი წაბლის სახლები. ქვრივის ძაძებით მოსილი დედა აივანზე იჭდა, სათვალე შუბლზე აეკეცნა, ჭვალოს კაბას აკერებდა, წელში უზომოდ მოხრილი; მოხუცებულ ცირუნისას იატაკზე მოერთხა, ლობიოს ცეხვავდა ხელკე-

ტით... აბლაბუდები მოსდებოდა ფანჯრებს, ბუხრის თავები თქვეს ჩამოერცხა, ცირუნიახ უკანასკნელი სამი კბილიც აღარ შერჩენოდა.“

აქ ყველაფერი სიბერის, ნგრევის, განადგურების სტიქიას მოუცავს. და ამ სურათში მწერალი, ცხადია, გულისხმობს არა მარტო ემხვარების სასახლის ბედს, არამედ იმ ულმობელ ნგრევას, დაღუპვასა და კატასტროფას, რომელიც ისტორიას განუმზადებია შერვაშიძეთა გვარისათვის და მათი სახით მთელი თავადაზნაურული სამყაროსათვის, ყველა ექსპლოატატორული კლასისათვის, მთელი რეაქციული სამყაროსათვის.

ჩენი საუკუნის ეს დიდი ისტორიული კანონზომიერება „მთვარის მოტაცებაში“ მაინც ყველაზე მძლავრად და შთამაგონებლად რომანის მრავალრიცხოვან ადამიანურ სახეთა ურთიერთობებშია ხორცშესხმული. რომანში ცხოვრობენ და მოქმედებენ სხვადასხვა სოციალური ბიოგრაფიის, პროფესიის, ასაკის, ერთმანეთისაგან დიამეტრულად განსხვავებული იდეალებისა და მისწრაფებათა ადამიანები. და ყოველი მათგანის სახე დახატულია არა მარტო როგორც მკაფიოდ ინდივიდუალური ადამიანური ხასიათი, არამედ როგორც გარკვეული სოციალური ტიპიც, რომელიც ამა თუ იმ კლასის, სოციალური ფენის სასიცოცხლო ინტერესებს, ისტორიულ ხედვას, ფსიქოლოგიას, აზრთა და გრძნობათა მთელს სამყაროს განასახიერებს. ცხოვრებამ, კაცობრიობის ისტორიის ყველაზე მძაფრმა ჩვენმა რევოლუციურმა ეპოქამ ეს ადამიანები მწვავე, შეურიგებელ წინააღმდეგობათა რკალში მოაქცია, ერთმანეთს შეაჯახა და დაუპირისპირა. საუკუნის ამ დიდმა სოციალურმა პროცესებმა განმსაზღვრელი ზეგავლენა იქონიეს ადამიანთა პირად-ინტიმურ ურთიერთობათა ხასიათზეც. და მწერალი მღელვარედ, მკითხველის გულის სიღრმემდე ჩამწვდენი ემოციური დაძაბულობით მოგვითხრობათავის გმირთა თავგადასავალს და ყოველი მათგანის პირადი ცხოვრების ისტორიაში საზოგადოებრივი ყოფიერების ესა თუ ის მხარე, ესა თუ ის პროცესი წარმოისახება. რომანის მეორე კარის „ლირ-კულ ინტერმეცოში“ მწერალი თითქოს საკუთარ შემოქმედებით ლაბორატორიას გადაგვიშლის თვალწინ.

„ათასზე მეტი ღამე ვზივარ, ვზივარ და გითხრობ განთიადიდან განთიადამდე.

თამაშითა და ბრძოლით ვწერ ჩემი გმირების თამა-

შისა და ბრძოლის ამბავს, და ღამეები მიჰქრიან, როგორც ნაბლით დაჰედლილი ბედაურები. სახეებით მარტო ვარ ამ წუთშიაც. მთვარე სამთვაროში ჩასულა უკვე და მესმის, თუ როგორ ღულუნებს ჩემი ბინის ელექტრომრიცხველი — ეს ინდუსტრიის ცისფერი მტრედი.

ღესმის, თუ როგორ სუნთქავენ, ლაპარაკობენ და მოძრაობენ ჩემი გმირები ჩემში და განვიცდი უმძიმეს ორსულობას შემოქმედებისას.

ვღელავ და ვძრწი მათ მაგივრად, მათ მაგივრად ვფიქრობ და ვდარდობ და ღამეები მიჰქრიან, როგორც ნაბლით დაჰედლილი ბედაურები.

ჭერ მეც არ ვიცი მათ რა მოუვათ: თამარ შერვაშიძე რომელს შეიყვარებს... არზაყან ზვამბაიას თუ თარაშ ემხვარს.

ან არზაყანის გული ვის მიენდობა? სათნო ძაბულის, თუ თამარ შერვაშიძეს? ტარიელ შერვაშიძე და კაც ზვამბაია როგორ შეეთვისებიან ახალ დროს? ან ის ბედდამწვარი ლუკაია ლაბახუა როგორ დაასრულებს ცხოვრების ეტლს?

ან გვანჯ აფაქიძე რას მოიმოქმედებს, გვანჯ აფაქიძე — „ქრისტეს ფეხის მკვნეტელი“?

ვზივარ, ამ სტრიქონებს ვწერ და ღამეები მიჰქრიან, როგორც ნაბლით დაჰედლილი ბედაურები“.

რომანის პირველსავე ფრაზებში ქლერს ძველებური აფხაზურა სიმღერა „ერგეაშვა“, რომელსაც „მგრგვინავი ვაჟკაცური ხმით მღერიან მოგზაურთა, გზამოჭრილთა და წყალში გაჭირვებულთა გასაგონად“. ეს ვაჟკაცური სიმღერა ერთგვარი უვერტიურაა, რომელსაც ერთბაშად შეეყავართ ჩვენი უჩვეულოდ გმირული და ვაჟკაცური ეპოქისათვის დამახასიათებელი კონფლიქტების და ბრძოლების ატმოსფეროში. იწყება ადამიანთა ურთიერთშეჯახების, მეტოქეობის, შეჯიბრების, სოციალური ინტერესების თუ პირად-ინტიმურ ურთიერთობათა სფეროში აღმოცენებულ წინააღმდეგობათა დრამატიზმით აღსავსე ეპოპეა, რომლის მსვლელობაში ნათელი, ახალი და პროგრესული სულ უფრო მზარდი და აღმავლის ძალით თრგუნავს ბნელი, დრომოქმეული, რეაქციული სამყაროს ნარჩენებს.

ეს ორთაბრძოლა ყველაზე მკაფიოდ და რელიეფურად გამოხატულია რომანის ორი მთავარი გმირის თარაშ ემხვარისა და არზაყან ზვამბაიას ურთიერთობის ისტორიაში. თარაში ოდესღაც მდიდარა და ძლიერი ვარდანისძე — ემხვართა ფეოდალური გვარის უკანასკნელი ნაშვირია. არზაყანი კი — ახალგაზრდა გლეხი. საუკუნეთა მანძილზე ეყობოდნენ და ემსახურებოდნენ ზვამბაიები ემხვარებს. არზაყანი თარაშის ძიძიშვილია. ძველი აფხაზური ტრადიციის მიხედვით, ეს ახლო ნათესაობას მოასწავებს. თარაშს არზაყანის დედა აწოვებდა ძუძუს, ყმაწვილები ერთად იზრდებოდნენ და ბავშვობის წლები მათ ერთმანეთისადმი სიყვარულში გაუტარებიათ, მაგრამ ახალმა ცხოვრებამ გაპყარა მათი გზები და ისინი ერთმანეთისადმი დიამეტრულად მოწინააღმდეგე ბანაკებში აღმოჩნდნენ.

თარაშის მამა — დიდგვაროვანი ფეოდალი და რუსეთის მეფის არმიის გენერალი სოციალისტურ რევოლუციას გაქცევია და ევროპაში გადახვეწილს თან წაუყვანია თავისი ერთადერთი ვაჟი. აფი წელი დაჰყო თარაშმა ევროპის დიდ სატახტო ქალაქში, იქ მიიღო უმადლესი განათლება. შეისისხლხორცა კაპიტალისტური სამყაროს ღვთისა და ხრწნის პერიოდის ბურჟუაზიული კულტურა, იკემა ევროპული დეკადენტური ცივილიზაციის ტკბილიც და მწარეც. ოცდაათიანი წლების დამდეგს მენშევიკურმა ემიგრაციამ თარაში ვინღე ემიგრანტ ვახტანგ იაშანიძესთან ერთად ფარულად გამოგზავნა საქართველოში საბჭოთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ არალეგალური მუშაობისათვის. საბჭოთა საზღვრებთან მოახლოვებულნი ემხვარიც და იაშანიძეც დააპატიმრეს. მათ წრფელად აღიარეს და მოინანიეს თავიანთი დანაშაულებრივი განზრახვები და საბჭოთა ხელისუფლების ორგანოებმა ისინი გაათავისუფლა, მათ პატიოსან შრომით ცხოვრებაში მონაწილეობის საშუალება მისცა, იაშანიძე რომელიღაც ქარხანაში გაგზავნეს სამუშაოდ, თარაში კი როვორც ფილოლოგი, დისერტაციის წერას შეუდგა კოლხეთის ძველი საკულტო რიტუალების თემაზე და ამ მასალის შესაგროვებლად და შესასწავლად იგი მშობლიურ კუთხეს, — აფხაზეთსა და სამეგრელოს დაუბრუნდა. აქ შეხვდა იგი თავის ძიძიშვილს არზაყანს, რომელიც ამ დროისათვის უკვე დავაჟკაცებულა და საკოლმეურნეო სოფლის მოწინავე ადამიანი გამხდარა. საბჭოთა არმიაში აღზრდილს, მას წრფელად შეუსისხლხორცებია კომუნისტური პარტიის საბრძოლო იდე-

ები, ერთგულად შეუსრულებია პარტიისა და სახელმწიფოს საპასუხისმგებლო დავალებანი, თავდადებულად უბრძოლია ბანდიტების წინააღმდეგ, რევოლუციის გაცოფებული მტრების წინააღმდეგ და ახლა, მშობლიურ კუთხეში დაბრუნებული, სოფლის მეურნეობის მთლიანი კოლექტივიზაციისათვის გაჩაღებული ბრძოლის ერთ-ერთი მესვეური გამხდარა.

ასე გაითიშა და სრულიად სხვადასხვა მიმართულებით განვითარდა ამ ორი ახალგაზრდა კაცის ცხოვრების გზები, ისინი არა მარტო მსოფლმხედველობრივად, სოციალურად ერთმანეთის მოწინააღმდეგე ბანაკებს ეკუთვნიან, ისინი ერთმანეთს ეტოქებიან ღოღშიაც, ნადირობაშიც და სატრფიალო ურთიერთობათა სფეროშიც. არზაყანს წრფელად უყვარს ყოფილი დეკანოზის ტარიელ შერვაშიძის მშვენიერი ასული თამარი. ამ მომხიბლავი გარეგნობისა და სპეტაკი სულის ქალიშვილს თავისი მორიგი სატრფიალო გატაცების საგნად რჩევს თარაშიც, რომელსაც, ევროპის დიდი ქალაქების ამორალიზმის ცთუნებებს ნაზიარებს, რასაკვირველია, არ შეუძლია სიყვარულში გამძლეობა და ერთგულება. არზაყანი და თარაში ერთმანეთს შეეჭახნენ აგრეთვე სვან გოგონასთან ლამარიასთან ურთიერთობაშიც.

სხვადასხვაგვარი სოციალური ბიოგრაფიისა, საზოგადოებრივი ზოზიციებისა და ადამიანური ბუნების ამ ორი ახალგაზრდა კაცის ბედიც ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებულია. არზაყანს სოციალისტური სოფლის მშენებლობა საკუთარ ღვიძლ საქმედ მიაჩნია. იგი ჰაბუკური გატაცებით იბრძვის და იღვწის საკოლმეურნეო წყობილების განმტკიცებისათვის. ამის გამო მას მტრად გადაკიდებიან სოფლის რეაქციული ძალები, ემდურიან ჩამორჩენილი, ძველი ტრადიციების ტყვეობაში მოქცეული ძანასოფლელები და საყვებულურობს საკუთარი მამაც კი. ემხვარებისადმი ყმობასა და მორჩილებაში დაბერებული, კერძო მესაკუთრული ინსტინქტებით გამსჭვალული კაც ზვამბაია ურჩევდა თავის ერთადერთ ვაჟს კოლმეურნეობაში არ შესულიყო, პარტიას ჩამოშორებოდა და ხელი აეღო თავადის ქალთან თამართან სატრფიალო ურთიერთობაზე. მაგრამ ვაჟმამის არც ერთი რჩევა არ შეისმინა, იგი ვაჟკაცურად გაუმკლავდა კულაკი ტარბების შეიარაღებულ თავდასხმებს, გადაურჩა აზნაური გვანჯ აფაქიძისა და ჯოტო გვასალიას ვერაგულ იერიშებს, ერთგუ-

ლად მხარში ამოუდგა პატიოსან, კკვიან და პრინციპულ პარტიულ ხელმძღვანელებს ჩალმაზსა და ლიჩელს. ამ ბრძოლებში გამოიწრო და დაიხვეწა მისი კეთილშობილური, აქტიური, ჯანსაღი ადამიანური ხასიათი. თამართან გაუზიარებელი სიყვარულის მტანჯველი ტკივილებისაგანაც განკურნებული, იგი ბოლოს ცოლად ირთავს მშრომელ ქალიშვილს ძაბულის. როცა სოფლად კულაკობის შემოტევა დასძლია, პარტიამ საბოლოოდ აღკვეთა საკოლმეურნეო მშენებლობაში დაშვებული მემარცხენული დამახინჯებანი, მშრომელი გლეხობის მთელმა მასამ გაიგო, იგრძნო და იწამა ახალი ცხოვრების ძალა და დაცხრა სოფლად კლასობრივი ბრძოლების ორომტრიალი. არზაყანი პარტიამ დააწინაურა და თბილისს გაგზავნა უმაღლესი პარტიული განათლების მისაღებად.

სულ სხვაგვარად დატრიალდა თარაშ ემხვარის ცხოვრების ჩარხი. თავისი წარმომშობი კლასის ფეოდალურ-არისტოკრატიული ტრადიციებისაგან თავდაუღწეველმა და ევროპის დეკადენტურ-ბურჟუაზიული კულტურის შხამით განუკურნებულად დაავადებულმა ადგილი ვერ იპოვა განახლებულსა და აღორძინებულ სამშობლოში. მან კარგად იცის, რომ თავადაზნაურული სამყარო სამუდამოდ დრომოკმულია, მისი უკანასკნელი ნარჩენებიც — სასიკვდილოდ განწირული. ჭერ კიდევ ევროპაშივე მან იგრძნო და განიცადა სასიკვდილო აგონიით შეპყრობილი ბურჟუაზიული საზოგადოების მანკიერებანი და სიმახინჯე. მაგრამ ჩვენს ქვეყანაში დამკვიდრებულ ახალ ცხოვრებასთანაც მას არაფერი აქვს საერთო. ძველ და ახალ სამყაროთა სამკვდრო-სასიცოცხლო ჭიდილში იგი ვერც ერთს ვერ რიკედლებია, თავისი გზა და ადგილი ვერ უპოვია. მას არა აქვს რაიმე რწმენა, რაიმე საზოგადოებრივი იდეალი. განუქარვებელ სევდას, ჰირქუმ მელანქოლიას შეუპყრია მისი მთელი არსება. ვერც ოქუმის მამაპაპისეულ სასახლეში, ვერც შერვაშიძეების ოჯახში, ვერც თბილისში, თავისი ახლობელი ნათავადრების ფარჯანიანების გარემოცვაში — ვერსად უპოვია სიმშვიდე და თავშესაფარი თავის მშფოთვარე, გაუხარელი სულისკვეთებისათვის. ვერც თამარისადმი ტრფიანობაში მოპოვებულმა „წარმატებამ“, ვერც თამარის უფროსი ძმის მეუღლესთან — ფრაუ კაროლინასთან გატარებულმა ვენებიანმა საღამოებმა — ვერაფერმა დააცხრო და დააკმაყოფილა მისი ბუნდოვანი, გაურკვეველი მისწრაფებანი. სმატ, მოლხენაც, ლოდიც და მა-

რულაც, მშობლიური ბუნების მომხიბლავი სილამაზეც, ყოველგვარი სიამოვნება და სიხარული ეფემერული და სწრაფ-წარმავალია ამ მრავალმხრივი მწიგნობრული ცოდნით შეიარაღებული, მაგრამ ცხოვრებაზე გულდრეწილი მოფილოსოფოსო რეზონიორისათვის.

ბოლოს სვანეთში, ქორა მახვშის პატრიარქალურ ოჯახში, სვანური დიდებული ბუნების წიაღში და პირველყოფილ საგვარეულო წყობილების იდილიაში გადაწყვიტა მან დასადგურება. განიზრახა ცოლად შეერთო უსწავლელი სვანი გოგონა ლამარია. მიწათმოქმედებისა და ნადირობისათვის მოეკიდა ხელი და თანამედროვე ცივილიზაციისა და სოციალური ქართველებისაგან დაშორებულ ამ კარჩაეტილ სამყაროში ეპოვა საკუთარი სულიერი ტკივილების განკურნება. მაგრამ ეს ოცნებაც განუხორციელებელი აღმოჩნდა მისთვის. სვანეთშიც, მთების ასაფეთქებლად და გზების გასაყვანად მოგრიალე ნაღმების, სვანეთის ცის სივრცეებში მსრბოლი თვითმფრინავების სახით განდევილობის მაძიებელ თარაშ ემხვარს განუყოფლად თან სდევს ახალი ცხოვრების სუნთქვა. ლამარიაც ამოდ მიიჩნდა მას ხელუხლები უმწიკვლოების განსახიერებად. თარაშმა არზაყანთან ტრფიალზე წაუსწრო ლამარიას. ემხვარი იძულებულია სვანეთსაც გამოეჭეს. თბილისის უნივერსიტეტს მისი სადისერტაციო შრომა დაუწუნებია. ყველაფერში დამარცხებული და ხელმოცარული ცხოვრებისაგან გარიყული თარაში საბოლოოდ რწმუნდება, რომ ამ ცხოვრებაში მას წილი და ადგილი არა აქვს. იგი ჰკარგავს ყოველგვარ იმედსა და რწმენას, სასიცოცხლო ინტერესსა და მისწრაფებას და გადაწყვეტს თვითმკვლელობით დაუსვას წერტილი თავის უაზრო და გაუხარელ სიცოცხლეს. ვახტანგ იამანიძისადმი მიწერილ გამოსათხოვარ ბარათში თარაში წრფელად აღიარებს, რომ ახალი ცხოვრების გზებთან შეუთანხმებლობამ მიიყვანა იგი კატასტროფამდე და ამგვარი საბედისწერო ცთუნებისაგან აფრთხილებს ყველა გზააბნეულსა და უნიადაგო სკეპტიკოსს. მან ყოველგვარი ანგარიში დაამთავრა ცხოვრებასთან და განემზადა თვითმკვლელობისათვის, მაგრამ სწორედ ამ დროს შეატყობინეს, თამარი ზუგდიდში სიკვდილს ებრძვის და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებს ითვლისო. იგი მსხვერპლი გამხდარა თარაშთან მატარებლის კუბეში გატარებული ერთი საბედისწერო ღამისა. თარაშის სულში სინანულისა და სიბრალულის გრძნობა იღვიძებს. იგი გადაწყვეტს, აუცილებლად

ინახულოს მომაკვდავი თამარი, არზაყანისაგან ნათხოვარი ბედაურით მიეშურება ზუგდიდისაკენ. მას წინ გადაეღობება კოკისპირული წვიმების გამო აღიდებული მრისხანე ენგური. გზად შეხვედრილნი აფრთხილებენ და ურჩევენ თარაშს, არ შეეცუროს საბედისწეროდ აზვირთებულ ენგურში. მაგრამ ემხვართა ჭიუტი და თვითნება, ზვიადი და ამაყი გვარის უკანასკნელი ნაშიერი უკან არ იხევს, იგი თავდავიწყებით გადაუშვებს ბედაურს ენგურის გაცოფებულ ტალღებში და ამ ტალღებთან უთანასწორო ჭიდილში ილუპება კიდევ.

ქართულ (და არა მარტო ქართულ) ლიტერატურაში იშვიათია გამძვინვარებული ბუნების ბობოქარ სტიქიასთან ადამიანის განწირული ბრძოლის ისეთი ექსპრესიით, დიდი პოეტური გზნებით და მღელვარებით გამსჭვალული სურათი, როგორც კ. გამსახურდიამ თავისი გმირის ცხოვრების ფინალი გამოხატა. ეს დიდი განზოგადებითი ძალის, სიმბოლური მნიშვნელობის სურათია, რომელიც გვიჩვენებს რეაქციულ სამყაროს უკანასკნელ ნაშიერთა სასიკვდილო განწირულებას ჩვენს მღელვარე რევოლუციურ ეპოქაში, ისეთი ნაშიერებისა, რომლებსაც ვერ მოუხერხებიათ ბნელი წარსულის სამყაროსაგან გამოთიშვა, გაჭიუტებულად ჩაბლაქებიან წარსულის ხავსს და წინ გადაღობებიან ახალი ცხოვრების ძლევაში სრბოლას.

საგულისხმოა, რომ თარაშ ემხვარის დალუპვა სრულიადაც არ ყოფილა შემთხვევითი, იგი გარდუვალად განამზადა რომანში ასახული ცხოვრებისეული მოვლენების მთელმა ლოლიკამ. საკუთარი სასიკვდილო განაჩენი უკვე დაწერილი და ხელმოწერილი იყო თვით ემხვარის მიერ. მისი უკანასკნელი საბედისწერო მოგზაურობის წინა წუთებში.

აღიდებული ენგური ღრმა აზრის შემცველი სიმბოლური მხატვრული სახეა, რომლითაც იწყება და მთავრდება „მთვარის მოტაცება“. რომანის პირველ თავში აღიდებული ენგურის მძვინვარე ტალღებს ებრძვიან ოქუმიდან ზუგდიდს მიმავალი კაც და არზაყან ზვამბაიები. მათ გადალახეს ამ ორთაბრძოლის სიძნელე და სირთულე და მშვიდობიანად მიაღწიეს ნაპირს. რომანის ფინალურ სურათში კი — იმავე ენგურის ტალღებმა ჩანთქეს და გაანადგურეს თარაშ ემხვარი. ეს ორი ანალოგიური, მაგრამ ურთიერთსაწინააღმდეგო შე-

დეგით დამთავრებული სურათი გვიჩვენებს, თუ როგორი, ერთმანეთისაგან განსხვავებული ბედი განუშადა ჩვენმა დიდმა რევოლუციურმა ხანამ არზაყან ზვამბაიას და თარაშ ემხვარს, როგორც სხვადასხვა სოციალურ ტიპებს.

რომანის ამ ორი მთავარი გმირის ცხოვრების ისტორია შეადგენს ნაწარმოების სიუჟეტურ მაგისტრალს და ამ მაგისტრალის ირგვლივ დატრიალებულია მრავალრიცხოვან და მრავალფეროვან ადამიანურ სახეთა მდიდარი სამყარო. არზაყან ზვამბაიას გარდა, რომანში ცხოვრობენ და მოქმედებენ თანამედროვეობის გმირთა, ახალი სამყაროს მშენებლობისათვის თავდადებულად მებრძოლ ადამიანთა ისეთი ტიპური სახეები, როგორიც არიან ჩალმაზი და ლიჩელი. პარტიის საქმის განუხრელად ერთგული, მრავალ ბრძოლაში გამოწრთობილი ეს სამაგალითო კომუნისტები გაბედულ წინააღმდეგობას უწევენ რაიკომის მდივანს არენბა არლანს, რომელიც უხეშად ამახინჯებს პარტიის პოლიტიკას საკოლმეურნეო მშენებლობის საკითხებში. ტლანქი ადმინისტრირებით, ძალადობით ერეკება კოლმეურნეობაში ღარბ და საშუალო გლეხობას, რითაც ხალხის უკმაყოფილებას იწვევს და სერიოზულ საფრთხეს ქმნის სოციალისტური სოფლის მშენებლობის გზაზე. ამასთან, არლანი ცოლად ირთავს ბნელი კომბინატორის, ავანტიურისტ აზნაურის გვანჯ აფაქიძის ქალიშვილს და უმოყვრდება ბოროტმოქმედ ახალგაზრდა კულაკს — ჯოტო გვასაიას. ჩალმაზი და ლიჩელი გაბედულად ამხილებენ ამ გადაგვარებული პარტიული ხელმძღვანელის ნამდვილ სახეს და გამარჯვებული გამოდიან ამ ბრძოლაში. რომანის ეს სიუჟეტური მოტივი ისტორიული სიმართლით გვიჩვენებს, თუ როგორი რთული წინააღმდეგობებში ვითარებაში ახორციელებდა პარტია სოფლის მეურნეობის სოციალისტური რეკონსტრუქციის დიად საქმეს.

რომანის დადებით გმირთა შორის გამოირჩევა ახალგაზრდა საბჭოთა სპეციალისტის ექიმი-გინეკოლოგის ხერიპს შერვაშიძის სახე. ხერიპსიც თავადაზნაურული წოდების შვილია, მაგრამ იგი თარაშ ემხვარის მსგავსად კი არ განდგომია განზე ახალ ცხოვრებას. არამედ გულწრფელად და შეგნებულად მიემხრო მას და ძალ-ღონის დაუზოგავად ემსახურება აღორძინებულ სამშობლოს, ხალხის კეთილდღეობას. ზოგს უფრო მკაფიოდ და გამოკვეთილად, ზოგს უფრო ესკიზურად და ეპიზოდურად, მაგრამ წრფელი სი-

ყვარულით და თანაგრძნობით ხატავს მწერალი ყველა თავის დადებით გმირს, რომელთა შორის, ზემოხსენებულთა გარდა, ვხედავთ პატიოსან მშრომელ ქალიშვილს ძაბულის, სვან კომკავშირელს საურს, თბილისელ მოფრებსა და ტრაქტორისტებს, თამარ შერვაშიძეს და სხვებს. სხვადასხვა სოციალური წრისა და კულტურული დონის ეს ადამიანები ერთობლივად ჩვენი ხალხის ხასიათის საუკეთესო თვისებებს განასახიერებენ. მათი ეს სულიერი ღირსებანი მით უფრო მკაფიოდ და შთაბეჭქდავად იჩენენ თავს, რაც უფრო მდიდრად და მძლავრად არის წარმოდგენილი რომანში მოპირდაპირე ბანაკი — რეაქციული სამყაროს აქტიური დამკველები, თუ ბნელი წარსულის ტრადიციების მატარებელი მანკიერი ადამიანები. ზოგი მათგანი — კულაკი ტარბები, გვანჯ აფაქიძე, ჯოტო გვასალია და სხვები, იარაღით ხელში, თუ შენიღბული მზაკვრული საშუალებით, ებრძვიან ახალი ცხოვრების ნათელს; ზოგი კი — ყოფილი დეკანოზი ტარიელ შერვაშიძე, უმეცრებისა, მონობისა და ცრუმორწმუნეობის წყვედიადით განუკურნებლად დაავადებული მოხუცი ლუკაია ლაბახუა, ან სვანური პატრიარქალური გვარის მეთაური ქორა მახვში, ვერ ურიგდებიან ცხოვრების გარდამქმნელ და განმაახლებელ პროცესებს და გაუხარელად ამთავრებენ სიცოცხლეს ისე, როგორც „ლანდალ ქვეული თავადი“ და სხვა მათი მსგავსი.

თავის დროზე ქართული ლიტერატურული კრიტიკა უსაყვედურებდა კ. გამსახურდიას, რომ მას ძველი სამყაროს ადამიანთა დასახატავად უფრო მეტყველი და ცხოველი საღებავები აღმოაჩნდა, ვიდრე ახალი ცხოვრების მშენებელ გმირთა ტიპების გამოსაძერწავადო. ამ საყვედურში არის სიმართლის ელემენტი. თუმცა ისიც მართალია, რომ ასეთი მხატვრული ენერგიით წარმოსახული სურათი ძველი ცხოვრების ნგრევისა და წარსულის ადამიანთა სასიკვდილო განწირულებისა, ნათლად გვაგრძნობინებს ჩვენი რევოლუციური ეპოქის ძალას, მისი მასულდგმულელებელი იდეების სიდიადეს.

მწერალი ყოველთვის როდი ახერხებს მკვეთრად გაემიჯნოს თავის უარყოფით გმირებს და მკაცრი მამხილებელი თვალით შეხედოს მათ. ზოგჯერ „მთვარის მოტაცების“ ავტორი ერთგვარი თანაგრძნობითა და სიბრალულითაც კი მოსაგს ბნელი წარსულის ამ ცოცხალ ნარჩენებს. ზოგჯერ ისეთი შთაბეჭქდილება იქმნება, რომ

მწერალი კარგად გრძნობს და სიმართლით გვიხატავს ძველი რეჟი-
ციული სამყაროს გარდაუვალ სასიკვდილო განწირულებას, მაგრამ
ერთგვარი გულისტკივილით, ნაღვლიანი ღიმილით შიაცვილებს მას.

რომანის მხატვრულ ქსოვილში დაკვირვებული თვალი აღმოა-
ჩენს მოდერნისტული ხელოვნების არსენალიდან გადმოტანილ ცალ-
კეულ ხერხებს მხატვრული გამომსახველობისა. ცალკეულ მხატვ-
რულ გადაჭარბებებს, ხელოვნურ სიტუაციებს, მანერულობის
ცთუნებებს. რომანის ენობრივ ქსოვილშიაც აქა-იქ იგრძნობა ის
უკიდურესობანი, რომელშიც ზოგჯერ ვარდება ხოლმე მწერალი,
როცა იგი ცდილობს პრინციპულად გაემიჯნოს გასული საუკუნის
დიდ ქართველ კლასიკოსთა პოზიციებს ქართული სალიტერატურო
ენის დემოკრატიზაციის საკითხში.

მაგრამ ყოველივე ეს რომანის ცალკეულ მხარეებს შეეხება-
მთლიანად კი „მთვარის მოტაცება“ ჩვენი რევოლუციური ეპოქის
ძირითადი შინაარსის, ძველი სამყაროს გარდაუვალი ნგრევის და
ახალი ცხოვრების დამკვიდრების სიმართლით წარმომსახველი
დიდი მხატვრული პროზის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებია.

ოცდაათიანი წლების კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებაში კი
ეს წიგნი არა მარტო მისი ავტორის ღრმა იდეურ-შემოქმედებით
გადაიარაღებას მოასწავებდა, არამედ მთელი ჩვენი ეროვნული
მწერლობის ამალგებას მისი განვითარების ახალ დონეზე.

●
სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის საქმეში ჩვენი
ქვეყნის მიერ მოპოვებულმა მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის
გამარჯვებებმა გააღრმავეს საბჭოთა ხალხის პატრიოტული შეგნება,
გააღვივეს ყოველი სოციალისტური ნაციის ეროვნული სიამაყის
გრძნობა, გააძლიერეს ინტერესი და ყურადღება ჩვენი სამშობლოს
გმირული ისტორიული წარსულისადმი. ამან გამოიწვია ოცდაათიანი
წლების მთელ მრავალეროვნულ საბჭოთა ლიტერატურაში ისტო-
რიული ჟანრების განვითარება, განსაკუთრებით კი — ისტორიული
რომანისა. რომელსაც მდიდარი შესაძლებლობანი აღმოაჩნდა, რომ
ხალხისათვის თვალნათლივ დაენახებინა თუ როგორი ბოროტების,
სილატაკისა და ტირანიის წყვედიადს დააღწია თავი ჩვენმა ქვეყანამ,

თუ როგორი გმირული და თავგანწირული ბრძოლით, რაოდენი სისხლისა და მსხვერპლის საფასურით შეინარჩუნეს ჩვენმა წინაპრებმა სამშობლოს სიცოცხლე და დამოუკიდებლობა. სოციალისტური რეალიზმის მწერლობის დიდი ფუძემდებელი მაქსიმ გორკი თავის დროზე კმაყოფილებით შენიშნავდა, რომ საბჭოთა ლიტერატურაში შეიქმნა ისეთი ისტორიული რომანი, რომლის მსგავსიც არ იცოდა მეოცე საუკუნის მსოფლიო ლიტერატურამ და, მართლაც, საბჭოთა ისტორიულმა რომანისტიკამ უკვე გამოამუშავა თავისი საკუთარი ტრადიცია, რომელიც მკვეთრად განასხვავებს მას ამ ქანრის თანამედროვე მსოფლიო ბურჟუაზიული ბელეტრისტიკისაგან. წინააღმდეგ ბურჟუაზიული ისტორიული რომანისათვის დამახასიათებელი წარსულის იდეალიზაციისა, ან მისი ნაძალადევი მოდერნიზაციისა, ამ ქანრის საბჭოთა მწერლობას, პირველ ყოვლისა, ისტორიული სიმართლის პრინციპი უდევს საფუძვლად, მისი ყურადღებისა და შემოქმედებითი ინტერესის ცენტრში ხალხის ისტორიული ბედია მოქცეული, ყოველი ისტორიული ეპოქის ის წამყვანი და პროგრესული ტენდენციები, რომლებიც იგანსაზღვრავდნენ ადამიანთა საზოგადოების წინსვლისა და რევოლუციური განვითარების კანონზომიერებას. საბჭოთა ისტორიული რომანის მთავარი გმირი ხალხია, უშუალოდ მოქმედი თუ დიდ ისტორიულ პიროვნებათა მხატვრულ სახეებში პერსონიფიციკრებული. მის სიუჟეტურ მაგისტრალს განსაზღვრავენ ისტორიული მოვლენები, მხატვრულად ხორცშესხმულნი, ხელოვანის ფანტაზიით გამდიდრებულნი და განაყოფიერებულნი. ჩვენი თანამედროვეობის სიმალლიდან, ჩვენი ეპოქის მაღალი სოციალური იდეების პოზიციებიდან შეპყურებს და წარმოსახავს სოციალისტური რეალიზმის შემოქმედებითი მეთოდით შეიარაღებული მწერალი კაცობრიობის ისტორიული ცხოვრების მთელ გზას და სწორედ ამაში მდგომარეობს საბჭოთა ისტორიული რომანის იდეური ღირსება და უპირატესობა. რომელიც თავის მხრივ განაპირობებს ამ ქანრის სპეციფიკურ პოეტიკას, მხატვრული გამოსახულების საშუალებათა თავისებურ სისტემას.

საბჭოთა ისტორიული რომანისტიკის ასეთ იდეურ-ესთეტიკურ ტრადიციათა დადგენასა და დამკვიდრებაში ძვირფასი წვლილი შეაქვეს კონსტანტინე გამსახურდიას თავის „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენით“ და „დავით აღმაშენებლით“, რომელთა რეზო-

ნანსი დიდი ხანია შორს გასცდა ჩვენი ეროვნული კულტურის ფარგლებს და რომელთაც საყოველთაო აღიარება მოიპოვეს მთელ ჩვენს მრავალეროვან საბჭოთა სამშობლოში და მისი საზღვრების მიღმაც.

„დიდოსტატის მარჯვენა“ ეს იყო ჩემთვის ორმაგი წყურვილის მოკვლა, — წერს კ. გამსახურდია რომანის ბოლოსიტყვაში, — უწინარეს ყოვლისა, ფიგურალურად რომ ვთქვათ, რომანის ფორმაში გამოვამყლავნე ჩემი *l'art poctique*. გარდა ამისა, დიდი საქართველოს ჩვენება განვაცხადე თანადროული რომანის მიხედვით“...

მართლაც, ქართველი ხალხის დიდი პატრიოტული და საბრძოლო ტრადიციების წარმომსახველ ამ ნაწარმოებში მწერალმა ახალი ძალით და სიღრმით გამოავლინა საკუთარი მხატვრული ინდივიდუალობის დამახასიათებელი თავისებურებანი: მხატვრული აღწერილობის ბრწყინვალე ოსტატობა, ღრმა დრამატიზმით გამსჭვალული მღელვარე თხრობის ხელოვნება, გმირთა სულიერი ცხოვრების ყოველი ნიუანსის წვდომისა და გადმოცემის იშვიათი უნარი, ემოციურად დაძაბული, ლირიკული მგზნებარებით აღბეჭდილი მეტყველება. ამ სტილებრივი თავისებებით „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ ორგანულად უკავშირდება კ. გამსახურდიას თანამედროვე თემატიკის რომანებსა და ნოველებს, თუმცა სპეციფიკური თემატური მასალა გავლენას ახდენს მწერლის მხატვრულ მეტყველებაზეც: აქ უფრო მეტად, ვიდრე სხვა თავის ნაწარმოებში მწერალი იჩენს ხაზგასმულ და შეგნებულ მიდრეკილებას ძველი ქართული ენობრივი ტრადიციებისადმი, უფრო უხვად შემოაქვს რომანის ენობრივ ქსოვილში არქაული ლექსიკური მასალა და სინტაქსური ფორმები.

ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში თავის დროზე მწვავე დისკუსია მიმდინარეობდა კ. გამსახურდიას ისტორიულ რომანებთან დაკავშირებული ისეთი შემოქმედებითი პრობლემების გარშემო, როგორცაა ისტორიული რომანის მეტყველების მიმართება თანამედროვე ეროვნული სალიტერატურო ენისადმი და ხალხის ცოცხალი მეტყველებისადმი ან კიდევ — ისტორიული სინამდვილესა და მწერლის მხატვრული ფანტაზიის შეფარდება. ისტორიული ჟანრის მხატვრულ ლიტერატურაში, არ შეიძლება ითქვას, რომ ამ დისკუსიებს უშედეგოდ ჩაევილოს მწერლის შემოქმედებითი ევოლუციონ-

მათვის: იმ დიდ ძიებებსა და ნოვატორულ მისწრაფებებში, რომელთა ვითარებაშიც ყალიბდებოდა კ. გამსახურდიას იდეურ-ესთეტიკური კრეალო, მწერალი უწყურადღებოდ ვერ ტოვებდა საზოგადოებრივი აზრისა და ლიტერატურული კრიტიკის რეაგირებას მის ყოველ ახალ ნაწარმოებზე. ახლა, როცა ამ დისკუსიებით აღძრული ვნებათა ღელვა უკვე დამცხრალია, შეგვიძლია სრული რწმენით ვთქვათ, რომ მწერლის ზოგჯერ გადაჭარბებულ გატაცებას ენობრივი არქაიზმებით არ შეუზღუდავს მისი რომანების დიდი პოპულარობა, ხალხის სულიერ ცხოვრებაზე მათი ზემოქმედების ძალა. კიდევ მეტიც — კ. გამსახურდიას ენობრივ ძიებათა და მიგნებათა პოზიტიური შედეგები არა მარტო მიიღეს და გაიზიარეს მკითხველთა ფართო ფენებმა, არამედ მათ გარკვეული ზეგავლენაც იქონიეს თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაზე, დაკვირვებული - მკითხველი ადვილად შენიშნავს ამ ზეგავლენის კვალს ბევრი თანამედროვე ქართველი მწერლის, განსაკუთრებით, ახალგაზრდა თაობის ბელეტრისტთა შემოქმედებაში.

მართალია, კ. გამსახურდია თავის ისტორიულ რომანებში დიდ თავისუფლებასა და ფართო გასაქანს აძლევს საკუთარ პოეტურ ფანტაზიას და უხვად შეაქვს თხრობაში გამონაგონი სიტუაციები, მაგრამ ეს ფანტაზიისმიერი ელემენტი არათუ არ არღვევს და არ ეწინააღმდეგება ისტორიულ სიმართლეს, ეპოქის სულის, მისი შინაარსის გადმოცემის ამოცანას, პირიქით, სწორედ ისტორიული სიმართლის უფრო ღრმად და სრულად გახსნასა და წარმოსახვას ემსახურება.

მაგალითად, „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენას“ კითხვისას ჩვენთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, მართლა უყვარდა თუ არა ასეთი დაუოკებელი ვნებით მეფე გიორგი პირველს მის წინააღმდეგ ამბოხებული ფეოდალის, თალაგვა კოლონკელიძის მშვენიერი ასული შორენა და მართლა იყვნენ თუ არა ერთმანეთთან წრფელი ტრფიალების გრძნობით დაკავშირებული შორენა და ახალგაზრდა ხუროთმოძღვარი კონსტანტინე არსაკიძე, ან მართლა იმგვარად დასრულდა თუ არა არსაკიძის ცხოვრება, როგორც რომანშია მოთხრობილი. ქართულ მატრიანებში და საერთოდ ისტორიულ წყაროებში არავითარი კვალი არა ჩანს რომანის მთავარ გმირთა ამგვარი ურთიერთობებისა. მაგრამ ეს „გამოგონილი“ სიუ-

ჟეტური მოტივები ისე ორგანულად და იმგვარის ხელოვნებით არის ჩაქსოვილი რომანში წარმოსახული ისტორიული მოვლენების განვითარებაში, რომ არათუ არავითარი ეჭვი არ გვეპარება ამ პასაჟების ცხოვრებისეულ სიმართლეში, არამედ ვერც კი წარმოგვიდგენია, თუ როგორ შეიძლებოდა მათ გარეშე ასე ცხოვლად გავგეგო, გვეგრძნო და განგვეცადა ის მრავალმხრივად რთული და დრამატული კონფლიქტებით აღსავსე ისტორიული ეპოქა. რომლის გაცოცხლებასა და წარმოსახვასაც მწერალმა მიუძღვნა თავისი ეს შესანიშნავი მხატვრული ქმნილება. ისტორიკოსი — მკვლევრის აღლოთი და გულმოდგინებით, პოეტის ინტუიციით, მისი ფრთასხმული შემოქმედებითი ფანტაზიით შედის მწერალი ჩვენი სამშობლოს ისტორიის ერთ-ერთი ურთულესი და უმნიშვნელოვანესი შორეული საუკუნის სიღრმეში და ისტორიულად ფიქსირებული მოვლენების თუ გამოგონილი სიტუაციების, ისტორიულად ცნობილი პიროვნებების თუ შეთხზული ტიპიური ადამიანური სახეების ერთობლივობით ცოცხლად, პლასტიკურად, ხელსალებად აღადგენს ჩვენ თვალწინ ამ საუკუნეს, მის ნივთობრივ ინვენტარს. მისთვის დამახასიათებელ საზოგადოებრივ კონფლიქტებსა და წინააღმდეგობებს, ხალხის სულიერი ცხოვრების, გონებრივი მოძრაობის ვითარებას.

მაგრამ მართო ამაში როდი მდგომარეობს „დიდოსტატის მარჯვენის“, როგორც ისტორიული ჟანრის მხატვრული ნაწარმოების ღირებულება. შემეცნებითი მნიშვნელობა, რასაკვირველია, უნდა ჰქონდეს და აქვს კიდევ ყოველ სრულფასოვან ისტორიულ რომანს. მაგრამ მისი უპირველესი სოციალური და ესთეტიკური ფუნქცია მაინც ის არის, რომ სიმართლით გააზრებული ისტორიული მოვლენების მხატვრულად განსახიერების მეშვეობით აღვივებდეს და ნერგავდეს მკითხველის სულიერ სამყაროში თანამედროვეობის მაღალ იდეალებს, ხალხის სადღეისო მისწრაფებათა სამყაროსთან თანახმობას აზრებსა და გრძნობებს. ისტორიულ წარსულის გაცოცხლება თანამედროვეობის სუნთქვით შეადგენს კლასიკური ისტორიული რომანისტიკის ყველა ნაწარმოების დიდ ღირსებას. მაგრამ ასეთი ორგანული ერთიანობა ისტორიულ მოვლენათა სიმართლით წარმოსახვისა და მათთვის თანამედროვე უღერის მინიჭებისათვის უმაღლეს შემოქმედებით პრინციპად აქცია საბჭოთა ისტორიულმა რომანმა.

„ჩვენს დროში, შრომის აპოლოგიის საუკუნეში შევასხი სოტბადიდი ხელოვანის ჯათას და მის თავდადებას“, — სრული უფლებით ამბობს მწერალი ამ ნაწარმოებზე. მაგრამ ამ რომანის თანახმობაზე ჩვენი დროის სულიერ ატმოსფეროსთან მარტო იმით კი არ განსაზღვრება, რომ მასში წრფელი მგზნებარებით არის მოთხრობილი: მაღალნიჭიერი ხუროთმოძღვრის, სვეტიცხოვლის ტაძრის მშენებლის კონსტანტინე არსაკიძის დაძაბული შემოქმედებითი შრომის ამბავი, ეპოქის მატერიალური და სულიერი კულტურის ამ უკვდავი ძეგლის შექმნის ეპოპეა. ადამიანის შრომითი გმირობის და შემოქმედებითი გენიის მაღიდებელი ეს მოტივი, რასაკვირველია, ცხოველგამოძახილს პოულობს ახალი სამყაროს მშენებელი საბჭოთა ხალხის სულიერ ცხოვრებაში. მაგრამ ასევე ცხოველად ეხმაურება საბჭოთა ადამიანის პატრიოტულ შეგნებას, მის გმირულ და ვაჟკაცურ სულისკვეთებას სამშობლოსადმი თავდადებული ერთგულების, სამშობლოს მთლიანობისა, ძლიერებისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის ის ამალელებელი ეპიზოდები, რომლებიც ასეთი შთამაგონებელი ძალით არის დახატული ამ მართლაცდა რაინდულ რომანში. მწერლის მისწრაფება — რაც შეიძლება მეტის ორგანულობით დაუკავშირდეს რომანში მოთხრობილი-ისტორიული მოვლენები ჩვენს თანამედროვეობას, — გამოხატულებას პოულობს ნაწარმოების კომპოზიციურ აღნაგობაშიც. რომანი იწყება პროლოგითა და მთავრდება ეპილოგით, რომლებიც უშუალოდ არის მიმართული ჩვენი დღეებისადმი და, მართალია, ესკიზური შტრიხებით, მაგრამ მკაფიოდ და შთამბეჭდავად ასახავს მშენებლობისა და შემოქმედებითი შრომის პათოსს, რომლითაც გამსჭვალულია საბჭოთა სინამდვილე.

პროლოგში აღწერილია ავტორის ცხენით გამგზავრება თბილისიდან — საქართველოს ძველი სატახტო ქალაქის — მცხეთისაკენ, სადაც მარადიული დიდებით შემოსილი დგას სვეტიცხოვლის ძველისძველი ტაძარი, ქართული კლასიკური არქიტექტურის ეს უქპნობი შედევრი. მაგრამ ვიდრე შორეული წარსულის სუსხიანი და თანაც გმირული სულის მომასწავებელ ამ ძეგლთა სამყაროში შევიდოდეს, მწერლის თვალწინ გადაიშლება ჩვენი ნათელი თანამედროვეობის წარმტაცი სურათი, რომელიც ბუნებრივად ბადებს ხალხის მრავალსაუკუნოვანი თავგანწირული ბრძოლით გადაარჩენილი და ამჟამად სამუდამოდ აღორძინებული საქართველოს დედაქალაქის თბილისის სადიდებელ ჰიმნს:

„ტფილისი თვალსა და ხელს შუა გაიზარდა, გადი-
ქალაქდა. ლაპლაპებს უზარმაზარი კოცონი მთაწმინდაზე,
ელავენ ელექტრონის ლამპიონები, ჩელიუსკინელთა ხი-
ლისა და მტკვრის შესანიშნავი სანაპიროს გასწვრივ ელ-
ექტრონის ბურთები ტივტივებენ მტკვარში, ჩაბლავიან
გახელებულ უღაყს თვალგებბრიალა ავტოები ყურში,
დაიშფულებენ და გარბიან გუდრონით მოგებულ გზაზე.
ზუზუნებენ ქარხნის სიჩინები, გუზგუზებენ რაიონე-
ბისაკენ მიმქროლავი ტრაქტორები, მხიარულად წკრია-
ლებენ ველოსიპედები და დინჯი დარდიმანდი ჟფხორე-
ბა, ფრთხება, უამიდან უამზე მოუსვენრად ფრუტუნებს
და ლეჭავს ლაგამს“.

ხოლო ეპილოგში, როცა მთავრდება თხრობა კონსტანტინე-
არსაკიძის სიცოცხლის ტრაგიკული აღსასრულისა და იმის შესახებ,
თუ როგორ გაქვევდა თავისი ერთადერთი უსაყვარლესი პირმშოს
დაღუპვით თავზარდაცემული დედა კონსტანტინესი, — მწერალი
დაასკვნის:

„ათას წელს იწვიმა და იქუხა იმ დღიდან საქართვე-
ლოს თავზე, ათას წელს იგორა ქვადქცეულმა სულმა.“

ჩემს სიყრმეშიაც მინახავს კაცის სიმალღე ლოდი,
რომლის გამო აგრე ამბობდნენ მცხეთაში: კონსტანტინე
არსაკიძის დედააო გაქვავებული.

მანდილიან ფხოველ დიაცს მიაგავდა ეს ლოდი მარ-
თლაც. შარშანაც ვნახე ძველ სასაფლაოზე მცხეთაში.

წრეულსაც მოვიკითხე, ასე მითხრეს: მშენებლობაზე
წაიღესო სადღაც. მას შემდეგ არ მიძებნია იგი, რადგან
ამსობაში უკვე დავასწარი მშენებლობის გენიას და ქვა-
ში ჩაკირული საიდუმლო განვაცხადე სიტყვაში“.

ეპილოგის ამ დასკვნით სტრიქონებში მოჩანს თანამედროვე
ადამიანი, რომელიც წრფელად შეჰხარის ჩვენი ხალხის მშენებლო-
ბით გენიას და შემოქმედებითი აზრით ერთვის და ეჯიბრება მას
„ათასწლოვანი“ ქვეა-ქუხილისა და ავბნდითი ქარ-წვიმისაგან ვაჟკა-
ტურად გადარჩენილი და სამუდამოდ აღორძინებული ჩვენი სამშობ-

ლოს სადიდებლად. ასეთი გრძნობით შედის შორეული წარსულის წიაღში „დიდოსტატის მარჯვენის“ ავტორი.

მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგი, რომელიც ასახულია „დიდოსტატის მარჯვენაში“, მნიშვნელოვანი ხანაა საქართველოს ისტორიაში. იგი უშუალოდ წინ უსწრებდა და ამზადებდა დავით აღმაშენებლის მეფობის, თამარ მეფისა და შოთა რუსთაველის ეპოქას, რომელიც ძველი საქართველოს „ოქროს ხანად“ არის ცნობილი. არაბთა ხანგრძლივი ბატონობისაგან თავდაღწეული ქართველი ხალხი იბრძოდა თავისი დიდი სახელმწიფოებრივი ტრადიციების აღორძინებისათვის, წვრილ სამთავროებად დაქუცმაცებული ქვეყნის გაერთიანებისათვის, თავისი მიწა-წყლიდან უცხოელ დამპყრობთა განდევნისათვის, მძლავრი ცენტრალიზებული ფეოდალური მონარქიის შექმნისათვის. ამ მისწრაფებათა განხორციელება გულისხმობდა გამუდმებულ ბრძოლებს ერთი მხრივ, სარკინოზთა წინააღმდეგ, რომელთაც ჯერ კიდევ ხელთ ეპყრათ საქართველოს დედაქალაქი თბილისი და მეორე მხრივ, ბიზანტიის კეისრის წინააღმდეგ, რომელიც თითქოს მფარველობდა ერთმორწმუნე საქართველოს, მაგრამ ამ მფარველობაში არსებითად საქართველოს დაპყრობას, მის საკუთარ პროვინციად გადაქცევას გულისხმობდა. არანაკლებ სასტიკი და სისხლისმღვრელი ბრძოლა იყო საჭირო დიდგვაროვან ფეოდალთა წინააღმდეგ, რომლებიც ლაშობდნენ ესარგებლათ სამეფოს მძიმე საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობით, ჰაბუჯი მეფის გიორგი პირველის მცირეწლოვანებით და თავიანთი სამთავროების დამოუკიდებლობა მოეპოვებიათ. მწვავე კონფლიქტებითა და წინააღმდეგობებით იყო მოცული აგრეთვე ხალხის სულიერი ცხოვრება. მომძლავრებულსა და სახელმწიფოს გაბატონებულ რელიგიად ქცეულ ქრისტიანობას შეუპოვრად ებრძოდა სარკინოზთა ხანგრძლივი ბატონობის შედეგად გამოცოცხლებულ და წაქეზებული წარმართობა, რომელიც ჯერ კიდევ არ იყო საბოლოოდ დათრგუნვილი და აღმოფხვრილი საქართველოს მთიან სამთავროებში. თავისი განუყოფელი ბატონობისათვის მებრძოლი ქრისტიანული ეკლესიის მესვეურები ძალა-უფლებიდან ეტოქებოდნენ საერო ხელისუფლებას. ამასთან, ხალხის სულიერ ცხოვრებაში თავს იჩენდნენ საშუალო საუკუნეობრივი სქოლასტიკის წყვედიდისაგან განთავისუფლების მისწრაფებანი, აღმოცენებას იწყებდა პირველი ყლორტები ადრეუ-

ლი რენესანსისა, რომელმაც მალე, ერთი-ერთნახევარი საუკუნის შემდეგ მძლავრი გამოხატულება პოვა ქართველი ხალხის სულიერი შემოქმედების სხვადასხვა დარგში — ფილოსოფიაში, მწერლობაში, მხატვრობასა და ხუროთმოძღვრებაში, ხოლო ყველაზე ბრწყინვალედ და სრულყოფილად — შოთა რუსთაველის გენიალურ პოემა „ვეფხისტყაოსანში“.

ასეთ რთულ და მრავალმხრივ წინააღმდეგობათა ვითარებაში მიიკვლევდა გზას, მზადდებოდა და იზადებოდა ძველი საქართველოს სახელმწიფოებრივი, სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების „ოქროს ხანა“ და სწორედ გმირობითა და სულიერი რაინდობით, დაუნდობელი ბრძოლებით და მწვავე ტყივილებით, სისხლითა და ცრემლით აღსავსე ეს საუკუნე წარმოსახა მწერალმა „დიდოსტატის მარჯვენაში“.

ეპოქის ყველა დამახასიათებელ კონფლიქტსა და წინააღმდეგობას მწერალმა, როგორც ფოკუსში, თავი მოუყარა მშრომელი ხალხის წიაღიდან გამოსული დიდი ხელოვანის; სვეტიცხოვლის დიდებული ტაძრის შემქმნელის კონსტანტინე არსაკიძის ტრაგიკულ თავგადასავალში. თავისი ასეთი მხატვრული ჩანაფიქრისაკენ მწერალს ბიძგი მისცა სვეტიცხოვლის კედელზე გამოხატულმა ვაჟკაცის მოკვეთილმა მარჯვენამ, რომელსაც გონიო უპყრია. ლეგენდის მიხედვით, ეს უნდა იყოს ხუროთმოძღვრის კონსტანტინე არსაკიძის მარჯვენა. ამ ლეგენდას მხარს უჭერს და თითქოს ადასტურებს ცნობილი ხალხური ლექსი, რომელიც ეპიგრაფად აქვს წამძღვარებული რომანს:

„ხეობრძელას წყალი მისვამს,
მცხეთა ისე ამიგია,
დამიკირეს, მკლავი მომკრეს,
ჩატომ კარგი აგიგია“.

როგორც რომანის გმირმა კონსტანტინე არსაკიძემ ტლანქი და მოუხეშავი ლოდებისაგან შექმნა ხელოვანის, მღელვარე სულით გამთბარი, ზეცამდე ატყორცნილი და სივრცეში გაქვავებული მომაჯადოებელი ქვის ჰარმონია, ისე მწერალსაც ლეგენდასა და ამ ოთხსტრიქონიან ხალხურ ლექსში ჩამარხულ მარცვალზე აღმოუცენებია სიტყვიერი ხელოვნების შესანიშნავი ნაგებობა, რომელიც გვხიბლავს თავისი გმირების ვაჟკაცურობითა და სულიერი მშვენიე-

ბით და გულის სიღრმემდე შეგვეძრავს მათი ბედის ტრაგიკულობით. ვკითხულობთ რომანს და ჩვენ თვალწინ წარმოსდგება მწერლის ჯადოქრული ხელოვნებით გაცოცხლებული, ჩვენგან ათსაუკუნოვანი მანძილით დაშორებული ეპოქა თავისი პირქუში და სასტიკი სოციალური წყობილებით სპეციფიკური ყოფაცხოვრებითი ურთიერთობებით, ჩვევებითა და ადათ-წესებით, გასაოცარი პლასტიკური სიცხოველით ხატავს მწერალი ეპოქის ნივთობრივ ინვენტარს, სასახლეთა და ციხე-კოშკთა მოწყობილობას, სხვადასხვა სოციალური წრის ადამიანთა ჩაცმულობასა და მორთულობას, ნადირობისა და მოლხენის, მიცვალებულის დატირების, წირვა-ლოცვის სურათებს და ყოველივე ეს მოქმედების მხოლოდ დეკორაციულ ფონს კი არ ქმნის, არამედ თითოეული მათგანი განმაზოგადებელი ძალით გვაგრძნობინებს მთელს ისტორიულ ვითარებას, ეპოქის სახეს, მის კონკრეტულ შინაარსს. განსაკუთრებით ძლიერია მწერალი ბატალური სურათების ხატვისას. ჩვენ ვხედავთ მრისხანედ აღმართული ხმლებისა და მახვილთა ელვარებას, გვესმის გოდოლთა შელევწვის, ციხე-კოშკთა მსხვერვის შემზარავი ხმაური. სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ერთმანეთთან შეჭახებულ ადამიანთა ყიჟინა, დაქრილთა კენესა, დამარცხებულთა გოდება.

ყოველივე ეს, როგორც თხრობის მთელ მსვლელობაში უხვად ჩაქსოვილი დიდებული ქართული ბუნების წარმტაცი პეიზაჟები, შესრულებულია სიტყვიერი მხატვრობის იშვიათი ხელოვნებით. ყოველი ნახატი, — ბუნებისა თუ ყოფაცხოვრების ყოველი სურათი, ღრმად არის გამსჭვალული ადამიანური განცდებით და განწყობილებებით, დაკავშირებულია იმ დიდ ადამიანურ ვნებათა ლელვასთან, რითაც აღსავსეა რომანის გმირთა ცხოვრება და მათი ურთიერთობის ისტორია.

რომანის მთავარი გმირი კონსტანტინე არსაკიძეა, ხოლო ნაწარმოების სიუჟეტურ მაგისტრალს — მისი ცხოვრების ტრაგიკული ისტორია, კვეტარის ერისთავის. თალაგვა კოლონკელიძის ასულთან — მშვენიერ შორენასთან. მისი საბედისწერო სატრფიალო ურთიერთობის ამბავი შეადგენს.

ახალგაზრდა ლაზი კონსტანტინე არსაკიძე თავისი სოციალური წარმოშობით მშრომელ ხალხს ეკუთვნის. მას განუცდია მონაყმის ხვედრი, მებატონეთა სასახლეებში გაუხარელი ცხოვრებაც,

ტყვედ ჩავარდნის განსაცდელიც. მაგრამ თავის იშვიათ ნიჭიერებას, ხუროთმოძღვრულ ხელოვნებას იგი მეფესთან, კათალიკოსთან, საერო და სასულიერო არისტოკრატიის მაღალ ფენებთან დაუკავშირებია. ამიტომაც მისი ცხოვრების ისტორიაში ჩვენ ვხედავთ, როგორც მშრომელი ხალხის ბედისა, ისე ეპოქის დამახასიათებელ წინააღმდეგობებისა და კონფლიქტების ანარეკლს.

კონსტანტინე არსაკიძის სახე — ხორცშესხმული სიმბოლოა ხალხის შრომითი გმირობისა, მისი შემოქმედებითი გენიისა, ადამიანის აზრის მისწრაფებისა თავისუფალი და შეუბოროტველი განვითარებისაკენ. „კურთხეულია მხოლოდ ნაბიჯი ვალმოხდილისა, შრომაა უდიდესი სიქველე ამ ქვეყნად და არც არაფერი ამშვენებს ისე ვაჟკაცს. როგორც შრომაში გამოხენილი სიმამაცე. უდიდესი სიამაყე შეუდგება გულს, როცა შემოქმედების შენის ნაყოფი ცხოვრებასა და მიწას სამკაულად გამოადგება“. ასეთია არსაკიძის ცხოვრების ფილოსოფია. მონობისა და ტირანიის უსასტიკეს საუკუნეში, როცა შრომა მძიმე ხვედრი იყო სილატაკისა, უმეტრებისა და უუფლებობისათვის განწირული ხალხისა (არსაკიძეს მხოლოდ შრომისა და შემოქმედების, ხელოვნებისა და ოსტატობის დიდება და უკვდავება სწამდა. „ხელოვნებაა თავად უკვდავება. მხოლოდ ოსტატს ვერ ეწევა სიკვდილი. ათასეული წლები წალეკავენ ირგვლივ ყველივეს. მხოლოდ სვეტიცხოველი დარჩება, როგორც ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი“). არსაკიძის ამ სიტყვებში შემოქმედებითი შრომის მაღიდებელი ჰიმნი ჟღერს და სვეტიცხოველიც ამ შემთხვევაში სიმბოლიური მნიშვნელობის მხატვრული სახეა, ადამიანის შრომითი გენიის ხორცშესხმული გამოხატულება.

(მაგრამ ამ შემოქმედებითი გენიის მატარებელი ადამიანი ვაბორტებულ დევნისა, ტანჯვისა და მწუხარებისათვის არის განწირული მონობასა და ძალმომრეობაზე აგებულ სახელმწიფოებრივსა და საზოგადოებრივ წყობილებაში.) მსოფლიო კულტურის ისტორია აღსაქვს ამის შემზარავი მაგალითებით და მსოფლიო ლიტერატურასაც სხვადასხვა ჟანრის მრავალ შედეგში გამოუხატავს მაღალი და პროგრესული შემოქმედებითი აზრით შთაგონებული ხელოვნანის შეურიგებელი კონფლიქტი თავის ბნელსა და პირქუშ საუკუნესთან. სწორედ ეს კონფლიქტი არის „დიდოსტატის მარჯვენას“ იდეურ-თემატიკური შინაარსის განმსაზღვრელი ფაქტორი.

მართალია, თავის ხელოვნებაზე და თავის დიდებულ ქმნილებაზე ფანატიკურად შეყვარებულ არსაკიძეს თითქოს არც კი გააჩნია სოციალური პროტესტის გრძნობა და ასეთ უცნაურ აზრებსაც კი გამოთქვამს, რომ იგი მზად არის დაემორჩილოს მის ქვეყანაში გაბატონებულ ყოველგვარ წყობილებას, რადგან, მისი აზრით. ყოველი ხალხი მხოლოდ იმ წყობილების ღირსია, რომელიც მის ქვეყანაში სუფევს. მაგრამ ჩრსაკიძის ცხოვრების ტრაგიკული ისტორია მომაკვდინებელი მხილებაა იმ ბნელი და სისხლიანი ტირანიისა, რომელმაც დაუნდობლად გაანადგურა სამშობლოსადმი მგზნებარე სიყვარულით შთაგონებული ეს დიდი პატრიოტი. კათალიკოსი მეღქმისედეგი გადაემტერა არსაკიძეს იმ სურათის დახატვისათვის, რომელშიც მსატვარმა ღმერთთან შექიდებული ადამიანის „მკრეხელური“ აპოლოგია განასახიერა. ურწმუნო და უთვისტომო ხელოვანმა, ბნელი სულისა და ბოროტი ხასიათის ფარსმან სპარსკა მომაკვდინებლად შეიძულა თავისი ყოფილი შეგირდი შურიანობის ნიადაგზე. ფარსმანის მზაკერულმა დაბეზლებამ, მისმა ბოროტმა ცილისწამებამ გადამწყვეტი გავლენა იქონია არსაკიძის ბედზე. მეფე გიორგიმ კი სასიკვდილოდ გასწირა თავისი ხუროთმოძღვართუხუცესი, მისი სამეფოს დამამშვენიებელი, სვეტიცხოვლის ამშენებელი მხოლოდ იმიტომ, რომ მდაბიო არსაკიძემ გაბედა და წრფელი გრძნობით შეიყვარა შორენა, რომელსაც შეტრფოდა მეფეც.)

ეკვიანობის გრძნობით გაცოფებული მეფის ბრძანებით არსაკიძეს მარჯვენა მოჰკვეთეს. მეფის მიერ შერისხულს ვერავინ გაუბედავდა თანაგრძნობას და მზრუნველობას. მარტოობაში, აუტანელ ტკივილებსა და ტანჯვაში დალია სული მკლავმოკვეთილმა და მორიელების მიერ დაკბენილმა კონსტანტინემ. გულის სიღრმემდე შემძვრელი ძალით აქვს აღწერილი მწერალს სასიკვდილო აგონიით შეპყრობილი არსაკიძის უკანასკნელი ღამე, ერთმანეთში არეული მისი უკანასკნელი ფიქრები, განცდები, მოგონებანი, ზმანებანი, მოჩვენებანი. სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებშიც იგი ებრძვის, არ ნებდება თავის ღემონს, მისი შემოქმედებითი აზრის თავისუფალი გაქანების შემზღუდველ და ჩამახშობელ მოხუცს, რელიგიური ფანატიზმით დაბრმავებულ ასკეტს—კათალიკოს მეღქმისედეგს:

„უზარმაზარი ლანდი ჩამოვიდა კედლიდან. მგლისებრმა თვალებმა გაიღღვეს ბნელში. და ერკინებოდა მსატვარს

გრძელწვერა მოხუცი. მერე მისწვდა იგი კრილობიან ბარკალს და დაუბრუნა ვრცელი ბარკლისაი... მოეძალა ბობლია ლანდი, მგლისფერი თვალები შემოანათა და სთხოვა სული, არ მისცა სული მგლისებრთვალემა მოხუცებულს მხატვარმა... დიდხანს ებრძოდა წინამურის ველზე მამალი ხოხობი ღამეს...

ბოლოს თავისი უზომოდ საყვარელი, მასავით უბედური და დაღუპული შორენას ლანდი გამოეცხადა მომაკვდავ არსაკიძეს...

...ბოლოს მოაწია რიჟრაჟმა. ატყდა ნათლის ლიცილიცი გარეთ, ყაყაოები დაათოვა. მწვერვალებს ცამ, იფრქვეოდა იისფერი შუქი, როგორც ჩქერალები ფხოვის მთებიდან.

შორენა გადმოვიდა კედლიდან, ხატური ფარჩის კაბა ეცვა შავი, ოქროს ფერი თმები გადმოდვრილიყვნენ მხრებზე, მოდიოდა ყაყაოების ველზე, თავთუხის თაველებს ესროდა უტას, ყაყაოებსა და თავთუხის თაველებს. დაუჩოქა სამგზის სანატრელმა, სთხოვა დიდოსტატს სული, ცრემლმა იწვიმა კონსტანტინეს თვალთაგან, მაგრამ ვერც საყვარელს მისცა მან სული, რადგან სვეტიცხოვლისათვის შეეწირა იგი“.

ასე მოკვდა დიდოსტატი კონსტანტინე, ქედუხრელად და უდრტვინველად, უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე ერთგული თავისი სიყვარულისა, თავისი ხელოვნებისა. ბნელმა და სასტიკმა საუკუნემ, ბოროტებასა, მტრობასა და შულღზე, ძალმომრეობაზე აგებულმა წყობილებამ იმსხვერპლა იგი. მაგრამ ეს სიბნელე და ბოროტება უძლური აღმოჩნდა მოეკლა და გაენადგურებინა მაღალი და ნათელი აზრით შთაგონებული შემოქმედების მონაპოვარი/საუკუნეებში ამაყად დგას დიდებული სვეტიცხოველი, როგორც უკვდავი სიმბოლო შემოქმედებითი გენიის უძლეველობისა და მარადიულობისა. შემოქმედებითი შრომის, მშენებლობის გენიის, რაინდული სულის, ნათელი აზრის ასეთ დიდებას და უკვდავებას უმღერის „დიდოსტატის მარჯვენა“ — ამაში მდგომარეობს. ამ რომანის ფილოსოფია, მისი იდეური არსი.

კონსტანტინე არსაკიძე — ღრმა აზრით აღბეჭდილი მხატვრული

სახეა — ხორცშესხმული განსახიერება ადამიანის კეთილშობილებისა. სულიერი რაინდობისა, ქედუხრელობისა და უშიშროებისა, შემოქმედებითი გენიისა, ნათელი აზრისა და სპეტაკი გრძნობისა — იმ ჰუმანისტური იდეალისა, რომელიც უკვე აღმოცენება იწყებდა რომანში გამოხატულ სასტიკსა და პირქუშ საუკუნეში. ხოლო დიდოსტატის კონსტანტინეს ანტითეზას (მწერლისავე სიტყვებით რომ ვთქვათ) რომანში წარმოადგენს ფარსმან სპარსის სახე, აგრეთვე ღრმად გააზრებული და შთამბეჭდავად დახატული მწერლის მიერ. მას „ფარსმან სპარსად“ იცნობდნენ და არავინ იცოდა მისი ნაძღვრული ვინაობა და ეროვნება. თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ, იგი უთვისტომო კომპოპოლიტია, უსამშობლო და უეროვნო ადამიანი, რომელსაც არაფერი სწამს, გულით არაფერი უყვარს და ამიტომაც ყველაფერს მხოლოდ ანგარებისა და ცივი გონების კარნახით ზომავს.

ისიც ნიჭიერი ხელოვანია და არა მარტო ხელოვანი. მრავალი ქვეყანა შემოუვლია ამ „თვითმოძრავ ქურს“, მრავალი ენა შეუსწავლია, მრავალ ხელობას დაუფლებია. იგი ვარსკვლავთმრიცხველიც არის და ალქიმიკოსიც, მკურნალიც და იარალ-საჭურველთა ოსტატიც. ხუროთმოძღვარიც და მარჩიელიც. ათასგვარი ჯადოქრობის მოხელე. სრგი მახვილი გონების, დიდი ცხოვრებისეული გამოცდილებისა და მოქნილი ენის პატრონია. მაგრამ ყოველივე ეს საბოლოო ანგარიშში უნაყოფო და უშედეგოა, რადგან ფარსმან სპარსის სულიერი სამყარო დაცლილია რწმენისაგან, დადებითი იდეალისაგან, ზნეობრივი და მორალური კოდექსისაგან. ადამიანური გრძნობისა და ვნებებისაგან. მას შეუძლია განურჩეველი გულგრილობით ემსახუროს საჩივრითა ხალიფასაც, ბიზანტიის კეისარსაც და საქართველოს მეფესაც, მაგრამ არც ერთი მათგანისადმი არ გააჩნდეს ერთგულებისა და სიყვარულის გრძნობა. ისიც არავის უყვარს ქვეყნად, მასაც ყველა მხოლოდ იმდენად აფასებს, რამდენადც მისი ცოდნა და ოსტატობა შეუძლია გამოიყენოს. თავისი ნიჭისა და მრავალმხრივი ცოდნის მიუხედავად, მან ვერაფერი შექმნა ღირებული და მნიშვნელოვანი, იგი უკვალოდ და უსახელოდ წავიდა ამ ქვეყნიდან, რადგან ბოროტებითა და მზაკვრობით დამახინჯებულ სულს არ შეუძლია შექმნას რაიმე მყარი, გამძლე. ხალხის გულსა და ხსოვნაში ფესვგადგმული. მხოლოდ კეთილშობილურ იდეალს, სამ-

შობლოსათვის, ხალხისათვის თავგანწირულების გრძნობას, მაღალ ზნეობას, სულიერ რაინდობას შეუძლია შთააგონოს ადამიანი ნამდვილი შემოქმედებითი გმირობისათვის და უკვდავება შთაბეროს მის საქმეს. ამ აზრს განასახიერებს და მხატვრულად ასაბუთებს რომანში დაპირისპირებული ეს ორი მხატვრული სახე — ნაწარმოების ეს თეზა და ანტითეზა.

გიორგი მეფეც რომანში ცხოვრობს და მოქმედებს არა მარტო როგორც გარკვეული ისტორიული პიროვნება, არამედ პირველ ყოვლისა, როგორც ტიპიზირებული მხატვრული სახე, რომელიც აგრეთვე თავისებურად განასახიერებს ეპოქის წინააღმდეგობებს და ტენდენციებს. მწერალი ისტორიული პიროვნელობით მოგვითხრობს გიორგი პირველის გმირობისა და ვაჟა-ფშაველას შესახებ სამშობლოს თავისუფლებისა და გაერთიანებისათვის ბრძოლაში. იგი ქედს არ იხრის ბიზანტიის ძლიერი და სასტიკი კეისრის, „ბულგართმმუსვრელად“ წოდებული ბასილის წინაშე და გამუდმებულად ეომება მას, თავგანწირულად ეწინააღმდეგება მის აგრესიულ ზრახვებს საქართველოს მიმართ. „ბასილ კეისარს ეს უნდა: ერთმორწმუნე საქართველოც სომხეთის დარად გადასანსლოს როგორმესანამდის პირში სული მიდგას, ვერ მოესწრება ამ დღეს ძაღლთაპირი ბასილი კეისარი.“ — ამბობდა გიორგი და თავისი ამ მტკიცე გადაწყვეტილების განხორციელებას — საქართველოს სახელმწიფოებრივი არსებობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლას შეაღია სიცოცხლე. მაგრამ არანაკლები თავგამეტებით ეომებოდა იგი კვეტარისა და ქორსატეველას ციხეთა მფლობელებს, რომლებიც ქვეყნის სახელმწიფოებრივსა და ეროვნულ ინტერესებზე მაღლა თავიანთ პარტიკულარულ მისწრაფებებს აყენებდნენ და ყოველ მოხერხებულ შემთხვევაში ღალატობდნენ სამეფოს. რომანში ვრცლად არის ასახული გიორგი მეფის დაუცხრომელი და უკომპრომისო ბრძოლა ამ მძვინვარე, აღვირახსნილი ფეოდალების წინააღმდეგ. ქორსატეველას ციხის მფლობელი მამამზე ერისთავი და მისი ვაჟი ჭიანჭყაძე, კვეტარის ერისთავი თალაგვა კოლონკელიძე განასახიერებენ რომანში ამ ფეოდალური რეაქციის მთელ მზაკვრობასა და ვერაგობას. რომანის პირველსავე თავებში ჩვენ ვხედავთ გოლიათური აგებულებისა და იშვიათი ფიზიკური ძალოვნების ჭარმაგ ვაჟაყას მამამზე ერისთავს, რომელიც ახალწლის დღესასწაულის მისალოცად სტუმ-

რებია მეფეს. სამშობლოს მტრებთან მრავალ ომში სახელმძღვანელო მამამზე, რომელსაც არა ერთხელ დაუმტყიცებია გიორგის მამის — ბაგრატი კუროპალატისადმი და თვით გიორგისადმი თავდადებული ერთგულება, ახლა ლამობს ისარგებლოს ქაბუკი მეფის მცირეწლოვანებითა და გამოუცდლობით, ცბიერი აღერსით მოადუნოს მისი სიფხიზლე და თავისი სამფლობელო მოწყვეტოს სამეფოს. არავითარი ვერაგობისა და მზაკვრობის, მუხანათური მოღალატეობის საშუალებას არ თაკილობს მამამზე, მაგრამ ქაბუკი მეფე გაბედული და უღმობელი დარტყმებით აღკვეთს ურჩი ფეოდალის მოღალატურ გამონდომებს. გიორგის დავალებით მოწამლეს და მოაკვდინეს მამამზეს ვაჟი ჭიაბერი. რომელიც მხარში ედგა მამას სამეფოსა და მეფის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მაგრამ რაკი ამ სასჯელმაც ვერ დააცრო ლალატისა და განდგომის გრძნობით აღგზნებული მამამზე, გიორგის ლაშქარმა დედამიწის პირისაგან აღგავა ქორსატეველას ციხე, ხოლო მამამზეს მოკვეთილი თავი ციხის კოშკზე აღმართულ ძელზე წამოაგეს. ასევე სასტიკად გაუსწორდა მეფე მეორე მემამზონე ერისთავს — თალაგვა კოლონკელიძესაც. თალაგვამ ფხოველები ააჯანყა სამეფოსა და ქრისტიანული ეკლესიის წინააღმდეგ. იგი თვალთმაქცურად გამოექომაგა ფხოველთა წარმართულ რწმენას, სინამდვილეში კი მას სარწმუნოების საკითხები ნაკლებად აღელვებდა და აინტერესებდა. მისი ერთადერთი მიზანი იყო თავისი სამთავროს გამოთიშვა სამეფოსაგან, მისი დასაკუთრება სრულსა და შეუზღუდველ მფლობელობაში. გიორგი პირველმა უღმობლად დათრგუნა კოლონკელიძის წინააღმდეგობაც, მან დალაშქრა კვეტარის ციხე, ყური არ ათხოვა მისი მგზნებარედ საყვარელი შორენას ხვეწნა-მუდარას და ჯალათს თვალები ამოაწვევინა მოღალატე ერისთავისათვის.

ქვეყნის გარეშე მტრებთან თუ შინაურ მოღალატეებთან ძლევამოსილ ბრძოლებში ქაბუკი მეფე პირადად მონაწილეობდა და პირველი აძლევდა თავის ლაშქარს გმირობისა და ვაჟკაცობის მაგალიტს. თორმეტი წლის ქაბუკი დასვეს იგი სამეფო ტახტზე და მას შემდეგ დიდის თავგანწირულებით უძღვოდა რთული საგარეო და შინაგანი წინააღმდეგობებით გარემოცული სამეფოს პოლიტიკურ ცხოვრებას. მაგრამ გვირგვინოსან ქაბუკს გააჩნდა პირადი ადამიანური მისწრაფებებიც. მას ზოგჯერ უზრუნველი ლაღობის, გართო-

ბა-მხიარულების, ტრფილებიანი ქინცი მოერეოდა ხოლმე, ასეთ შემთხვევებში იგი მდაბიურ ტანსაცმელს გადაიცვამდა, წვერს ინით შეიღებავდა, ხუმრობით გლახუნა ავშანიძეს შეიკმევედა, თან გაიყოლიებდა ყველაზე ერთგულ და საიმედო მსლებლებს და გულს მოიჭერებდა მთებსა და ტყეებში ნადირობით, ნავარდით, უბრალო ხალხში თავისუფლად გარევიით და მოლხენით. ასეთი შენიღბული მოგზაურობანი მეფეს იმის საშუალებასაც უქმნიდა, რომ უშუალოდ გაცნობოდა ხალხის ცხოვრებას, მის ჭირსა და ლხინს, მის აზრს ქვეყნის მდგომარეობაზე, ქვეყნის მმართველთა მოქმედებაზე.

სიყვარულისა და გულის კარნახის გარეშე, პოლიტიკური ანგარიშით დაქორწინებულ მეფეს გული მიუწევდა ნამდვილი, წრფელი სამიჯნურო კავშირისაყენ. მას მოეწონა და შეუყვარდა თალაგვა კოლონკელიძის ასული, სულიერი და გარეგნული მშვენიებით შემკული შორენა. ამ მგზნებარე გატაცებით შეპყრობილი მეფე დაუნდობლად გზიდან იცილებდა ყველა მეტოქეს და მოქიშპეს. გიორგიმ მოაწამვლინა შორენას საქმრო — ქიაბერ ერისთავი, სასიკვდილოდ გასწირა თავისი უახლოესი ნათესავი — გირშელი, რომელიც ქიაბერის სიკვდილის შემდეგ თვალმდათხრილი კოლონკელიძის სასიძოდ მიიჩნიეს. მეფემ არ დაინდო დიდოსტატი არსაკიძეც კი, რომელსაც ერთადერთს ეკუთვნოდა შორენას გული. მაგრამ ვერაფერმა ვერ მოუპოვა ბედნიერება და კმაყოფილება მგზნებარედ შეყვარებულ ქაბუკ გვირგვინოსანს. ერთის მხრივ, მას ხელ-ფეხს უბორკავდა ეკლესიის ავტორიტეტი, კათალიკოს მელქისედეგის წინაშე რიდი და კრძალვა, ხოლო მეფის მიერ დაბრმავებული ერისთავის ასულის გული სამუდამოდ სხვას ეკუთვნოდა და ვერასოდეს ვერ გადაიხრებოდა მეფისაკენ.

როცა კონსტანტინე არსაკიძისათვის მკლავის მოკვეთის ამბით თავზარდაცემული შორენა უფსკრულში გადაიჩეხა და დაიღუპა, მეფემ მწვავედ განიცადა თავისი საყვარელი არსების სიცოცხლის ასეთი დასასრული. დიდი მწუხარების გასაქარვებლად იგი მდაბიურად გადაცმული და გლახუნა ავშანიძედ გადაარქმეული, სანადიროდ გაიქრა მთებში. ნადირობისას, მოკლული ირმის ზურგით გადმოტანისას მეფეს ნაწლავები გადაესკვნა და გარდაიცვალა. სიკვდილის წინ თავის ერთგულ მსლებლებთან უშიშარაისძესთან საუბარში წრფელად აღიარა: „მე მრავალი ცოდვა მიმიძღვის ამქვეყნად, რო-

გორც მეფეს, ისე, როგორც კაცს, თითქმის ყველა ღირსება და ყველა ნაყლი ჩემი ხალხისა შიტარებია... მაგრამ ჩემი ხალხისათვის არასოდეს მიღალატია“.

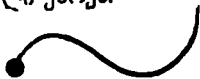
„დიდოსტატის მარჯვენას“ დიდი შემოქმედებითი წარმატებაა შორენას სახე. გარეგანი მშვენიერებით და სულიერი რაინდობით დაჯილდოებულ ქალთა მხატვრული სახეებით მდიდარ ქართულ კლასიკურსა და თანამედროვე ლიტერატურაში ეს სახე იშვიათი ადამიანური მომხიბლველობით, კდემამოსილებით, ლირიულობით გამოირჩევა. დამატყვევებელი სილამაზისა და მორალური სისპეტაკის გვერდით, მის არსებაში ცხოვრობს გმირული სული და ვაჟკაცური ბუნება, რომლის მეოხებითაც იგი მზად არის სათავეში ჩაუდგეს ფხოველთა ამბოხებას, ვაჟკაცურად შეებრძოლოს მამამზეს მიერ მის შესაპყრობად მოგზავნილ შეიარაღებულ მხედრებს. ბოლოს, როცა მისი საყვარელი და სათაყვანებელი კონსტანტინესათვის მარჯვენის მოკვეთას გაიგებს. — მონაზუნად აღკვეცილი შორენა მონასტრის გაღავნიდან უყოყმანოდ გადაეშეება უფსკრულში, რათა შეუბღალავად და ქედუხრელად გამოეხთხოვოს თავის გამწვარებულ და გაუხარელ სიცოცხლეს.

აღარაფერს ვიტყვი რომანის ისეთ მნიშვნელოვან პერსონაჟებზე, როგორც არიან კათალიკოსი მელიქისედეგი, სპასალარი ზვიადი, დედოფალი მარიამი, შავლეგ ტოხაისძე და მრავალი სხვა, რომლებიც ისეთი ხელოვნებით არიან დახატულნი, რომ საგანგებო განხილვასა და შეფასებას იმსახურებენ.

ტრაგიკულად მთავრდება რომანის მთავარი გმირების — კონსტანტინე არსაკიძის, გიორგი პირველის, შორენა კოლონკელიძის ცხოვრება. მათი სიცოცხლის ასეთი დასასრული გამოხატულებად ღრმა წინააღმდეგობებითა და შეურიგებელი კონფლიქტებით აღსავსე იმ მკაცრი და სასტიკი საუკუნისა, რომლის წარმოსახვასაც მწერალმა ეს ნაწარმოები მიუძღვნა. და რაც უფრო პირქუშად და სულის შემხუთველად გამოდყურება მთელი ეს სოციალური გარემო, მით უფრო მეტის ბრწყინვალეობით გამოირჩევა ამ ფონზე ის სულიერი რაინდობა, პატრიოტული თავგანწირულება, ზნეობრივი მშვენება და შემოქმედებითი გზნება, რითაც მწერალმა მისი მძლავრი კალმით დახატული ეს ადამიანები დააჯილდოვა.

მწერალმა შთამბეჭდავად დაგვანახვა და გვაგრძნობინა, თუ რო-

გორი მწვავე წინააღმდეგობების, ტკივილებისა და ბრძოლების ვითარებაში მზადდებოდა და აღმოცენებას იწყებდა ძველი საქართველოს დიდებისა და ძლიერების — ქართული რენესანსის დიდებულის ეპოქა.

ძველი საქართველოს სახელმწიფოებრივი, სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების ასეთი მძლავრი აღმავლობის ფართო სურათი წარმოასახა კ. გამსახურდიამ ტეტრალოგიაში — „დავით აღმაშენებელი“. ეს წიგნი ქართული ისტორიული რომანისტიკის ყველაზე ვრცელი ნაწარმოებია. იგი გამოირჩევა სინამდვილის მხატვრული ათვისების სიფართოვითა და მასშტაბურობით. მასში ისტორიულად სწორად არის გაგებული ეპოქის სული, მისი მამოძრავებელი ძალები, მისი შინაარსის განმსაზღვრელი პროცესი და ტენდენციები. ზემოთ უკვე იყო აღნიშნული, რომ მწერალი მეოთხედი საუკუნის მანძილზე დაუღალავად შრომობდა თავისი ამ უფართოესი მხატვრული ტილოს შექმნაზე, რომ ტეტრალოგიის პირველი ორი წიგნი დიდი სამამულო ომის წლებში დაიწერა და გამოქვეყნდა და ისინი ცხოველ გამოძახილს პოულობდნენ ფაშიზმის სისხლიანი ურდოებისაგან ჩვენი სამშობლოს თავისუფლების დასაცავად თავგანწირულად მებრძოლი საბჭოთა ხალხის სულიერ სამყაროში.

რომანის მთავარი გმირი — დავით აღმაშენებელი უდიდესი სახელმწიფო მოღვაწე იყო საქართველოს მთელს მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში. იგი მეტაურობდა და უშუალოდ ხელმძღვანელობდა იმ მართლაცდა ტიტანურ ბრძოლას, რომელსაც ქართველი ხალხი ეწეოდა XI და XII საუკუნეთა მიჯნაზე თავისი სამშობლოს განთავისუფლებისათვის უცხოელი დამპყრობლებისაგან, მისი გაერთიანებისა და გაძლიერებისათვის, ქვეყნის აღორძინებისა და ეკონომიურად განმტკიცებისათვის, ეროვნული კულტურის ყოველი დარგის განვითარებისათვის. თექვსმეტი წლის ქაბუკი ავიდა იგი ტახტზე. საქართველოს სამეფო ამ დროს უაღრესად მძიმე პირობებში იმყოფებოდა. ქვეყნის დიდი ნაწილი და მისი დედაქალაქი თბილისი თურქ დამპყრობელთა ხელში იყო. თურქთა ურდოები განუწყვეტლივ დათარეშობდნენ მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში, არბევ-

დნებ და აწიოკებდნენ მოსახლეობას. მათი სისხლიანი თარეშით ღაშინებული გლეხობა მთებსა და ტყეებს შეეხიზნა. მემატინე მოგვი-თხრობს: რომ „მოოხრებული იყო ქართლი... თვინიერ ციხეთასა სადმე არა იყო კაცი სოფელსა შინა, არცა რა შენებულობა“. ქვეყანა წელში გაწყდა თურქ-სელჯუკთა სულთანის შეწერილი ხარკითა და ბეგარით. სახელმწიფოს ასეთი მძიმე მდგომარეობით სარგებლობდნენ დიდგვაროვანი ფეოდალები, ძალაუფლებაში ეცილებოდნენ მეფეს, ყოველგვარად ცდილობდნენ თავიანთ სამთავროებში დამოუკიდებელი მბრძანებლობა მოეპოვებინათ და ამ მიზნით ხშირად სამშობლოს ღალატს, თურქ დამპყრობლებთან კავშირის დამყარებასაც კი არ თაკილობდნენ. დავით აღმაშენებლის გამეფების დროისათვის კახეთ-პერეთის მხარე საქართველოსაგან გამოთიშული იყო და განცალკევებულ სამეფოს წარმოადგენდა. მისი მფლობელნი — აღსართანი და კვირიკე გააფთხებით ებრძოდნენ კიდევ საქართველოს მეფეს, და ამ ბრძოლაში თურქ-სელჯუკ აგრესორთა წაქეზებასა და მხარდაჭერას ემყარებოდნენ. დამოუკიდებელ ერთეულს წარმოადგენდა თრიალეთ-კლდეკარის სამთავროც, რომლის ერისთავნი — ბაღუაშ ორბელიანები განუწყვეტლივ მტრობდნენ და ეტოქებოდნენ ბაგრატიონთა დინასტიას და არამცთუ ემორჩილებოდნენ მას. საქართველოს სამეფო ტახტის მიტაცებასაც კი ლამობდნენ.

ეს შინაგანი აშლილობა, ურთიერთ მტრობა და შუღლი ანადგურებდა ერის სასიცოცხლო ძალებს, ანგრევდა და აუძლურებდა ქვეყანას. ყოველივე ეს სპობდა მშვიდობიანი შრომის შესაძლებლობას, ძირს უთხრიდა ქვეყნის ეკონომიურ განვითარებას, მშენებლობას, კულტურას. ამას დაერთო დიდი სტიქიური უბედურებაც. სწორედ დავითის გამეფების წელს საქართველოს თავს დაატყდა გამანადგურებელი მიწისძვრა, რომელმაც დაამხო მრავალი ციხე-სიმაგრე, შეიწირა უამრავი ადამიანის სიცოცხლე და აურაცხელი ზიანი მიაცენა მოსახლეობას.

ასეთი იყო საქართველოს სამეფოს მდგომარეობა, როდესაც ქვეყნის ვაივაგლახით მოქანცულმა, სუსტი ნებისყოფისა და მოღუნებული ხასიათის მეფემ, გიორგი მეორემ თავისი ხელით დაადგა თავზე სამეფო გვირგვინი თავის ერთადერთ პირმშოს, თექვსმეტი წლის დავითს. 36 წლის განმავლობაში წინამძღოლობდა და მეთაურობდა

თავის ხალხს დავით აღმაშენებელი და ამ ხნის მანძილზე მან შემოიკრიბა და გააერთიანა მთელი საქართველო, უღრეკი ხელით ალაგმა დიდგვაროვან ფეოდალთა განდგომილება და ისინი სამეფო ხელისუფლებას დაუმორჩილა. თავისი იშვიათი სტრატეგიული ნიჭიერებით, მხედართმთავრული ხელოვნებით და საბრძოლო გმირობით მან თანდათანობით ხელიდან გამოსტაცა უცხოელ დამპყრობლებს მათ მიერ მიტაცებული საქართველოს მიწა-წყალი. ჯერ ხარკის მიცემა შეუწყვიტა სელჯუკთა სულთანსა და ამირებს, შემდეგ სრულიად განდევნა ისინი საქართველოს საზღვრებიდან და გაათავისუფლა თბილისი, რომელიც ოთხასი წლის განმავლობაში ეპყრათ თურქ-სელჯუკთა ამირებს, სამშობლოს დაუბრუნა თავისი დედაქალაქი და „დაამკვიდრა შვილთა თავისთა საქურკულედ და სახლად თავისად საუკუნოდ“. დავით აღმაშენებელმა გამოჰქედა თავისი სამეფოს სამხედრო ძლიერება, შექმნა მრავალრიცხოვანი, საუცხოოდ გამოწრთობილი და შეიარაღებული მუდმივი ლაშქარი, რომელიც შიშის ზარს სცემდა როგორც სამშობლოს მოღალატე ფეოდალებს, ისე უცხოელ თავდამსხმელებს. ამ ლაშქრის შესაქმნელად დავითმა გადმოიყვანა 40.000 ყივჩაღი მხედარი, რომლებიც თავიანთი ოჯახებით დაასახლა საქართველოში, ქრისტიანულად მონათლა, თანდათანობით შეუღისხნლხორცა ქართველ მოსახლეობას და ამით დიდად შეუწყო ხელი ზანგრძლივი ომებით სისხლისაგან დაცლილი ქვეყნის მომრავლებას და გაძლიერებას. გამჭრიახი გონების პოლიტიკური მოღვაწე დავითი ფხიზლად ადევნებდა თვალყურს საერთაშორისო ურთიერთობათა განვითარებას, მსოფლიო პოლიტიკური ცხოვრების მსვლელობას და მოხერხებულად სარგებლობდა ყოველი ხელსაყრელი შემთხვევით საქართველოს დამოუკიდებლობის განმტკიცებისათვის და სახელმწიფოს გაძლიერებისათვის.

დავით აღმაშენებელმა ღრმა რეფორმები განახორციელა საეკლესიო და საერო მმართველობაში. ცნობილ რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებას მან დააკანონებინა ეკლესიის მესვეურთა დაწინაურება მხოლოდ პირადი ღირსებების მიხედვით და ამით აღკვეთა თავიანთი დიდგვაროვნული შთამომავლობით გადიდგულებული უვარგისი, უმეცარი და უზნეო „სულიერი მამების“ ძალა-უფლება. ასევე შესცვალა საერო ხელისუფლებაში მაღალ სახელმწიფო თუ სამხედრო თანამდებობაზე დაწინაურების წესიც. და აქაც ფართოდ გზა გაუ-

ხსნა მოღვაწეთა პირად ღირსებებს, მათ გონებრივსა და ზნეობრივ თვისებებს, მათს პირად დამსახურებას.

დავით აღმაშენებელი იყო ერთ-ერთი უგანათლებულესი მონარქი მთელს შუა საუკუნეობრივ მსოფლიოში. თავის დიდ სახელმწიფოებრივსა და სამხედრო მოღვაწეობას იგი ათავსებდა განუწყვეტლივ გონებრივ შრომასთან. შემატიანეები მოგვითხრობენ, რომ ნადირობისა და ლაშქრობის დროსაც კი იგი თან ატარებდა თავის მდიდარ ბიბლიოთეკას, ბევრს კითხულობდა, გულმოდგინედ ეწაფებოდა თავისი დროის მთელ სულიერ სიმდიდრეს და თავის სამეფოში ფართო გასაქანს აძლევდა შემოქმედებითი აზრის განვითარებას — ფილოსოფიის, მეცნიერების, მწერლობის. ხელოვნების განვითარებას. მისი შთაგონებით და ხელმძღვანელობით აგებული გელათის მონასტერი, თავისი იშვიათი არქიტექტურით და მხატვრობით, ამ მონასტერთან დაარსებული აკადემიაც საკმარისია იმის გასათვალისწინებლად, თუ როგორ სიმაღლეებს მიაღწია იმდროინდელმა საქართველომ სულიერი შემოქმედების ყოველ დარგში. დავითის გონებრივი პორიზონტის დიდ სიფართოვეს მოწმობს ის გარემოება, რომ იგი არამცთუ არ ზღუდავდა თავის სამეფოში მაჰმადიანურ რელიგიას და კულტურას, არამედ თვითონ ესწრებოდა მუსლიმანურ ღმერთმსახურებას, ისევე მფარველობდა მათ სუფიებს და პოეტებს, როგორც ქართული კულტურის მოღვაწეებს. თავისი დროის ჰუმანიستي შეფე გულმხურვალედ ზრუნავდა ხალხის კეთილდღეობისათვის. „მკდოვანთა და გლახაკთა მეფე“ დაუღალავად აშენებდა გზებსა და ხიდებს, საავადმყოფოებსა და ქსენონებს, ლატაკთა და დავრდომილთა თავშესაფრებს. ამიტომაც შეარქვა ხალხმა დავით მეფეს — აღმაშენებელი. ქართველი და უცხოელი ისტორიკოსები თანაბარის ალტაცებით მოგვითხრობენ მისი უკვდავი საქმეების შესახებ. ქართველი ხალხის ხსოვნაში, ქართულ მწერლობასა და ხალხურ შემოქმედებაში დავით აღმაშენებელი ცოცხლობს, როგორც სამშობლოსათვის თავდადებული ერთგულების, გმირობისა და ვაჟკაცობის, მძლავრი გონებისა და სპეტაკი ზნეობრივების ცოცხალი განსახიერება. ჩვენი დროის უდიდესი ქართველი ისტორიკოსი ივანე ჯავახიშვილი თავის „ქართველი ერის ისტორიაში“ ამ დიდი ეროვნული გმირის ცხოვრებისა და ღვაწლის დახასიათებას შემდეგი სიტყვებით ამთავრებს: „ქართველმა ერმა და

ისტორიამ უკვდავყო დიდებული მეფე დავითის. საქართველოს გამაერთიანებლის და აღმაშენებლის, მისი პოლიტიკურისა და ეკონომიური ძლიერების შემქმნელის. სოციალური სამართლიანობისათვის მებრძოლის სათაყვანებელი სახელი. ქართველი ხალხი დავით აღმაშენებლის სამარადისო ხსოვნას თავის გულის სიღრმეში ატარებს და შეპხარის მას, ვითარცა სრულიად საქართველოს ერთობისა და ძლიერების სიმბოლოს“.

XII საუკუნის სახოტბო პოეზიიდან — ჩვენს დრომდე ქართულ კლასიკურსა თუ თანამედროვე მწერლობას ყოველი ქანრის არა ერთ მკაფიო ნაწარმოებში გამოუხატავს ქართველი ხალხის განუზომელი მადლიერება, სიყვარული და პატივისცემა თავისი ეროვნული ისტორიის ამ უდიდესი გმირისადმი. მაგრამ არც ერთ მათგანში ისე ვრცლად და მრავალმხრივად, ისეთი ფართო გააზრებით, ისე ცხოვლად და შთამბეჭდავად არ არის წარმოსახული ქართველი ხალხის ისტორიული წარსულის ეს უმნიშვნელოვანესი ეპოქა და, კერძოდ. დავით აღმაშენებლის ბრძოლებისა და მოღვაწეობის დიდებული ეპოქა, როგორც ეს მოცემულია კ. გამსახურდიას ტეტრალოგიაში.

„დავით აღმაშენებლის ძვირფასი სახე მთელი ჩემი ცხოვრებია მანძილზე მხიბლავდა, — წერს კ. გამსახურდია ტეტრალოგიის პირველი წიგნის ბოლოსიტყვაობაში, — მახსოვს ის ბედნიერი დღეები ჩემი სიყრმისა, როცა სიკეთისა და სათნოების ჩემს პირველ შთამაგონებელს, ჩემს საყვარელ დედას, ფეხშიშველს დაეყავი გელათში. ალტაცებული. შევცქეროდი დავითის დიდრონ თვალებს, ნიკაპთან აღნაგ გაყლაღებულ წვერს, აღმასებით მოოქვილ გვირგვინს, კეისრულ წითელწაღებსა და ლაორს, მის ომანთან ფიგურას ფრესკაზე გამოსახულს. მერე ის იყო „ქართლის ცხოვრებაში“ ამოვიკითხე ბაღღმა, დავით აღმაშენებელი მოკვდაო. მწარედ ავტირდი და ეს იყო პირველი შემთხვევა ჩემს ცხოვრებაში, წიგნში დაწერილმა ამბავმა რომ ამატირა“.

ბავშვობის წლების ამ ღრმა განცდებს და წარუშლელ შთაბეჭდილებებს როგორც ჩანს, ბიძგი მიუცია მწერლის სულიერ სამყაროში ხანგრძლივად გამოტარებული შემოქმედებითი შთაგონებისათვის, რომელსაც წარმოუშვია ტეტრალოგია „დავით აღმაშენებელი“, — ეს შესანიშნავი მხატვრული ტილო, დიდი პატრიოტული ეპოქა, გამსჭვალული კანონიერი ეროვნული სიამაყის გრძნობით,

გმირობისა და ვაჟკაცობის სულისკვეთებით. ნათელი ჰუმანისტურად იდეალებით.

არაჩვეულებრივად ვრცელია რომანის მოქმედების გეოგრაფიული სარბიელი. მასში მოთხრობილი და ასახული ისტორიული მოვლენები, მისი გმირების ცხოვრება და მათი ურთიერთობათა ისტორია ხან საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში მიმდინარეობს, ხან ბიზანტიაში, ხან პალესტინაში, ხან სელჯუკიანთა ვეებერთელა იმპერიაში, ხან ყივჩაღთა სამფლობელოში. შეუძლებელიც იყო მწერალს დავით აღმაშენებლის ცხოვრებისა, ბრძოლისა და მოღვაწეობის ეპოპეა მხოლოდ საქართველოს ისტორიის ფარგლებში გაეშუქებინა. შეუძლებელი იყო იმდროინდელი საქართველოსა და ქართველი ხალხის ცხოვრება იზოლირებულად გაეაზრებინა და წარმოესახა გარემოსამყაროსაგან გამოთიშულად, ებაქის დიდი საერთაშორისო პროცესებისაგან მოწყვეტილად. თუ საქართველოს იმდროინდელ ცხოვრებაზე, მის ისტორიულ ბედზე უშუალო გავლენას ახდენდა მეზობელ სახელმწიფოებში, საქართველოსადმი მეგობრულად თუ მტრულად განწყობილ ქვეყნებში შექმნილი ვითარება, თავის მხრივ დავითის მიერ შექმნილი დიდი და ძლიერი ფეოდალური მონარქია, ნიკოპსიდიდან — დარუბანდამდე განფენილი, გარკვეულ როლს ასრულებდა მთელი ქრისტიანული აღმოსავლეთის. მთელი წინააზიისა და მაშასადამე იმდროინდელი მსოფლიოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სპეციალურ ლიტერატურაში გამოარკვეულია და უდავოდ დადასტურებულია, რომ დავით აღმაშენებლის მეთაურობით ქართველი ხალხის გმირულმა ბრძოლებმა, მისმა ბრძნულმა, შორსმკვრეტელმა პოლიტიკამ გადაარჩინა კავკასიის ხალხები ნაძალადევ გამაჰმადიანებას, რომ იმდროინდელი დიდი საქართველოს სახელმწიფო ქრისტიანობის უმძლავრეს ფორპოსტსა და ბარიერს წარმოადგენდა მთელს წინა აზიაში და, მაშასადამე, ობიექტურად უაღრესად მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქრისტიანულ და მაჰმადიანურ სამყაროთა იმ დიდ ბრძოლაში, რომელიც შუასაუკუნეობრივ მსოფლიო ისტორიის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ მოვლენას შეადგენდა. ამიტომაც რომანში საქართველოს ცხოვრება წარმოსახულია უაღრესად გართულებულ იმდროინდელ საერთაშორისო ურთიერთობათა ასპექტში, იმ დიდ ისტორიულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით, რომლებიც არყევდნენ და აზანზარებდნენ იმდროინდელ მსოფ-

ლიოს და გადაწყვეტ ზეგავლენას ახდენდნენ საქართველოს მდგომარეობაზეც.

მწერალი მოგვითხრობს ჯვაროსნული ომების ისტორიას, საშუალო საუკუნეობრივი მსოფლიოსათვის ამ მრავალმხრივად მნიშვნელოვანი მოძრაობის წარმოშობას, მისი განვითარების სხვადასხვა ეტაპებს, გვიხატავს საქართველოსთან უშუალოდ დაკავშირებულ სამ მთავარ სამყაროს: ბიზანტიის, სელჯუკთა იმპერიის, ყივჩაღთა ქვეყნის იმდროინდელ ვითარებას, ამ ქვეყნების ხალხთა ყოფაცხოვრებას, მათი პოლიტიკური ცხოვრების პერიპეტიებს. მკითხველის თვალწინ გაივლის სელჯუკიან თურქთა დიდი სულთანის მელიქ-შაჰის სიკვდილით გამოწვეული ამ სახელმწიფოს შინაგანი აშლილობის, მელიქ-შაჰის მემკვიდრეთა — მისი ტახტის პრეტენდენტთა ურთიერთ ბრძოლის, ბიზანტიის კეისრის წინააღმდეგ მოწყობილ ამბოხებათა და მათი ჩაქრობის სურათები, ყივჩაღთა სახელმწიფოებრივი წყობილებების, მათი მხედრობის, მათი ზნე-ჩვეულების დამახასიათებელი ეპიზოდები. ამ ისტორიულ მოვლენათა ასახვას ბუნებრივად შემოჰყავს რომანში სხვადასხვა ეროვნებისა, ხასიათისა და ბუნების ადამიანები. იშვიათად თუ შეხვდებით ისეთ მხატვრულ ნაწარმოებს, რომელშიაც ერთმანეთისაგან ასე დიდად დაშორებული გეოგრაფიული სივრცეები იყოს ათვისებული, ერთმანეთისაგან ასე განსხვავებული, ესოდენ მრავალრიცხოვანი ადამიანთა მასა მოქმედებდეს.

თუ ისტორიული მასალის ასეთი სიუხვე და მრავალფეროვნება, სინამდვილის ასეთი ფართო პორიზონტი და მასშტაბურობა, მოქმედების ესოდენ ვრცელი სარბიელი ერთი მხრივ ამ ნაწარმოების დიდ ღირსებას შეადგენს, მეორე მხრივ, ყოველივე ეს დიდ სიძნელეებს უქმნიდა მწერლის შემოქმედებით ჩანაფიქრს. დიდი შრომა და ენერჯია უნდა დაეხარჯა მწერალს ესოდენ დიდი ისტორიული მასალის შესწავლისათვის, მით უფრო, რომ ამ რომანში მოთხრობილი და აღწერილი მრავალი ისტორიული მოვლენა სპეციალურ ლიტერატურაშიც არ არის სათანადოდ გამოკვლეული და გაშუქებული. მწერალს, ცხადია, სჭირდებოდა ღიდი ისტორიულ-კვლევითი მუშაობის ჩატარება, მრავალ ენაზე არსებული პირველწყაროების შესწავლა, შეჯერება. მაგრამ კიდევ უფრო მეტ სიძნელეს, შეიძლება ითქვას, დაუძლეველ სიძნელეს წარმოადგენდა მთელი ამ უამ-

რავი მასალის მხატვრულად ხორცშეხსნა, ამ ისტორიულ მოვლენებთან დაკავშირებულ ურიცხვ პიროვნებათა ცოცხალ მხატვრულ სახეებად, ადამიანურ ხასიათებად გამოძერწვა. მწერალს ნათლად ჰქონდა წარმოდგენილი თავისი შემოქმედებითი განზრახვის ეს სირთულე და სიძნელე. თავის „ავტორისეულ რეპლიკებში“ კ. გამსახურდია წერს: „არც ერთ მწერალს. თუ იგი საკმარისი პასუხისმგებლობით ეკიდება თავის საქმეს, არ ეიოლება თავისი ქვეყნის ფარგლების გადალახვა, ან მისი ნაციონალური ტემპერამენტის გარეშე მდგარი ხასიათების გამოკვეთა და ასახვა. არა მგონია, სტენდალს შესძლებოდა ისე ხელმარჯვედ აესახა ჯელაღ-ედინი ან თეჰურ-ლენგი, როგორც ნაპოლეონის ტემპერამენტის მოცემა შესძლო. ვერც დანტე დაგვიხატავდა ისე ცხოვლად ჯეიპუნს ან ეფრატს, როგორც გვაჩვენა რონი და ტიბრი... ჩემთვის ურთულეს ამოცანას შეადგენდა როგორც ბიზანტიელებისა და ჯვაროსნების ასახვა, ისე ისლამური სამყაროს ყოფისა და მით უმეტეს, ყივჩაღთა ყოფის. თუნდაც ფრაგმენტალური ჩვენება, მით უმეტეს, რომ ამ უკანასკნელთა გამო ფრიად ძუნწი ცნობების, უფრო მეტი — ცნობათა ნაკუწების გამოჩხრეკვა შევძელი მრავალი წლის ძიების შემდეგ“.

ამიტომაც ეს დიდძალი, ასე ვთქვათ „უცხოური“, არაქართული მასალა, რომანში ზოგჯერ უფრო ისტორიული ქრონიკების სახით, მოვლენათა აღწერის სახით არის წარმოდგენილი. ვიდრე მხატვრული თხრობისა და აღწერილობის სახით. ჯვაროსანთა ომების მიმდინარეობის, მელიქ. შაჰის მემკვიდრეთა ურთიერთბრძოლის, ბიზანტიის იმპერიაში ატეხილი ამბოხებების და სხვა ამგვარი ისტორიული მოვლენების თხრობისას მრავალი ისტორიული პიროვნება იჩენს თავს. ცხადია, შეუძლებელი იყო ყოველი მათგანის გამოკვეთა ტიპიურ ადამიანურ სახედ, ცოცხალ ადამიანურ ხასიათად. მათი დიდი უმრავლესობა მხოლოდ მოხსენებულია, აღწერულია რომანში და არა დახატული.

სამაგიეროდ, მწერალი დიდ გამომსახველობით ძალას და ნიჭიერებას იჩენს საკუთრივ ქართული ისტორიული სინამდვილის გაცოცხლებისას, საქართველოს სამეფოში ბრძოლების, მშენებლობის, ხალხის ყოფაცხოვრების, ქართული ბუნების სურათების წარმოსახვისას, იმ ისტორიულ პიროვნებათა, თუ მწერლის ფანტაზიით შეთხზულ ტიპიურ ადამიანთა სახეების გამოკვეთისას, რომლებიც და-

ვით აღმაშენებლის უშუალო გარემოცვას შეადგენდნენ, ან რაიმე მხრივ, მტრობისა თუ მეგობრობის სახით დაკავშირებული იყვნენ დავითის მეთაურობით მიმდინარე დიდ ბრძოლებთან და მშენებლობებთან. სწორედ ამ სფეროში იჩენს თავს მთელი თავისი ძალითა და მომხიბლველობით მწერლის იშვიათი ნიჭიერება პეიზაჟებისა, ჟანრული სურათებისა, ბატალური სცენებისა, პირადყოფით ურთიერთობათა ეპიზოდების პლასტიკურად ხელშესახები გამობატვისა, ხან ფერწერული ფერადოვნებით, ხან სკულპტურული გამოკვეთილობით წარმოსახვისა, ცოცხალი, სისხლ-ხორციით სავსე ადამიანურ სახეთა გამოძერწვისა, ისეთი სახეებისა, რომელთა აზრებსა და გრძნობებში, სოციალური ფენის ინტერესები და მისწრაფებანი პოულობენ განსახიერებას.

მთელი ამ არაჩვეულებრივად რთული და მრავალწახანგოვანი. სიუჟეტური კომპოზიციის ცენტრში დგას დავით აღმაშენებლის მონუმენტური სახე, რომელიც თავის გარეშემო იკრებს, ამოძრავებს, მიმართებას აძლევს რომანში ასახულ ურიცხვ ისტორიულ მოვლენას თუ ადამიანურ სახეებს. დავით აღმაშენებლის ცხოვრებისა, მოღვაწეობისა, ბრძოლების, მისი ხასიათის განვითარების, მისი პირადი ურთიერთობების ისტორია არის ის ფოკუსი, რომელშიც თავს იყრის და ერთიანდება რომანის ყველა ფაბულური სიტუაცია და სიუჟეტური მოტივი, რომლისადმი მიმართებაშიც განიზომება და ფასდება ყველა ისტორიული მოვლენა თუ ყველა ისტორიული მოღვაწის როლი და მნიშვნელობა.

ტეტრალოგია იწყება ჰაბუკი უფლისწულის — 15 წლის დავითის სალაშქროდ პირველი გამგზავრებით, თურქ დამპყრობლებთან მისი პირველი ძლევამოსილი შებრძოლებით, მისი პირველი ომით და მთავრდება უკვე მრავალ ომებში გამოწრთობილი და საქვეყნოდ სახელმძღვანელო მეფის, მის მიერ გაერთიანებული, ნიკოპსიიდან დარუბანდამდე გადაშლილი დიდი საქართველოს ღირსეული მესვეურის დავით აღმაშენებლის „უკანასკნელი ომით“, როცა ყოვლის შემმუსვრელმა სიკვდილმა დაამარცხა ომებში უძლველი დავითი. ეს იყო მის მიერ წაგებული ერთადერთი ომი, მის მიერ განცდილი ერთადერთი დამარცხება.

რომანის სარბიელზე გმირის პირველივე გამოჩენისას მწერალი, რამდენიმე მკაფიო შტრიხით, მაგრამ შთამბეჭდავად და ცხოვლად

გვხატავს მისი დიდბუნებოვანი ხასიათის განმსახლრელ თვისებებს. კაბუკი უფლისწული პირველად მიემგზავრება სალაშქროდ, რათა მიემშველოს თავის მამას, გიორგი მეორეს, რომელიც სამშობლოს მოღალატე აღსართანს, — თურქი აგრესორების მიერ გადაბირებულ კახეთის მეფეს ეომება.

„ბუკის ხმამ უთენია აპყარა ბანაკი, ატყდა ცხენების. კიხვინი, სპილენძის დაფდაფების ცემა, გახელდნენ მეძებრები და მადევრები, სანადიროდ მიდიანო, ასე ეგონათ. მათი ერთობლივი ყმუილი აირია ბანაკის უთავჯამო ალიაქოთში. გიორგი ჭყონდიდელი შეფარვით უთვალთვალედა ყრმა უფლისწულს, ხომ არ ღელავსო სალაშქროდ მიმავალი, მაგრამ არც მის სახეზე, არც მის საქციელში მღელვარების ნატამალიც არ ჩანდა... უფლისწულმა არ ისურვა ბაგრატ კუროპალატისეული მოოქროვილი თორნი, მისივე პოლოტიკანი. საბეჭურნი, სამკლავენი და საბარკულნი ჩაიცვა ძერასფერნი, საღამებაჩრეთუხუცესმა გამოიტანა მახვილი, რომელიც: ხელჭუკიანების წინააღმდეგ მრავალგზის უხმარიათ პაპას დავითისას — ბაგრატ კუროპალატს და მამას — გიორგი მეორეს. ჭყონდიდელმა დალოცა უფლისწული და წელზე შეება იგი“.

აქ უკვე მოჩანს „უშიშო და უძრავი გულითა“ დავით აღმაშენებელი, რომელიც თავის სახელოვან მამა-პაპათა მემკვიდრეობაში მათ გმირულ საბრძოლო ტრადიციებს აფასებდა და არა იბიზანტიის კეისრების მიერ ნაწყალობებ ტიტულებს და ამ ტიტულების მომასწავებელ გარეგნულად ბრწყინვალე რეგალიებს.

ამ თავის პირველ სალაშქრობაში დავითი პირისპირ შეეჯახა საქართველოში მოთარეშე თურქების ბრბოს აღსართანის მოსყიდულ „მუჰამედ გრძელის“ მეთაურობით. და კაბუკი უფლისწულის ეს პირველი „საბრძოლო ნათლობაც“ ძუნწი, ლაკონური მხატვრული საშუალებებით, მაგრამ დიდი სიცხადით გვიხასიათებს მის რაინდულ ბუნებას, მხედართმთავრულ ხელოვნებას, გმირულ შემართებას.

„კარავში წამოწოლილ უფლისწულს ფსალმუნნი ეკირა ხელში, ხოლო მახარაის — უინჟილი და მგლის ტყავი“

ზე დაჩოქილი უსმენდა. სწორედ ამ ლექსს კითხულობდა დავითი: „...ღმერთო, უსჯულონი აღსდგეს ჩემზედა და კრებულთა ძლიერთმან იძიეს სული ჩემი.“ და ამ დროს კარვის გარედან მოისმა ცხენთა თქარუნი, აბჯრის უღრი-ალი, გუშავთა ყვილი. უფლისწული ზეწამოიკრა, მუზა-რადი დაიხურა, ცალ ხელში მახვილი აიღო, ცალშიაც ფსალმუნის შერჩა. სამი ხმალშემართული მხედარი უგრ-ძნობლად შემოვიდა კარავში. გრძელწვერა, შავხანჯლია-ხი ახმახი მოუძღოდა მათ წინ. მახარაიმ იცნო მუჰამედ გრძელი, ანთებული მაშხალა ესროლა სახეში. ჩალმიან-მა მოასწრო განზე გადახრა თავისა, ხმალი გადაუქნია უფლისწულს, მაგრამ კარვის ძელზე მოცარულმა, დავი-თის მუზარადზე დაბკვესა ფოლადმა. უფლისწულმა გა-მართა მკლავი და კარავში გაგორდა თეთრჩალმიანი თა-ვი. უკუიქცნენ დანარჩენი თურქნი, რადგან მუჰამედ ატტავილის წაქცევის შემდეგ, ხმალმოსაქნევი ადგილი აღარ იყო კარავში. გარეთ გასულთ ნიანია შეეჩეხა, ერთი მათგანი ხმლის წვერზე წამოაგო ბაკურიანმა, მეორესაც ვიდაცამ გაუყარა შუბი, უფლისწულმა არ ისურვა ნი-ანიას მიერ მირთმეულ ცხენზე შეჭდომა, ქვეითად გვი-ჯობსო ცხენოსნებთან ბრძოლა, რათა მტერი და მოყვარე იოლად გაარჩიოსო სპათა“.

ეს იყო ქაბუკი უფლისწულის პირველი ნაბიჯი მის მომავალ დიად ბრძოლათა გზაზე, რომლის მანძილზეც მან მრავალი ძლევა-მოსილად დამთავრებული ომით უბადლო გმირისა და გენიალური მხედართმთავრის სახელი მოიხვეჭა, ძლიერება და დიდება მოუპოვა თავის სამეფოს. მოულოდნელად და ქურდულად თავდამსხმელ მუ-ჰამედ ატტავილთან უშიშრად შებრძოლებულ დავითს ცალ ხელში მახვილი ეპყრა, ცალში კი ფსალმუნის. ეს სურათი დავით აღმაშენებ-ლის ფიზიკური და გონებრივი ძლიერების ერთიანობას გამოხატავს, მკლავისა და გონების ძალის ერთიანობას, რომლითაც იგი თავის დროის მსოფლიოს სხვა მონარქებისაგან განირჩეოდა. დავითის დიდი საბრძოლო ცხოვრების ამ დაწყებით ეპიზოდში მის გვერდით ვხედავთ გიორგი ჭყონდიდელს, მახარაის, ნიანია ბაკურიანს, რომ-ლებიც შემდეგ, რომანის განვითარების მთელ მანძილზე თვალსაჩი-

ნო აღვილს იჭერენ ნაწარმოების მთავარ გმირთა შორის და აქტიურად მონაწილეობენ მოვლენათა განვითარებაში. თითოეული მათგანი რომანში წარმოდგენილია დასრულებულ ადამიანურ სახედ თავისი რთული ბიოგრაფიით, მკაფიოდ გამოკვეთილი ინდივიდუალური ხასიათით.

გიორგი ჭყონდიდელი დავითის აღმზრდელია, საქართველოს ჯარების სპასალარი, სამეფოს ვეზირთა უპირველესი და მწიგნობართუხუცესი. სამშობლოსადმი თავდადებულ სამსახურში, დაუღალავ მოღვაწეობაში და ბრძოლებში გაქაღარავებული ეს მოხუცი უანგარო პატრიოტიზმის, სიბრძნის, სიკეთის- ცოცხალ განსახიერებად გვევლინება. იგი განუზომელი ერთგულებით და სიყვარულით მხარში უდგას თავის საამაყო აღზრდილს და დაუღალავი ენერგიით მონაწილეობს მისი ყველა დიდი განზრახვის განხორციელებაში. სულ სხვაგვარი მხატვრული სახეა მახარაი. ის ბაგრატი კუროპალატის უკანონო შვილია, რომელიც იმისათვის, რომ გიორგი მეორეს ტახტის მოცილე არა ჰყოლოდა, ბავშვობაშივე კონსტანტინეპოლს გაუგზავნიათ და ბიზანტიის კეისართა კარზე იზრდებოდა. მრავალ ომში მიუღია მას მონაწილეობა, სახელი და პატივიც მოუხვეჭია, მაგრამ თავისი დაუდგრომელი ხასიათისა და მსუბუქი ყოფაქცევის გამო ბიზანტიის იმპერატორის წყრომა დაუმსახურებია და ბოლოს ზნეობრივი აღვირახსნილობისათვის დასაჭურისებული და დაავადმყოფებული დაბრუნებულა საქართველოში. გიორგი მეორის სასახლეში მას, როგორც მეფის ნახევარძმას, მაინც გარკვეული უფლება და გავლენა ჰქონდა და თავისი გონებამახვილობით, პირდაპირობით. მახვილსიტყვაობით ტახტის ერთგულ მსახურთა სიყვარულს. ზოლო მოღალატე და განდგომილ ფეოდალთა სიძულვილს იმსახურებდა. ეს დასახიჩრებული გარეგნობისა და ახირებული ხასიათის, მაგრამ სამეფოს ინტერესებისადმი უზომოდ ერთგული მოხუცი მოწინებით და აღტაცებით შეჰყურებს საქართველოს ახალგაზრდა დიდებულ გმირს, ზოლო დავითიც ნდობითა და სიყვარულით ეპყრობა მას ნიანია ბაკურიანი კი — უფლისწულის უახლოესი თანამებრძოლი და უსაყვარლესი მეგობარია. თავისი ნათელი გონებით, რაინდული ვაჟკაცობით, მხიარული ხასიათით, სიცოცხლისმოყვარეობით. სამშობლოსადმი თავდადებული ერთგულებით ნიანია ბაკურიანი შერგილ ლიპარტიანთან და ჯონდი ერისთავთან ერთად რომანში განაახიერ-

რებს სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა იმ ახალგაზრდა თაობას. რომელსაც დავით აღმაშენებელი ემყარებოდა თავის დიდ სახელმწიფოებრივსა და საბრძოლო საქმეებში. რომანის პირველსავე საექსპოზიციო თავებში გამოყვანილი ეს პერსონაჟები გვიჩვენებენ მწერლის იშვიათ უნარსა და ნიჭიერებას თავისებური ხასიათების, ცოცხალ ადამიანურ სახეთა ხატვის სფეროში. რომანის მთავარ მოქმედ პირთაგან არცერთი არ წააგავს და არ იმეორებს ერთმანეთს. მაშინაც კი, როცა ორი ან რამდენიმე პერსონაჟი ნაწარმოებისა ანალოგიური სოციალური ტიპები არიან და ადექვატურ იდეურ-ესთეტიურ ფუნქციას განახორციელებენ რომანში, მწერალი აჭერბება ყოველ მათგანს გარეგნული თუ სულიერი პორტრეტის თავისებური თვისებანი გამოუნახოს და ამ გზით დამოუკიდებელი ცხოვრება შეინიჭოს. აღსანიშნავია, რომ ცოცხალ, მკაფიოდ ინდივიდუალიზირებულ ადამიანურ სახეთა ასეთ მხატვრობას მწერალი აღწევს არა პერსონაჟთა გარეგნობის საგანგებო აღწერილობით, ან მათი სულიერი სამყაროს საგანგებო დახასიათებით. ან მათი თავისებური მეტყველების საშუალებით. „დავით აღმაშენებლის“ მთავარი გმირები თავის ადამიანურ ბუნებას, გარეგან გამომეტყველებას თუ სულიერი სამყაროს თავისებურებას უპირველესად მოქმედების გზით გამოავლენენ, სიუჟეტის განვითარებაში თავიანთი მონაწილეობით. ყოველი მათგანი ორგანულად არის ჩართული რომანში წარმოსახულ მძაფრ საზოგადოებრივსა თუ პირად-საყოფაცხოვრებო კონფლიქტებში და იმის მიხედვით, თუ როგორ იქცევიან ისინი, როგორ ურთიერთობას ამყარებენ რომანის სხვა მოქმედ პირებთან, ჩვენ წარმოდგენა გვექნება მათი ადამიანური ბუნების ყოველ თვისებაზე. ადამიანურ სახეთა ხატვის ასეთი ხერხი კ. გამსახურდიას მხატვრული სტილის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თავისებურებაა, მისი პოეტიკის ერთ-ერთი უდავო და უეჭველი ღირსება.

ვეიენის ციხისაკენ — კახთა მეფის და მისი სელჯუკი მოკავშირეების თავშესაფარი სიმაგრისაკენ მიმავალ უფლისწულს თავისი ლაშქარი. გიორგი ჭყონდიდელის რჩევით, თრიალეთის სამთავროზე გადავლით მიპყავს. ეს ის სიუჟეტური სვლაა, რომლის მეოხებითაც მწერალს ერთბაშად შეეყავართ იმ დიდ ბრძოლათა ატმოსფეროში, რომლებსაც დავით აღმაშენებელი საქართველოს გაერთიანებისათვის ეწეოდა და რომელიც დავითის მეფობის პირველ წლებში მი-

სი სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის მთავარ შინაარსს შეადგენდა. თრიალეთის ერისთავები ბალუაშ-ორბელიანები დიდი ხანია ხან აშკარად და ხან ფარულად მტრობდნენ საქართველოს მეფეებს. ამიტომ ახალგაზრდა უფლისწულის ლაშქრის გადავლას თრიალეთის საერისთავოზე გარკვეული გამაფრთხილებელი და დამაშინებელი მნიშვნელობა ექნებოდა ვერაგი და ორპირი ლიპარიტ ორბელიანი-სათვის. ამის გარდა თრიალეთისაკენ, კლდეკარის ციხისაკენ დავითს გული მიუწევდა იმიტომაც, რომ მას იქ ეგულებოდა თავისი ადრეული სიკბაბუკის წლების ტრფიალების საგანი — ლიპარიტის მშვენიერი ასული დედისიმედი.

დავითსა და დედისიმედის სატრფიალო ურთიერთობის ისტორია ტეტრალოგიის ერთ-ერთი ძირითადი სიუჟეტური მოტივია, რომელიც თავიდან ბოლომდე გასდევს რომანს და ორგანულად არის ჩაქსოვილი ნაწარმოებში წარმოსახული ეპოქალური მნიშვნელობის სახელმწიფოებრივი, რელიგიური და სოციალური კონფლიქტების შემცველ რთულ სიუჟეტურ კომპოზიციაში.

ამ სიუჟეტური მოტივის შეთხზვასა და დამუშავებაში გამოვლინდა კ. გამსახურდიას თავისებური კონცეფცია, მისი თვალსაზრისით რეალური ფაქტებისა და მწერლის ფანტაზიის ურთიერთობის შესახებ ისტორიულ რომანში, რომელმაც თავის დროზე ცხოველი დისკუსია გამოიწვია. ქართულ მატრიანებში და საერთოდ ისტორიულ წყაროებში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თითქოს დავითს ჰყვარებოდეს ლიპარიტ ორბელიანის ასული დედისიმედი, მასზე დაქორწინება განეზრახოს და ამ ნიადაგზე გასცილებოდეს იგი თავის პირველ მეუღლეს, — სომეხ ქალს რუსუდანს. არც ის არის ისტორიულად დადასტურებული, რომ დავითს ყივჩაღთა უფროსის ათრაქა შარადანისძის ასულის გურანდუხტის შერთვამდე ცოლად ჰყოლოდეს რუსუდანი და გაცლოდეს მას. მაგრამ ასეთი ცნობა მოიპოვება ერთი სომეხი ისტორიკოსის მათე ურაპელის თხზულებაში. ამასთანავე დავით აღმაშენებელი თავის „გალობანი სინანულისანში“ რაღაც სიკბაბუკის ცოდვას იხანებებს, რაღაც შეცოდებას. რომელიც მას ქორწინებისა და ცოლქმრული ურთიერთობის სფეროში ჩაუდენია. მეფე იმდენად ნანობდა თავისი ამ შეცოდების გამო, რომ მას ერთ-ერთი მონასტრისათვის ბოძებულ ანდერძში ბერებისათვის დაუვალებია ელოცათ: „უფალო ღმერთო, დავითს მიუტევენ ბრალნი მის-

ნი სიყრმისა და ცდომილებისანი“. აი, ამ ორი ისტორიული ცნობის მარკვალზე მწერალს აღმოუცენებია დავითისა და დედისიმედის სამიჯნურო ურთიერთობის რთული, ღრმა დრამატიზმით აღსავსე ისტორია. რომანის მიხედვით, დედისიმედზე მგზხებარედ შეყვარებული დავითისათვის აღრეული სიკაბუკის აააკში. რაღაც საბელმწიფოებრივი მოსაზრებით, ცოლად შეურთავთ მასზე უხნესი და ულამაზო რუსუდანი. ამ ნაძალადეუ ქორწინებას ვერ ჩაუხშვია კაბუკის სულიერ სამყაროში მისი წრფელი და სპეტაკი ტრფიალება ერასთავის მშვენიერი ასულისადმი. და აი, კლდეკარის ციხეში სტუმრობისას დედისიმედთან შეხვედრამ ახალის ძალით გააღვივა მისი ეს ჩაუმიქრალი გრძნობა. ლიპარიტ ერისთავის სასახლეში დავითისა და მისი ამალის სტუმრობის მთელი აღწერილობა გვიჩვენებს, რომ ბაღუაშ-ორბელიანთა საერისთავო თავისი ძალით და სიმდიდრით მართლაც ეტოქებოდა ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიას. ლიპარიტის ციხე-სასახლის მორთულობა-მოწყობილობა არაფრით ჩამოუვარდებოდა და ზოგ რამეში აღემატებოდა კიდევ საქართველოს მეფეთა ციხეებსა და სასახლეებს. ნიანი ბაკურაანი, რომელიც ბიზანტიის კეისართა სასახლეში გამართული დიდებული ნადიმების დამსწრე და მონაწილე იყო, განაცვიფრა ლიპარიტ ერისთავის სასტუმრო დარბაზის მორთულობამ. მას თვით ქოზოტრიკლანისა და ბუკოლეონის სასახლეებშიც არ ენაბა ისეთი ძვირფასი ჭურჭელი, რომლითაც გაწყობილი იყო ლიპარიტ ერისთავის მიერ დავითისა და მისი ამალისათვის გამართული სუფრა. კლდეკარის ციხეში უფლისწულისა და მისი ამალის სტუმრობის მთელი აღწერილობა თავისთავად მომხიბლველი, კოლორიტული და ფერადოვანი სურათი კი არ იყო, არამედ ნივთობრივი გამოხატულება ძალთა იმ შეთანაბრებისა, რომელიც დავითის გამეფების წინა წლებში არსებობდა საქართველოს მეფეებსა და ზოგიერთ დიდგვაროვან ფეოდალთა შორის. ეს გარემოება — პეიზაჟებისა, ციხე-კოშკებისა და სასახლეთა მორთულობის აღწერალობათა თუ ყოფა-ცხოვრებითი უარული სურათების დატვირთულობა გარკვეული ხრით, გარკვეული ისტორიული შინაარსით — დამახასიათებელია მხატვრული აღწერილობის იმ მაღალი ხელოვნებისათვის, რომელიც ასე მდიდრულად და უხვად არის წარმოდგენილი „დავით აღმაშენებელში“.

დედისიმედთან შემდეგმა შეხვედრებმა კიდევ უფრო გააღრმავა

დავითის ტრფიალება ერისთავის ასულსადმი. უკვე საზეფო ტახტზე ასულმა დავითმა მტკიცედ გადაწყვიტა გაქროდა დედოფალ რუსუდანს და ცოლად შეერთო ერისთავის ასული. თავზარდაცმულმა დედოფალმა მონასტერში წასვლა და მონაზვნად აღკვეცა გადაწყვიტა. რუსუდანის მონაზვნად აღკვეცის სცენა. მისი საბოლოოდ წასვლა სასახლიდან, საერო ცხოვრებიდან, მისი დაშორება თავის ერთადერთ პირმშოსთან — პატარა დემეტრესთან რომანში დაბატულია გულის სიღრმემდე შემძვრელი ძალით. ეს სცენა ისე, როგორც ტეტრალიოგის პირველსავე წიგნში აღწერილი ეპიზოდთ დაბრმავებული შამან ერისთავის სტუმრად წვევისა თავის სიყრმის მეგობართან — მეფე გიორგისთან — ღრმა ემოციური დაძაბულობით არის აღწერილი და საუცხოო ნიმუშია გმირის სულიერი ცხოვრების სიღრმეში წვდომისა, ადამიანის უმწვევეს განცდათა წრფელად, უშუალოდ, ამალელებლად გამოხატვისა.

რუსუდანის გამონაზვნებისა და მისი იერუსალიმს გამგზავრების შემდეგ დავითისა და დედისიმედის სატრფიალო ურთიერთობა ახალი დიდი დაბრკოლება გადაელობა წინ. ლიპარიტ ორბელიანმა და მისმა ძემ რატიმ არ შეწყვიტეს მეფისადმი მტრობა. ფარული კავშირი უცხოელ დამპყრობლებთან, სამშობლოსადმი მოლაღატეობა. ისინი განებივრებული იყვნენ გიორგი მეორის მიერ, რომელიც მოლაღატე ფეოდალების მოთვინიერებას ალერსისა და წყალობის საშუალებით ცდილობდა და ყოველი მოლაღატური საქციელის საპასუხოდ უხვად ასაჩუქრებდა აღვირაზსნილ თავადებს. ასეთი როდი იყო დავით აღმაშენებელი. იგი დაუნდობელი და უღმობელა იყო სამშობლოს მტრებისა და მოლაღატეებისადმი. ვერც დედისიმედისადმი მგზნებარე სიყვარულმა, ვერც უზომოდ საყვარელი ქალის ცრემლებმა და ხვეწნა-მუდარამ ვერ მოდრიკა მეფის გული. დავითმა ორჯერ შეიპყრო, დილეგში ჩაამწყვდია გაჭიუტებული ლიპარიტი, ხოლო რაკი ამ სასჯელმაც არ იქმარა, სამშობლოდან გააძევა იგი და ბალუამ ორბელიანთა ციხე-სასახლენი და მთელი მამული და ქონება სახელმწიფოს გადასცა. ყოველივე ეს ართულებდა დავითის პირად ცხოვრებას. მის ურთიერთობას დედისიმედთან, ერისთავის ასულზე მისი დაქორწინების შესაძლებლობას. მაგრამ ყველაზე დიდი და გადაუღახავი დაბრკოლება ამ გზაზე წარმოშვა დავითის გადაწყვეტილებამ მუდმივი მძლავრი სამეფო ლაშქრის

შექმნისა და ამ მიზნით ყივჩაღთა მრავალრიცხოვანი მხედრობის საქართველოში გადმოყვანის შესახებ. ყივჩაღთა უფროსმა ათრაქა შარალანისძემ თანხმობა განაცხადა მიეცა საქართველოსათვის 40.000 მხედარი თავიანთი ოჯახებითურთ მხოლოდ იმ პირობით, თუ დავითი ცოლად შეირთავდა შარალანისძის ასულს გურანდუხტს.

ამ შემთხვევაშიც მწერალმა თავისუფლება მისცა თავის პოეტურ ფანტაზიას და ერთგვარად დაარღვია ისტორიული ფაქტოლოგია. ისტორიული წყაროების მიხედვით ცნობილია, რომ ყივჩაღთა მხედრობის მოწვევის დროს დავითი უკვე დაქორწინებული იყო გურანდუხტზე. მაგრამ ამგვარ „დარღვევას“ არამცთუ არ დაურღვევია ისტორიული სიმართლე. არამცთუ არაფრით შეუბღალავს მეფის ხასიათის ძალა და მისი პიროვნების სიღიადე, არამედ მეტი სიღრმე და ცხოველმყოფელობაც შესძინა ეპოქის მკაცრი ვითარების სურათს, უფრო ცხადად გვიჩვენა, თუ როგორ უყოყმანოდ აყენებდა ხოლმე დავით აღმაშენებელი სამშობლოს ინტერესებს ყველაფერზე მაღლა, თავისი და ყველას პირად მისწრაფებებზე და სურვილებზე მაღლა. ხოლო მწერლის შეთხზულმა თუ, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, მხატვრულად გარდაქმნილმა და სახეცვლილმა ამ სიტუაციამ დიდად გააღრმავა ნაწარმოების დრამატული ქლერა და გააძლიერა მისი ემოციური შემოქმედების ძალა.

ყივჩაღთა ლაშქრის მოწვევა სასიცოცხლო აუცილებლობა იყო საქართველოსათვის. იმ დროის საქართველო მძლავრ მაჰმადიანურ კოალიციის უდიდეს სამხედრო ძალებთან სამკედრო-სასიცოცხლო შეჯახების წინაშე იდგა. და განა შეეძლო ასეთ ვითარებაში დავით აღმაშენებელს საკუთარ გრძნობებსა და სურვილებს აპყოლოდა და საფრთხეში ჩაეგდო თავისი სათაყვანებელი სამშობლოს სიცოცხლისა და თავისუფლების საქმე? მეფემ თანხმობით უპასუხა ყივჩაღთა მეთაურის წინადადებას, მაგრამ ამით მან სამუდამოდ დაკარგა დედისიმედი, მოსპო თავისი სიყვარული, თავისი პირადი ბედნიერება. გულმოკლული და იმედგაცრუებული დედისიმედი სახლიდან გაიპარა და სამუდამოდ გადაიკარგა. უშედევგო აღმოჩნდა დავითის მიერ მისი ძებნა მთელ სამეფოში და უცხოეთის ქვეყნებშიც. მაგრამ დავითსაც და დედისიმედსაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე გულის სიღრმეში უტარებიათ ურთიერთ სიყვარულის სპეტაკი გრძნობა. და როცა ათეული წლების განვლის შემდეგ, უკვე სასიკვდილო სა-

რეცელზე მწოლარე მეფეს ორიოდ წუთით ეახლა დედათა მონასტერს საიდუმლოდ შეფარებული, მონაზვნობაში დაბერებული დედისიძედი, რათა ერთხელ და უკანასკნელად შეეხედა თავისი სათაყვანებელი დავითისათვის, მომაკვდავმა მეფემ უთხრა მას: „მაპატიე, დაო, შენი და ჩემი სიცოცხლე საქართველოს რომ შევწირე ტარიგად“. უკანასკნელი ამოსუნთქვის წუთებშიც დავითი თურმე დედისიმედს და გვანცას ახსენებდა. გვანცამაც — შამან ერისთავის მშვენიერმა ასულმა დავითისადმი უიმედო ტრფიალებას შესწირა სიცოცხლე და წარუშლელი კვალი დასტოვა მეფის სულიერ ცხოვრებაში. დედისიმედის სახე მწერლის დიდი შემოქმედებითი მონაპოვარაა და ტეტრალოგიის ნამდვილი მშვენიება და ბრწყინვალე სამკაული. იგი გარეგნული მშვენიერებისა და სულიერი რაინდობის, სიკეთის, კეთილშობილებისა და კლემამოსილების ცოცხალი განსახიერებაა, მაგრამ არა განუყენებელი, ზეციური არსება, არამედ ადამიანური სიტბოთი, მიწიერი სუნთქვით, სიცოცხლისმოყვარეობის გრძნობით, მძაფრი განცდებით აღბეჭდილი ადამიანური სახე. თუ მოვიხილომებთ, ამ მხატვრულ სახეს ანალოგია მოკუნახხოთ თანამედროვე ლიტერატურაში, ჩვენ თვალწინ პირველ ყოვლისა ისევე კ. გამსახურდიას მიერ შექმნილი შორენას სახე წარმოადგება — „დიდოსტატის მარჯვენას“ გმირი ქალისა.

ტეტრალოგიის მთავარ პერსონაჟთა შორის ცოცხალი, ხორცშესხმული მხატვრული განსახიერებით გამოირჩევა მარიამ დედოფლის მომხიბლველი სახეც. ბაგრატ კუროპალატის ასული, გიორგი მეორის ღვიძლი და სხვადასხვა დროს ბიზანტიის ორი კეისრის ცოლი იყო, ორივესთან განქორწინებული, მთელ იმპერიაში განთქმული თავისი იშვიათი სილამაზით, კკუითა და სათნოებით. მას დიდი გავლენა ჰქონდა ბიზანტიის სახელმწიფოს ცხოვრებაში, კეისრებისა და ქვეყნების მმართველი წრეების საქმიანობაში. საყოველთაო სიყვარულითა და პატივისცემით სარგებლობდა დედოფალი მარიამი საქართველოშიც. დავითს წრფელად უყვარდა თავისი მშვენიერა და კეთილი მამიდა, რომელიც თანაუგრძნობდა მეფისა და დედისიმედის სამიჯნურო ურთიერთობას და ცდილობდა, ბედნიერად დაქთავრებულიყო ჰაბუკი მეფის ეს მისწრაფება. მარიამის ცხოვრების ისტორია რომანში ცოცხალი გამოხატულებაა იმ ახლო ურთიერთკავშირისა, რომელიც არსებობდა საქართველოს მეფის ოჯახსა და

ბიზანტიის კეისართა შორის და, მაშასადამე, ამ ორი ერთმორწმუნე სახელმწიფოს შორის. ხანდაზმულობის ასაკში მარიამმა კიდევ ერთხელ განიცადა მწვავე ტრფობის გრძნობა. მას შეუყვარდა დავითის ერთ-ერთი უახლოესი თანამებრძოლი ნიანია ბაკურიანი, რომელიც ასეთივე მგზნებარე გრძნობით უპასუზებდა დედოფალს, მაგრამ ამ სატრფიალო ურთიერთობასაც არ ეწერა გამარჯვება. დავითის მსგავსად, მისმა საყვარელმა მეგობარმა ნიანიამაც საქართველოს კეთილდღეობას, დიდი დავითის თანამებრძოლობას ანაცვალა პირადი ბედნიერება. თავის უკანასკნელ სამიჯნურო გატაცებაში დამარცხებულმა მარიამმა მონაზვნობაში, მარტობაში და განუკურნებელ მწუხარებაში დალია სული. ასე უღმობლად ახშობდა საშუალოსაუკუნეობრივი სუსხი ადამიანთა კეთილშობილურ ვნებებსა და გრძნობებს, რომლებიც უკვე იღვიძებდნენ და მძლავრადაც იჩენდნენ თავს მოახლოებული რენესანსის პირველი სხივების ცხოველმყოფელი ზეგავლენით. ეპოქის ამ დიდი ისტორიული კონფლიქტის დრამატიზმს განასახიერებს მარიამ დედოფლის ცხოვრების ისტორიაც, იმ ულამაზესი ქართველი ქალისა, რომლის ღვთიური გარეგნობაც საფუძვლად დაუდო გელათის მონასტრის მხატვარმა ღვთისმშობლის ხატს და რომლის პორტრეტიც, შესრულებული უცნობი მაღალნიჭიერი ოსტატის მიერ დღესაც ინახება ვატიკანის მუზეუმში. მრავალი ფართო განზოგადებითი მნიშვნელობის, ცოცხალი და ხორცშესხმულად გამოძერწილი მხატვრული სახე ცხოვრობს და მოქმედებს „დავით აღმაშენებელში“. ყოველ მათგანს თავისი საკუთარი რთული ცხოვრების ისტორია აქვს და ამიტომაც ყოველი მათგანი თავისებური შენაკადით ამდიდრებს ტეტრალოგიის მრავალწახნაგოვან კომპოზიციას. რომანის მოქმედ პირთა შორის ცოტა როდია მშრომელი ხალხის წარმომადგენელი. გუთნისდედა გაბრიელ ხორგაი და მისი შვილები ღა შვილიშვილები. მექათმე თონა. რუსი მკედელი ნიკალა, ნადიაკვნარი ხახუტაი, მოლაშქრენი, სასახლეთა მრავალრიცხოვანი სხვადასხვა რანგის მსახურნი და სხვანი უშუალოდ ხალხის წარმომადგენლები არიან და შრომისმოყვარეობას, კეთილშობილებას. სიმართლეს, სამშობლოსადმი ერთგულებას განასახიერებენ. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ პერსონაჟებს რაიმე მნიშვნელოვანი ფუნქცია არა აქვთ დაკისრებული რომანის სიუჟეტურ განვითარებაში. „დავით აღმაშენებელში“ უმთავრესად და უპირატესად

მეფისა და მასთან დაახლოებულ ადამიანთა. — საერო, საეკლესიო და სამხედრო არისტოკრატიის წარმომადგენელთა ცხოვრებაა მოთხრობილი და გამოხატული. ამ თვალსაზრისით საფუძველს მოკლებული როდი იყო ის პრეტენზიები, რომლებიც თავის დროზე გამოითქვა ამ ტეტრალოგიის ნიმართ ქართულ (და არა მარტო ქართულ) ლიტერატურულ კრიტიკაში.

მთავარი გმირების პირადულ-ყოფითი ურთიერთობათა ამსახველი ფაბულური მოტივები ორგანულად არის ჩაქსოვილი ტეტრალოგიის სიუჟეტური ხაზის განვითარებაში. რომელსაც, უპირველეს ყოვლისა, დიდი ისტორიული მოვლენების წარმომსახველი პასაჟები ამოძრავებენ. რომანში ასახულია იმდროინდელი საქართველოს ისტორიული ცხოვრების ისეთი დიდძალი მწველევანი ეპიზოდები: როგორც იყო დავითის მეფედ კურთხევა, რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება, გელათის ტაძრის აგება, მუდმივი სამეფო ლაშქრის შექმნა და მისი გამოწრთობა. დავითის მიერ ძლევამოსილად გადახდილი ომები: ერწუხისა და დიდგორის ბრძოლები, სომხეთის ქალაქ ანისიდან თურქთა განდევნა, ლიპარიტ და რატი ერისთავთა წინააღმდეგობის დათრგუნვა, უცხოელ დამპყრობელთაგან თბილისის განთავისუფლება და სხვ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტეტრალოგიის მეოთხე წიგნში აღწერილი დიდგორის ომი, — დავითის მიერ გადახდილი უდიდესი ომი. როცა ქართველმა ხალხმა გმირულად მოიგერია და უკუაქცია მაჰმადიანთა კოალიციის სამას ათასიანი ლაშქარი, და განსაკუთრებით სელჯუკთა ხანგრძლივი ბატონყმობისაგან თბილისის განთავისუფლების სურათი — მხატვრული წარმოსახვის ცხოველყოფილობის მხრივ ვერ დგას ტეტრალოგიის საუკეთესო და ყველაზე მკაფიო პასაჟების სიმალლეზე.

რომანის მთელი მსვლელობა, დავითის ძლევამოსილი ომების მთელი ეპოპეა ფსიქოლოგიურად ამზადებს მკითხველს იმ დიდი სიხარულის და კმაყოფილებისათვის, რომელიც უნდა მოჰგვაროს მას საქართველოს დედაქალაქის განთავისუფლებამ. აქი ეს იყო დავითის უდიდესი ოცნება მისი მთელი ცხოვრების მანძილზე. ჭერ კიდევ ჰაბუკი უფლისწული, ვიდრე სამეფო ტახტზე ავიდოდა. ეუბნებოდა დედას: „სანამ ტფილისი ჩვენი არ გახდება. მე ვერ მოვისვენებ, დედი, სამი სიცოცხლე რომ გებოძა ჩემთვის, სამივეს ტფილისის

ასალებად დავლევდი, იცოდე“. დავითის ამ დიდი ოცნების განხორციელების მოლოდინი მკითხველს განუწყვეტლივ და განუშორებლად თან სდევს რომანის განვითარების მთელ მანძილზე. ხოლო თბილისის განთავისუფლების სურათი თავისი ესთეტიკური ღირსებით გარკვეულად ჩამოუვარდება ამ მოლოდინის ემოციურ დაძაბულობას. ეპოქის მსოფლიო-ისტორიული მოვლენების ყოვლისმომცველად ასახვის ამოცანას მწერალმა იმდენი ენერგია, დრო და ადგილი მონდომა, რომ ამის გამო ზოგიერთმა უღარესად მნიშვნელოვანმა ისტორიულმა მოვლენამ შესაფერად ცხოველყოფელი და შთამბეჭდავი გამოხატულება ვერ ჰპოვა ტეტრალოგიაში. ეს გარეშობა ალბათ იმითაც აიხსნება, რომ რაკი ეს დიდი მხატვრული ტილო მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში იქმნებოდა, მწერლისათვის ძნელი იყო და შეუძლებელიც მისი სიუჟეტის ერთიანი, წინასწარ ზუსტად გამოანგარიშებული გეგმით განვითარება და მხატვრული ენერჯისა და საღებავების სწორი განაწილება რომანში წარმოსასული უხვი და მრავალფეროვანი ცხოვრებისეული მასალისათვის.

მაგრამ მხატვრული ნაწარმოების შესახებ ჩვენ უნდა ვმსჯელობდეთ არა იმის მიხედვით თუ რა არ არის მასში, არამედ იმის მიხედვით, რაც მოცემულია და მიღწეული ამ ქმნილებაში. „დავით აღმაშენებელში“ კი იმდენი რამ არის ქეშმარიტად მაღალი სიტყვიერი ხელოვნების ენით მოთხრობილი და წარუშლელად შთამბეჭდავი მხატვრული ძალით წარმოსახულბ. რომ მთელი ამ სახეობრივი სიმდიდრის უბრალო ჩამოთვლა და სქემატური აღწუსხვაც კი შეუძლებელი ხდება.

ტეტრალოგიის ფინალში ასახულია დავითის სიცოცხლის უკანასკნელი წუთები, მისი კიდევ ერთი გაბრძოლება, მისი „უკანასკნელი ომი“. განუჯურნებელი სენით შეპყრობილს, სასიკვდილო სარეცელზე მწოლარე მეფეს მოეჩვენება, რომ შავ ცხენზე მჯდომმა, შავი ჯაჭვით და შავი მუზარადით შეჭურვილმა მალემსრბოლმა მოახსენა მას, თითქოს ტაოს-კარს თურქთა ლაშქარი მოდგომოდეს:

„ტაოს-კარს მოადგნენო თურქნი?

კედლის კარადა გამოადო ანაზღად.

თორნი გამოიღო, ვეღარ ჩაიცვა იგი, რკინის პერანგს

მისწვდა, ვერც იგი ზიდა, რკინას შეჩვეულ გოლიათურ

სხეულს სამკლავენი და საბარკულნი აღარ მოადგა.

ახლა წაეპოტინა ომებში ნაცადს ხმალს ბაგრატიულს, ხმალი გაუვარდა ხელიდან, იატაკზე დაეცა და ბედითი უღრიალი მორთო... სულთმობრძავი ბორგავდა, დედის-იმედსა და გვანცას ახსენებდა. ნაშუალამემდის ბორგავდა, გააფთრებული იბრძოდა სიცოცხლისა და სიკვდილის უკანასკნელ სამანზე.

ნადირთა საჩიხეში ღვრდინავდჷ ბოკვერი ლომისა.

დემეტრე მეფე დარბაზიონში შემოვიდა, პირჯვარი გადაიწერა, სარეცელის წინ დაიჩოქა და მარჯვენაზე ემთხვია თავის სათაყვანებელ მამას.

ასე დაამარცხა ომებში უძლეველი დავით მეფე ყოველთა შემმუსვრელმა სიკვდილმა.

და ეს იყო უკანასკნელი ომი...“

არა მართო ჩვენი თანამედროვენი საქართველოშიც და ჩვენი სამშობლოს საზღვრების მიღმაც, არამედ მომავალი თაობებიც. წრფელი მღელვარებით წაიკითხავენ ამ წიგნს, როგორც ძველი საქართველოს დიდებისა და ძლიერების ღირსეულ მხატვრულ მატინეს.

„ყველაფერი, რაც მე შემიქმნია ჩვენი ერის სახელოვანი წარსულის სადიდებლად, განკუთვნილია ჩემი ხალხის დღევანდელი დღისა და მისი მომავლისათვის, რომლის მედაფედ და მებაჯრედ მომაქვს. კიდევაც თავი — წერს კ. გამსახურდია „დავით აღმაშენებლის“ ბოლოსიტყვაობაში.

და, მართლაც, ისტორიული წარსულის თემებით გატაცებას სრულიადაც არ შეუზღუდავს მწერლის შთაგონება და არ გამოუთიშავს იგი ჩვენი ხალხის ცხოვრების ცოცხალი სინამდვილისაგან. მისი სადღეისო მისწრაფებათა და სასიცოცხლო ინტერესების სფეროსაგან. ამის საუქეთესო დადასტურებაა რომანი „გაზის ყვავილობა“, რომელშიც მწერალი მღელვარედ და შთაგონებულად მოგვითხრობს ჩვენი დროების სოციალური სინამდვილის უმნიშვნელოვანესი პროცესების შესახებ.

ამ ნაწარმოებში მწერალმა კახეთის ერთი მთიანი სოფლის ბერ-მუხის ადამიანთა თავგადასავლის მაგალითზე ღრმა განზოგადებითი ძალით გვიჩვენა ქართველი გლეხკაცების ცხოვრება სამამულო ომის წინა პერიოდში, როდესაც ჩვენი ქვეყანა დიდი წარმატებით იბრძოდა სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის დამთავრებისათვის, დიდი სამამულო ომის მრისხანე წლებში, — როდესაც ჩვენმა ხალხმა განსაკუთრებული სიმკვეთრით გამოავლინა თავისი ხასიათის სწორუპოვარი ძალა და მშვენიერება და იმ დაუფიწყარ დღეებში, როდესაც ომის ქარცეცხლთან ძლევამოსილად გამოსული საბჭოთა ხალხი მშვიდობიან მშენებლობას უბრუნდებოდა. ჩვენი საბჭოთა სამშობლოს ისტორიის ეს მძაფრი და დაძაბული წლები აირჩია მწერალმა მხატვრული გამოსახვის საგნად. რათა უფრო სრულად და დამარწმუნებლად გამოეხატა ჩვენი ხალხის მებრძოლი და შემოქმედებითი ბუნება, ეჩვენებინა ის სიძნელენი და წინააღმდეგობანი. რომელთა ძლევამოსილად გადალახვის გზით მიიწევს წინ ჩვენი ქვეყანა თავისი დიადი საბოლოო იდეალისაკენ.

რომანში ცხოვლად არის წარმოსახული ურთულეს წინააღმდეგობებთან და თავის უბოროტეს მტრებთან უშიშრად შეჯახებული საბჭოთა ხალხის რაინდული სული. ამ დიადი შემართების ეპოპეა შეადგენს რომანის ძირითად შინაარსს და განსაზღვრავს მისი პერსონაჟების ხასიათსა და ბედსაც, მის სიუჟეტურ კომპოზიციასაც, მის მთელ პოეტიკასაც.

ამ წიგნით კ. გამსახურდიამ დიდი ნაბიჯი გადადგა წინ თავისი იდეურ-შემოქმედებითი განვითარების გზაზე და გვიჩვენა, რომ ოცდაათიანი წლების შემდეგ განვილილ დიდ იდეურ ბრძოლებს, ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში მომხდარ დიდ ისტორიულ ძვრებს ამაოდ არ ჩაუვლია მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიისათვის.

ამის ნათელსაყოფად საკმარისია შევადაროთ „ვაზის ყვავილობა“ კ. გამსახურდიას მიერ ოცდაათიანი წლების დამდეგს დაწერილ რომანს „მთვარის მოტაცება“.

თავის დროზე „მთვარის მოტაცება“ დიდი ინტერესით მიიღო ჩვენმა მკითხველმა, როგორც ჩვენი სინამდვილის მწვავე საკითხებზე პასუხისგამცემი წიგნი. მაგრამ, ჩვენი საზოგადოებრივი აზრი ბევრ რამეში ეღავებოდა კიდევ მწერალს. დიდი მხატვრული ძალით და დამაჯერებლობით გვიხატავდა რა „მთვარის მოტაცებაში“ წარ-

სულის ბნელი გადმონაშთების სასიკვდილო განწირულებას, მწერალი ერთგვარი თანაგრძნობით და სიბრალულით ეთხოვებოდა ამ წარმავალ სამყაროს. მეორე მხრივ, ამ მომაკვდავი წარსულიაღმრ დაპირისპირებული ახალი სამყარო არზაყან ზეამბაიას სახით, მწერლისათვის მაშინ არ აღმოჩნდა იმდენად ნაცნობი და ახლობელი. რომ იგი დაეხატა ისეთი სიმართლითა და სიღრმით, რომ ჩვენს ახალგაზრდობას ამ მხატვრულ სახეში თავისი თავი ეცნო და დაენახა.

და აი, მეოთხედი საუკუნის გაელის შემდეგ, მწერალი. გამოწრთობილი თავის დიდ შემოქმედებით მუშაობაში სრულიად სხვაგვარი ხასიათის თემებზე. კვლავ დაუბრუნდა ჩვენი დროის უმთავრეს და ძირითად პროცესებს, კვლავ გაიხადა თავისი შთაგონების საგნად დიდი ჭიდილი და ბრძოლა, რომელიც მიმდინარეობს ჩვენს ეპოქაში მომაკვდავ ძველსა და მძლავრად აღმავალ ახალს შორის. ამ თემას მიუძღვნა მან თავისი ახალი, მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი, რთული კომპოზიციის რომანი.

„ვაზის ყვავილობაში“ კ. გამსახურდია კვლავ შეეხო ჩვენი საბჭოთა სინამდვილისათვის უმთავრეს და ძირითად საკითხს — საკითხს ძველისა და ახლის ჭიდილისა, დახატა წარსულის ბნელი გადმონაშთების წინააღმდეგ ჩვენი ხალხის ძლევაშისილი ბრძოლის ცხოველი სურათები და გვიჩვენა. რომ როგორც ყოველი ქვეშაირიტი საბჭოთა მწერლისათვის, მისთვისაც არ არსებობს ვიწროდ შემოფარგლული ისტორიული თემების სამყარო. თუ. ერთი მხრივ. იგი დიდი სიყვარულით, დიდი შემოქმედებითი გზებით აღადგენს და აცოცხლებს ჩვენ თვალწინ ჩვენი ხალხის გმირულ ისტორიას, მეორე მხრივ. დიდი გატაცებით თვალწინ გადაგვიშლის ჩვენი დღევანდლობის ფართო და რთულ სურათს, წარმოგვისახავს ჩვენი ცხოვრების მოვლენებს, ჩვენი დროის ადამიანებს.

ბევრი რამ აქვთ საერთო „მთვარის მოტაცებას“ და „ვაზის ყვავილობას“. ორივე ამ თავის ნაწარმოებში მწერალმა ორი სამყარო შეაჯახა ერთმანეთს, გვიჩვენა სურათი დრომოქმული ძველისა და ახლის ბრძოლისა ჩვენს სინამდვილეში. მაგრამ „ვაზის ყვავილობაში“ მწერალი უკვე მტკიცედ და გარკვეულად დგას ახლის პოზიციასზე, რომელსაც იგი არა მარტო სიყვარულით და თანაგრძნობით. არამედ ცოდნით და განცდით ხატავს. მისი გოდერძი, ნუნუ, ციხისთავი, ვახტანგ კორინთელი, სუსქია და მთელი რიგი სხვა პერსონა-

ეები, რომლებიც ამ რომანში წარმოადგენენ ახალ სამყაროს, ჩვენს ახალ საზოგადოებრივ წყობილებას, თავისი აზრებით, საქმეებით და მაღალი მორალური თვისებებით თავდადებულად ემსახურებიან საბჭოთა სინამდვილის განმტკიცებას. სწორედ ამ ადამიანების მხარეზე დგას მწერალი და გვიხატავს მათ ისეთი ღრმა დრამატიზმით, ისეთი ტემპერამენტით და გზნებით, რომ აღვივებს მკითხველის სიყვარულს ამ ადამიანებისადმი და წარმოშობს მათდამი მიბაძვის მისწრაფებას. წიგნი გამსჭვალულია დიდი სიყვარულით კომუნიზმის მშენებელი საბჭოთა ხალხისადმი. ეს სიყვარული შეადგენს ამ წიგნის პათოსს, მის ეროსს. მის ძირითად მორალს და ესთეტიკურ იდეალს. ეს არის საფუძველი ამ წიგნის იდეურ-აღმზრდელობითი, ესთეტიკური და შემეცნებითი ღირებულებისა.

რომანის დადებითი პერსონაჟები გამოთქვამენ და განასახიერებენ დიდ სიყვარულს მშობელი ქვეყნისადმი, ჩვენი დიდებული ბუნებისადმი, ჩვენი მიწა-წყლისადმი. ამ წიგნის ყოველ სტრიქონში ძვერს საბჭოთა პატრიოტის გული, იგრძნობა თანამედროვეობის სუნთქვა. წიგნი წარმოადგენს შემოქმედებითი შრომის მგზნებარე აპოლოგიას. მასში ასახულ მოვლენათა მთელი ლოგიკა მხატვრული დასაბუთებაა იმ აზრისა, რომ შრომა არის ქვეყნისადმი ადამიანობის, პატრიოტობის, სამშობლოს სიყვარულის, მაღალი ზნეობრივობის უდიდესი გამართლება, შრომა არის უპირველესი წყარო ადამიანური სრულყოფილი ბედნიერებისა.

„პირველთაგანვე იყო საქმე“—ამგვარადაა დასათაურებული „ვაზის ყვავილობის“ ერთ-ერთი თავი და ეს აზრი ამოძრავებს მის სიუჟეტს, წიგნის პერსონაჟთა ურთიერთობის მთელ ატმოსფეროს. რომანის ერთ-ერთი მთავარი გმირი, პროფესორი ვახტანგ კორინთელი განუზომელი სიყვარულით შესცქერის მშრომელ ადამიანებს და ამბობს: „ამ მშრომელ ადამიანებს უთუოდ მშვიდი და ტკბილი ცხოვრება ექნებათ. მათი ცხოვრება კიდემდის აღვსილია ყოველდღიური გარჯითა და ზრუნვით... შრომა უდიდესი ფაქტორია, არა მარტო მატერიალური დოვლათის მომხვეჭელი, არამედ ერთგვარი — „კათარზისი“ — გაწმენდა ადამიანის ზნეობისა. ისინი, ვინც შრომას განიცდიან, როგორც სიმძიმის, ვერასდროს მისწვდებიან ცხოვრების ამ დიდ საიდუმლოს“.

„ვაზის ყვავილობის“ დადებითი პერსონაჟები ზიარებული და

დაუფლებული არიან „ცხოვრების ამ დიდ საიდუმლოს“. ეს განსაზღვრავს მათი არსებობის მთელ აზრს და შინაარსს. წიგნის მთელი რიგი თავები შეიცავს ხალხის შემოქმედებითი შრომის მომხიბლველ სურათებს. ეს სურათები განასახიერებენ თავდადებას შემოქმედებით შრომაში, უმღერიან ჩვენი ხალხის შემოქმედებით ბუნებას, მის უძლეველობას თავის ამ დიად შრომით ცხოვრებაში.

მაგრამ ეს დადებითი, ძირითადი და წამყვანი ტენდენცია საბჭოთა სინამდვილისა რომანში წარმოსახულია არა იზოლირებული და გამოცალკევებული სახით, არამედ ნაჩვენებია ბრძოლაში და შეჯახებებში დიდ სიძნელებთან და წინააღმდეგობებთან.

მწერალი არ უშინდება მძაფრი საღებავებით დახატოს ჩვენს სინამდვილეში შემორჩენილი წარსულის ბნელი გადმონაშთები, რომლებიც ხშირად აბრკოლებენ ჩვენი ხალხის წინსვლას; არ გაურბის მამხილებლად დახატოს ამ გადმონაშთების მატარებელი მანკიერი ადამიანები, დაგვანახვოს, თუ როგორი წინააღმდეგობების გადალახვის გზით მიდის წინ ჩვენი ქვეყანა.

მაგრამ თუ „მთვარის მოტაცებაში“ მწერალი ამქალაქებდა ერთგვარი სიბრაღის და სიმპათიის გრძნობას წარსულის გადმონაშთებისადმი, „ვაზის ყვავილობაში“ ძველისა და დრომოკმულის განმასახიერებელი ადამიანები: აბრია, კანკრე, ვარა, ცეროდენა, ქეთუა და სხვები დახატული არიან მძაფრად მამხილებელი საღებავებით, იმ დიდი სიძულვილისა და ზიზღის გრძნობით, რომლითაც ჩვენი ხალხი იბრძვის ყოველივე დახავსებულისა და დრომოკმულის წინააღმდეგ. აქ უკვე ნატამალიც აღარ არის თანაგრძნობის, სიბრაღის და სიმპათიისა მანკიერი ადამიანებისადმი და მათი ბნელი საქმეებისადმი, რომლებიც, თავისი უბადრუკობისა და უმწეობის მიუხედავად, მაინც წინ ელობებიან ჩვენი სამშობლოს წინსვლას, აფერხებენ და აბრკოლებენ ჩვენი ხალხის წარმატებებს.

„ვაზის ყვავილობა“ იმის მაჩვენებელია, რომ საბჭოთა ლიტერატურა თავისი განვითარების ახალ საფეხურზე აღის და მან უკვე უკან ჩამოიტოვა თავისი ისტორიის ის პერიოდი, როდესაც ჩვენს მწერლობაში გავრცელებული იყო ე. წ. „უკონფლიქტობის თეორია“, — ცხოვრების ცალმხრივად და შელამაზებულად გამოხატვის ტენდენცია. ასეთი ტენდენცია შორს იყო სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნების პრინციპებისა და ამოცანებისაგან. ამ „თეორიის“

შიხედვით შექმნილი ნაწარმოები, ჯერ ერთი, ცხოვრების სიმართლეს ღალატობდა და ამიტომაც დამაჯერებლობის ძალას მოკლებული იყო, მასში არ შეიძლებოდა გამოხატულიყო დიდი დრამატიზმი ჩვენი ცხოვრების განვითარებისა. ასეთი მწერლობა აღუწებდა ჩვენს სიფიხზლეს, თვალს გვიხუჭავდა ცხოვრების სიძნელეების წინაშე და ხალხის სულიერი შეიარაღებისა და გამოწრთობის ნაცვლად ჩვენი ძალების მოღუწებასა და იდეურ განიარაღებას უწყობდა ხელს.

„ვაზის ყვავილობა“ ერთ-ერთი მძაფრი გამოვლინებაა საბჭოთა მწერლობის ახლანდელი მისწრაფებისა, რომ ჩვენი ცხოვრების სინამდვილე წარმოისახოს მისი რთული წინააღმდეგობებისა და კონფლიქტების გათვალისწინებით, ხოლო საბჭოთა ადამიანის გმირული ხასიათი ნაჩვენები იქნეს იმ ჭიდილსა და ბრძოლაში, რომელიც ჩვენი თანამედროვეობის ძირითად შინაარსს შეადგენს.

სწორედ ასეთ ადამიანებად გვევლინებიან გოდერძი ელანიძე, ნუნუ უჯირაული, ვახტანგ კორინთელი, სუსქია მინდელი და სხვა დადებითი გმირები ამ რომანისა. ისინი იოლად, უბრძოლველად, წინააღმდეგობის გარეშე როდი ცხოვრობენ და იმარჯვებენ. მათ მეტად რთული წინააღმდეგობები ეღობებათ ცხოვრების გზაზე, დრამატიზმით აღსავსეა ყოველი მათგანის ცხოვრება, მრავალი ტანჯვა და განსაცდელი იგემეს მათ. სწორედ ამ წინააღმდეგობებთან ჭიდილში შეეძლოთ გამოევლინებინათ და გამოავლინეს კიდევ მათ თავისი მაღალი ადამიანური თვისებები, სპეტაკი ზნეობა, ქედუხარელობა და უშიშრობა. ვაჟკაცობა და კეთილშობილება.

რომანის ერთ-ერთი მთავარი გმირი გოდერძი ელანიძე რიგითი ახალგაზრდა გლეხია, საკოლმეურნეო სოფლის რიგითი ადამიანის ტიპიური სახე. იგი თავდადებულად ერთგულია ახალი ცხოვრებისა და მთელი არსებით ჩაბმული იმ დიდ ბრძოლაში, რომელიც გაჩაღებულია ბერძენების კოლმეურნეობაში გველეთის უნაყოფო ველებზე ვაზის ზვრების გაშენებისათვის. ეს დიდი ბრძოლა, დიდი შრომითი აღფრთოვანება შეადგენს რომანის სიუჟეტის დასაყრდენს. მაგრამ აქ ბრძოლა მარტო ბუნების სტიქიის დათრგუნვისა და ვაზის გაშენებისათვის როდი სწარმოებს, აქ ბრძოლა ამასთანავე მიმდინარეობს ადამიანთა გარდაქმნისათვის და წარსულის ბნელი გადმონაშთების ძირფესვიანად აღმოფხვრისათვის. ამ ბრძოლაში არის ჩაბ-

მული ეს ახალგაზრდა გლეხი. რაოდენად კეთილშობილი, გულის-
ხმიერი, აქტიური და გაბედულია ეს ახალგაზრდა, როგორი უშიშა-
რი და ქედუხრელია იგი, როგორი თანაბარი თავდადებით შრო-
მობს თავის მშობლიურ კოლმეურნეობაში, იბრძვის ბერმუხის
ველებზე, ხოლო როცა ომის ქარიშხალი ამოვარდება, თავის სისხლ-
სა და სიცოცხლეს არ ზოგავს სამშობლოსათვის. პირნათლად და
დიდი სულიერი რაინდობით გადაიტანს იგი მის თავზე დატრიალე-
ბულ მრავალ მძიმე განსაცდელს და ბოლოს ბრძოლებში დაქრილი
და დასახიჩრებული, მაგრამ მაინც ცოცხალი და მაღალი პატრიო-
ტული შეგნებით გამსჭვალული უბრუნდება მშობლიურ სოფელს.

გოდერძის შეჭახება წარსულის ბნელი გადმონაშთების მატარე-
ბელ ადამიანებთან — კანკრებთან, აბრიებთან და სხვებთან, მისა
თავდადებული ბრძოლა გველეთის ველებზე, შემდეგ მისი მძიმე
ფრონტული ცხოვრება და ყველა ამ განსაცდელიდან მისი გამარჯვე-
ბულად გამოსვლა, — სიმბოლურად განასახიერებს იმ დიდ გა-
მარჯვებას, რომელიც მრავალი სისხლისა და ოფლის საფასურით
მოიპოვა ჩვენმა სამშობლომ როგორც სოციალისტური საზოგა-
დობის მშენებლობაში, ისე ფაშიზმის სისხლიანი ურდოების წი-
ნალმდეგ ბრძოლაში. ჩვენი მშრომელი ხალხის, საკოლმეურნეო
სოფლის ახალგაზრდობის ასევე ფართო განზოგადებითი მნიშვნე-
ლობის ტიპური სახეა ნუნუ უჯირაულიც — გოდერძის ერთგული
მეგობარი და სატრფო. დიდი მომხიბლველობით არის მოთხრობი-
ლი და დახატული რომანში ამ რიგითი ახალგაზრდა ქალის თავდა-
დებული ერთგულება საკოლმეურნეო შრომისადმი, მისი გამოსვლა
მიტინგზე სიტყვით, მისი გაბედულება. მისი სიყვარული გოდერძი-
სადმი, მისი უმწიკვლო მორალური სახე. ვერც მძიმე ოჯახურმა
პირობებმა, რომელშიც მას მოუხდა ცხოვრება, ვერც შვილის და-
ლუპვის საშიშროებამ, ვერც თავისი უზომოდ საყვარელი გოდერ-
ძის ხანგრძლივად უგზო-უკვლოდ დაკარგვამ ვერ გაბზარეს მისი
მორალური სახე. ბევრჯერ გააფთხრებული იერიში მიიტანეს მასზე
სოფლის ბნელმა ადამიანებმა, ბევრი სიმწარე და მწუხარება აგემა
მას სამაჟულო ომის მძიმე წლებმა, მაგრამ ყოველივე ამ განსაცდე-
ლიდან ეს სამაგალითო საბჭოთა ქალი გამოვიდა მორალურად
უმწიკვლო და გამარჯვებული.

ვერ ვიტყვით, რომ რომანის ყველა პერსონაჟი თანაბრად ცო-

ცხალ, სისხლ-ხორცით სავსე ადამიანურ სახეებად იყოს გამოკვეთილი. ზოგიერთი უღარესად მნიშვნელოვანი იდეურ-ესთეტიკური ფუნქციის მატარებელი გმირიც კი დახატულია შედარებით ფერ-მკრთალად. ასეთია მაგალითად, რაიკომის მდივნის ციხისთავის სახე, იგი რომანში მოქმედებს არა როგორც ცოცხალი ადამიანური ხასიათი, არამედ როგორც ავტორის სავსებით სწორი და მართებული წარმოდგენა რაიონის კარგ პარტიულ ხელმძღვანელზე, რომელიც უზომოდ ერთგულია თავისი მაღალი მოწოდებისა და თავს არ იზოგავს ხალხის საკეთილდღეოდ შრომასა და ბრძოლაში.

ბევრად უფრო ცოცხლად და კოლორიტულად არის დახატული სუსქია მინდელის და ნიკო მირიანაშვილის სახეები, არც ერთი თავისი დადებითი გმირი იოლი გზით არ მიჰყავს მწერალს. ყოველ მათგანს იგი ხატავს უმძიმეს წინააღმდეგობათა ვითარებაში.

დიდად საყურადღებო მხატვრული სახეა ვახტანგ კორინთელი, რომლის აზრებსა და გრძნობებში მწერალი ხშირად განახორციელებს თავის მსოფლმხედველობას, თავის დამოკიდებულებას სამყაროსადმი, თავის იდეურ პოზიციას. ეს უპარტიო ინტელიგენტი მშრომელი ხალხის წიაღიდანაა გამოსული; მას უგემნია ძველი, თავადაზნაურულ ბურჟუაზიული წყობილების უკულმართობანი, მაგრამ თავის შრომით, თავდადებით გაუკაფავს გზა, უცხოეთში განათლება მიუღია, მრავალი შრომა დაუწერია და ახლა სამშობლოში დაბრუნებულა პროფესორის წოდებით და დიდი მეცნიერული ავტორიტეტით. იგი ზიზღითაა გამსჭვალული დასავლეთის ბურჟუაზიული ცივილიზაციისადმი და თანამედროვე იმპერიალიზმის რეაქციული პოლიტიკისადმი. თავდადებული პატრიოტი, იგი დიდი აღტაცებით თავს დასტრიალებს მშობლიური ქვეყნის აღორძინებას, ბერძუხის ზეგანზე ვაზის გაშენებისათვის გაჩაღებულ ბრძოლას, შექხარის თავისი ხალხის ბედნიერებას, მწვავედ განიცდის სამშობლოს მიძიმე დღეებს ომის ვითარებაში. ამასთანავე მას აქვს რთული პირადი ცხოვრება, რომელიც განუყოფლად დაკავშირებულია რომანში ასახული დიდი სახალხო მნიშვნელობის მოვლენათა განვითარებასთან.

„ვაზის ყვავილობის“ ერთ-ერთი უპირველესი ღირსება სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მასში ადამიანთა პირადი ცხოვრება და ბედი წარმოსახულია განუყოფელ ერთიანობაში ხალხის ცხოვ-

რებასთან, სოციალურ სინამდვილესთან, ამ ადამიანთა საზოგადოებრივ პრაქტიკასთან. თელაველი მიწისმზომელის შვილის ვახტანგ კორინთელის ცხოვრება ბავშვობიდან დაკავშირებული იყო თავად ვაჩნაძის ოჯახთან. სიყმაწვილეში მას გატაცებით შეუყვარდა რევან ვაჩნაძის მშვენიერი ასული მედიკო. ეს უკანასკნელი მშობლებთან ერთად პარიზში გადასახლდა საცხოვრებლად და გალატაკების საფართოების წინაშე დამდგარი ოჯახის ძალდატანებით, ცოლად გაჰყვა ფრანგ მემამულესა და კაპიტალისტს შარკუტიეს. უცხოეთში მეცნიერული მიზნით მივლინებული კორინთელი შეხვდა მედიკოსს. მთ შორის ახალის ძალით იფეთქა ადრინდელი სიყვარულის გრძნობაჲ. მედიკო გაშოქვა ქმარს და კორინთელს გამოჰყვა სამშობლოში. მაგრამ საბჭოთა სინამდვილემ, საბჭოთა ხალხის საბრძოლო იდეალებისადმი დამოკიდებულებაში ღრმა განსხვავებამ, ჩვენმა ცხოვრების განახლებულმა სოციალურმა ატმოსფერომ გათიშა ვახტანგ კორინთელი ვაჩნაძის ახულთან და მგზნებარე გრძნობით დააკავშირა იგი თელაველი პურისმცობლის მინდელის ქალიშვილთან — სუსქიასთან, რომელიც ჩვენი სახალხო ინტელიგენციის საუცხოო ტიპიური სახეა. ხალხისადმი, სამშობლოსადმი წრფელი ერთგულება, ხალხის კეთილდღეობისათვის დაუცხრომელი შრომა აკავშირებს ერთმანეთთან სუსქიასა და ვახტანგს. ამიტომ არის მათი სატრფიალო ურთიერთობა უჩრდილო და პარმონიული. და თუმცა ისინი იღუპებიან, მაგრამ ორივე მსხვერპლი ხდება ხალხისადმი თავდადებული სამსახურისა. ამიტომაც მათი სახეები მომხიბლველი მორალური შარავანდელით შემოსილი რჩება მკითხველის ცნობიერებაში.

მწერალი ხშირად დიდ დრამატიზმს აღწევს ადამიანის სულიერი ცხოვრების, მისი პირადი ბედის გამოხატვისას. იგი გვიჩვენებს, რომ ჩვენი დროის დადებითი გმირი ჩრდილში, სათბურში როდი იზრდება. — მისი ახსიათი იჭედება მძაფრ ბრძოლაში. ზოგი მათგანი იღუპება კიდევაც. ეს არის მძაფრი ბრძოლა, დიდი ჰიდილი ჩვენი დროისა, რომელშიც იწრთობა და ყალიბდება თანამედროვეობის გმირის ხასიათის მაღალი თვისებანი, ჩვენი ხალხის სულიერი ძალა და მშვენება.

დიდია აგრეთვე „ვაზის ყვავილობის“ კრიტიკული პათოსი და მამხილებელი ძალა. ჩვენი სინამდვილის ჩრდილოვანი მხარეებისა და მანკიერი ადამიანების გამოხატვისას მწერალი არ ერიდება გვიჩვენება.

ნოს წარსულის ამ უბადრუკი გადმონაშთების სერიოზული დამაბრკოლებელი და შემაფერხებელი მნიშვნელობა ჩვენი წინსვლისათვის. მწერალი, ამასთანავე ხსნის მათ სოციალურ ფესვებს და გვიჩვენებს, თუ საიდან მოდიან ეს გადმონაშთები, რა ასაზრდოებს მათ მანკიერ ბნელ თვისებებს, რა სოციალური ფაქტორი, თუ ბიოგრაფიული პირობები იწვევს მათ არსებობას და როგორ იღუპებიან ისინი ჩვენი დიდი თანამედროვეობის სიმართლესა და ძალასთან პირისპირ შეჯახებაში.

აი მაგალითად, დეიდა ვარას გროტესკულად, და ამასთანავე საოცრად ცოცხლად დახატული სახე, თავისი გესლიანი ირონიით, ცხოველური ზიზლით ყველაფერი ახლისადმი, პროგრესულისადმი. ისტორიის მიერ დიდი ხნის წინათ და სამუდამოდ განადგურებულა თავადაზნაურული წოდების ეს მახინჯი ნაშიერი იმდენად უბადრუკად და უმწეოდ გამოიყურება, რომ ერთი შეხედვით ვერც კი წარჩოიდგენთ, რა წინააღმდეგობის გაწევა შეუძლია მას ჩვენი ძლევანოსილი წინსვლისათვის. მაგრამ აკი საბედისწეროდ იმოქმედა ამ გლოფებულმა უბადრუკობამ ვახტანგ კორინთელის პირად ბედზე და დიდი როლი შეასრულა მისი ოჯახის დანგრევაში!

ამ მხატვრული სახის მეშვეობით მწერალი გვაფრთხილებს, რომ არ შეიძლება უდარდელად და გულგრილად ვეპყრობოდეთ ასეთ დამიანებს, მათ შეუძლიათ მეტად სერიოზული ზიანი მიაყენონ ჩვენს ადამიანებს, დამლუპველად იმოქმედონ მათ ბედზე და, მაშასადამე, მათ საქმეებზეც.

იგივე შეიძლება ითქვას აბრია უჯირაულის სახის შესახებაც. აბრია განსახიერებაა კულაკობის უკანასკნელი ნაშთებისა. ის ბნელი, უმწეო, უმეცარი ადამიანია, მაგრამ რამდენი ბოროტება და უბედურება დაატრიალა მან რომანის დადებითი გმირების ცხოვრებაში. ან კიდევ გაბულიგებული შოფერი კანკრე, რომელმაც მრავალი ბოროტება ჩაიდინა და ბოლოს კინაღამ არ დაღუპა მთელი სოფელი. მწერალი გვიჩვენებს, თუ საიდან იზადებიან ეს ადამიანები, ეს ცეცხლოდენები, შენიღბულნი და შემძვრალნი ჩვენს დაწესებულებებში, ეს ქეთუები და მარუები, კობერიძეები და სხვები, რომლებიც წამლავენ ახალი საბჭოთა სოფლის ჯანსაღ ატმოსფეროს. რომანში თვალნათლივ ვხედავთ ამ მანკიერი ადამიანების მავნე ზეგავლენას. ამ მხატვრულ სახეთა მეშვეობით მწერალი ზრდის ჩვენს რევო-

ლუციურ სიფხიზლეს და განამტკიცებს მკითხველის შეგნებაში აზრსა და რწმენას, რომ საპიროა ასეთ ადამიანებს ვხედავდეთ, ვიცნობდეთ და ვებრძოდეთ მათ, ვიცავდეთ მათი მომშაძველი გავლენისაგან ჩვენი საბჭოთა ადამიანების სულიერ სამყაროს, ჩვენი ხალხის ნათელ ყოფაცხოვრებას, ჩვენს საზოგადოებრივსა და სახელმწიფოებრივ წყობილებას.

რომანის მთელი რიგი თავები დაწერილია ემოციური დაძაბულობით. მათში დახატულია ამალელებელი, გულის სიღრმემდე ჩამწვდომი, ღრმად დრამატიზირებული სურათები.

განსაკუთრებულად უნდა აღინიშნოს მხატვრულ საშუალებათა დიდი მრავალფეროვნება, რომელსაც შეიცავს ეს ნაწარმოები. მძლავრად დრამატული ქდერის პასაჟებიდან აეტორი გადადის გროტესკზე, მძაფრ ირონიაზე, მღელვარე ლირიზმით გამსჭვალული სურათებიდან — კარიკატურულად დახატულ სახეებზე. ფართოა მწერლის მხატვრული დიაპაზონი. შეუძლებელია, აუღელვებლად წაიკითხოთ რომანის ის ფურცლები, რომლებზეც აღწერილია სუსქიას სიკვდილის სცენა, ვახტანგ კორინთელის უკანასკნელი დღე, გველეთის ველებთან ხალხის შებრძოლების სურათი — ეს საუკეთესო სურათი მასობრივი შრომითი გმირობისა, ყამირის გატეხვისა. იგივე უნდა ითქვას ჰემმარიტი პოეზიით გამსჭვალულ პეიზაჟებზე, რომლებიც დიდი ფერწერითი ძალით არის დახატული და ემოციურად გაცოცხლებული. და ამათ გვერდით დეიდა ვარას, აბრიას, კანკარეს, ქეთუას და სხვათა გროტესკული სახეები, ნდორთავას წისკვილის და ნუნუს ოჯახური გარემოცვის ზუსტი რეალისტური აღწერილობანი. მწერალი იყენებს მხატვრული მეტყველების სხვადასხვა საშუალებებს, რათა სინამდვილის მრავალმხრივი მასალა, ცხოვრების მდიდარი მრავალფეროვნება წარმოგვისახოს ადექვატურ მხატვრულ ფორმებში და არა მარტო წარმოგვისახოს, გახსნას კიდევ ამ მოვლენათა აზრი, მათი ფესვები, მათი პერსპექტივა.

სამწუხაროდ, რომანის ყველა პასაჟი როდია თანაბარი მხატვრული ძალით და ოსტატობით დამუშავებული. გაცილებით მეტ მხატვრულ დამაჯერებლობით ძალას აღწევს მწერალი რომანის იმ თავებში, რომლებშიც ქართული საკოლმეურნეო ზოფლის შრომითა ცხოვრებაა წარმოსახული, ქართული ბუნების სურათები თუ ადამიანთა პირადი საყოფაცხოვრებო ურთიერთობათა ეპიზოდებია დახა-

ტული. გაცილებით უფრო მკრთალია და შთამბეჭდავობას მოკლე-
ზული ფრონტული ცხოვრების სურათები, ბატალური სცენები, სა-
კონცენტრაციო ბანაკებში მოხვედრილი საბჭოთა მებრძოლების აუ-
ტანელი ხვედრის და სისხლიანი ფაშისტური ტერორისადმი მათი
შეურიგებლობისა და ქედუხრელობის ეპიზოდები.

რით უნდა აიხსნას რომანის ცალკეული ნაწილებისათვის დამა-
ხასიათებელი ასეთი განსხვავებული დონე მხატვრული ხარისხისა,
პროფესიული ოსტატობისა? ის ცხოვრებისეული მასალა, რომელიც
კარგად არის ცნობილი მწერლისათვის, უშუალოდ განცდილი და
ნაგრძნობია მის მიერ, ცხოველ გამოხატულებას პოულობს ნაწარ-
შობში. ცოცხალ და მეტყველ განსახიერებას. ხოლო სინამდვილის
ის მოვლენები, რომელთა შესახებ ავტორს მხოლოდ გონებისმიერი
წარმოდგენა აქვს, მოკლებულია მხატვრულ ხორცშესხმულობას.

ისიც უნდა ითქვას, რომ „ვაზის ყვავილობის“ ავტორი ზოგჯერ
შეგნებულად მიმართავს ისეთი პირობითობის ხერხს, რომელიც
სცილდება მხატვრული სიმართლის საზღვრებს. ყოველთვის როდი
ზრუნავს მწერალი რომანის ამა თუ იმ სიუჟეტური მოტივის მხატვ-
რულად შემზადებისა და დასაბუთებისათვის, პერსონაჟთა მოქმედე-
ლის ფსიქოლოგიური მოტივირებისათვის. მაგრამ ასეთი მხატვრუ-
ლი ნაკლოვანებანი და ხარვეზები რომანის მხოლოდ ცალკეულ პა-
საჟებში იჩენს თავს. მთავარსა და ძირითადში კი „ვაზის ყვავილო-
ბა“ რეალისტური სიმართლით გამოხატავს ჩვენი ეპოქის დიდ გარ-
დამქმნელ და განმაახლებელ ძალას. ბერმუხაში, არაშენდა-გველე-
თის ზეგანზე გაჩაღებული გმირული შრომა და ბრძოლა განსახიერე-
ბაა იმ დაუცხრომელი შემოქმედებითი ცხოვრებისა, რომლითაც მო-
ცულია ჩვენი საბჭოთა სამშობლო თავისი სახელოვანი ისტორიის
ბთელ მანძილზე. შემთხვევით როდი დაუკავშირა მწერალმა ვაზის
ზვრების გაშენებისათვის ბერმუხელ კოლმეურნეთა ბრძოლა სისხ-
ლიანი ჰიტლერიზმის წინააღმდეგ ჩვენი ხალხის ძლევაშისილი ომის
ეპოპეას. ამით მწერალმა ჩვენი სამშობლოს ხალხის სწორუბოვარი
ერთაულოვნების იდეა განასახიერა და თვალნათლივ გვიჩვენა, რომ
კახეთის მთიანეთის ერთი პატარა სოფლის ცხოვრებაშიც ფეთქავს
ბთელი საქართველოს, მთელი საბჭოეთის მძლავრი და დაუცხრო-
მელი მაჯისცემა.

დიდი დრამატიზმით, გულის სიდრამედ ჩამწვდომი ემოციური

დაძაბულობით, მაღალი პოეტური შთაგონებით მოგვეთხრო მწერალმა თავის გმირთა მღელვარე ცხოვრების ისტორია, წარმოგვისახა მათი ყოფა-ცხოვრების კოლორიტული სურათები, მათი მოქმედების სარბიელი — საქართველოს დიდებული ბუნების ფერადოვანი პანორამა.

„ვაზის ყვავილობა“ ქართული საკოლმეურნეო სოფლის ცხოვრების ამსახველი რომანია, მაგრამ მის გმირს მარტო ჩვენი გლეხობა როდი წარმოადგენს. მასში საკოლმეურნეო გლეხობის მოწინავე ადამიანების გვერდით ცხოვრობენ, აზროვნებენ და მოქმედებენ პროფესორები, ექიმები, აგრონომები, შოფრები, ტრაქტორისტები, ინჟინრები, პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწეები, ჯარისკაცები და ოფიცრები, — მრავალი სხვადასხვა პროფესიისა და მდგომარეობის ადამიანები, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან ჩვენი ქვეყნის სამეურნეო და კულტურული, ცხოვრების აღმავლობისათვის თავდადებულ შრომასა და ბრძოლაში. რომანი ჩვენი სამშობლოს უძლეველობის, ჩვენი ხალხის დიადი საბრძოლო საქმის გარდუვალი გამარჯვების ურყევი რწმენით, ნათელი ოპტიმიზმით არის შთაგონებული. ნაწარმოების ეს მასულდგმულელებელი იდეა, მისი მორალი, მისი ფილოსოფია მკვეთრადაა გამოთქმული წიგნის დასკვნით სტრიქონებში.

სოფლის თავზე ამაყად მდგარი ათასწლოვანი ბერძუნის ქვეშ ბრძოლის ველიდან გოდერძი ელანიძის ცოცხლად დაბრუნებისა და მისი განკურნების აღსანიშნავად მცირე სუფრაა გაშლილი. სოფლის უხუცესი პაპა მიქელას მოწვევით აქ შეკრებილან რომანის ის გმირები, რომელთაც ვაჟკაცურად გამოუვლიათ და გადაუტანიათ უდიდესი ომის ქარცეცხლი. ბუნებრივია, რომ ისინი, პირველ ყოვლისა, ომში დაღუპულ გმირთა სახსენებელს სვამენ. ბოლოს გოდერძიმ ალწია თასი და თქვა:

„ეს გაუმარჯოს ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს ხალხს, მე კიდევ დამრჩა ორი თითი მარჯვენა ხელზე და თუ საჭირო იქნა, ავტომატის ჩახმავს ესეც იყოფა“.

პაპა მიქელამ ორივე ხელით აიყვანა პატარა მიქელა და აჩვენა იგი ზეციურ მნათობს, თანაც ისე გახარებული იყო ბედნიერი მოხუცი, თითქოს საკუთარი თვალით ენახა მზე...

კვლავინდებურად საამოდ შრიალებდა ბერმუხა, შე-
უღრეკელი ბერმუხა, რომელიც მარად დარჩა ჩემს წარ-
მოდგენაში, როგორც სიმბოლო ქართველი ხალხის უკვ-
დავი და შეუმუსვრელი სულისა“.

ამ სიტყვებით ამთავრებს მწერალი „ვაზის ყვავილობას“. ამ წიგ-
ნით მან ჩვენი ხალხის ეს უკვდავი და შეუმუსვრელი სული გამოხატა
და შთაგონებულად უმღერა მას.

რომ სრულად გავითვალისწინოთ ის დიდი და ძვირფასი წვლი-
ლი, რომლითაც კ. გამსახურდია ამდიდრებს თანამედროვე ქართუ-
ლი მწერლობისა და მთელი მრავალეროვნული საბჭოთა ლიტერა-
ტურის საგანძურს, საჭიროა ზემოთგანხილულ მის მხატვრულ ნაწარ-
მოებთა გარდა გავიხსენოთ დიდი გერმანელი პოეტის გოეთესადმი
მიძღვნილი ბიოგრაფიული რომანი და აგრეთვე ნოველები: „ხოგაის
მინდია“, „ამბავი ხუთასი ბოლნისელისა“, „დამსხვრეული ჩონ-
გური“.

„გოეთეს ცხოვრების რომანი“ ბიოგრაფიული ჟანრის პირველი
მხატვრული ნაწარმოები იყო ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში.
თავის ვრცელ ნოველაში „ხოგაის მინდია“ კ. გამსახურდიამ ახლუ-
ბურად გააცოცხლა და თავისებური მხატვრული ინტერპრეტაციით
განასახიერა ის შესანიშნავი ქართული ლეგენდა, რომლის საფუძ-
ველზე შექმნა ვაჟა-ფშაველამ თავისი ეპიკური პოეზიის უკნობი
შედევი „გველის მკამელი“.

თავისი ხანგრძლივი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე კ.
გამსახურდია არა მარტო რომანებითა და ნოველებით ახდენდა ზე-
მოქმედებას მკითხველთა სულიერ ცხოვრებაზე, მათი შეგნების,
ზნეობის, გემოვნების განვითარებაზე, არამედ მხატვრული ნარკვე-
ვებითაც („უკრაინის თემიდა“, „ნატახტარი“, „კოლხეთში“) და მრავალრიცხოვან ლიტერატურულ-კრიტიკული და პუბლიცისტური
წერილებითაც.

ჩვენი საუკუნის ქართული მწერლობისა და ლიტერატურული
აზროვნების ისტორიკოსი ვერასოდეს გვერდს ვერ აუვლის კ. გამსა-
ხურდიას უაღრესად საინტერესო წერილებსა და გამოკვლევებს

ქართული, რუსული და ევროპული კლასიკური და თანამედროვე მწერლობისა და ხელოვნების საკითხებზე. იმის გასათვალისწინებლად, თუ რაოდენ ფართოა და მრავალმხრივი მწერლის გონებრივი ინტერესების სფერო, მისი ერუდიციისა და მხატვრული აზროვნების დიპაზონი, საკმარისია, აღინიშნოს, რომ მწერალმა საგანგებო გამოკვლევები და წერილები მიუძღვნა შოთა რუსთაველს, დანტე ალიგიერს, გოეთეს, ლეონარდო და ვინჩს, ლევ ტოლსტოის. გოგოლს, საბა სულხან ორბელიანს, ვაჟა-ფშაველას, ბაირონს, ბალზაკს, ანატოლ ფრანსს, თომას მანს, ილია ქავკავაძეს, ივანე ჯავახიშვილს. ჰენრიკ იბსენს, უოლტ უიტმენს, რილკეს, სტეფან გეორგეს. ავეტიკ ისააკიანს, დერენიკ დემირჭიანს, ლადო გუდიაშვილს, დავით კაკაბაძეს, პლატონ იოსელიანს, სიმონ ჭანაშვიას, ნიკო ლორთქიფანიძეს, ალექსანდრე აბაშელს, შალვა დადიანს, კორნელი კეკელიძეს, გალაკტიონ ტაბიძეს, სიმონ ჩიქოვანს, არტურ ლაისტს, გიორგი ნატროშვილს. ამას უნდა დაემატოს მწერლის პოლემიკური წერილები ქართული საბჭოთა თეატრისა და თანამედროვე სალიტერატურო ქართული ენის საკითხებზე, თანამედროვე რომანისა და მხატვრული თარგმანის პრობლემებზე. ძნელი არ არის იმის წარმოდგენა, თუ მსოფლიო კულტურის ისტორიისა და თანამედროვე მწერლობისა და ხელოვნების უმნიშვნელოვანეს საკითხთა რა დიდი რაოდენობა უნდა იყოს აღძრული და თავისებურად გაშუქებული მწერლის ამ ნაშრომებში, რომელთაგანაც ზოგი ვრცელი მონოგრაფიაა, ზოგი ლიტერატურული პროტრეტი, ზოგი კი მწერლის დაკვირვება და შენიშვნები.

ამ წერილებში გამოთქმული მსოფლმხედველობრივი და ესთეტიკური შეხედულებანი შუქს ჰფენს აგრეთვე მწერლის მხატვრული შემოქმედების საკვანძო საკითხებსაც.

თავისი დაბადების 70 წლისთავის საიუბილეო საღამოზე წარმოთქმული სიტყვა კ. გამსახურდიამ ამგვარად დაამთავრა:

„უნდა ვაღიარო, მე არც სიბერეს ვგრძნობ და არც დაღლას, ვაჟკაცურ სიტყვას ვაძლევ ჩვენს ხალხს, ჩვენს მთავრობას, კვლავინდებურად ვებრძოლო ქართულ სიტყვას, როგორც იაკობი თავის მძინანე ღმერთს“.

ხალხი ღრმა ინტერესით მოელის ამ ბრძოლისა და შემოქმედებითი ვაჟკაცობის ახალ შედეგებს.

Жгенти Виссарioni Давидович
КОНСТАНТИНЭ ГАМСАХУРДИА
(На грузинском языке)
Детюниздат Грузинской ССР
«Накадули», Тбилиси, 1967

რედაქტორი ლ. გოგოხია
მხატვარი ჟ. ყავლაშვილი
მხატვ. რედაქტორი შ. დოლიძე
ტექნიკური ბ. ასათიანი
კორექტორი ი. უშვერიძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 11/X-67 წ.
ქაღალდის ზომა 60X84¹/₁₆ .
ნაბეჭდი თაბახი 6,75
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 5,59
ტირაჟი 3.000 შეკვ. № 5351
ფასი 40 კაბ.

გამომცემლობა „ნაკადული“, მარჯანიშვილის ქ. № 5
Издательство «Накадули», ул. Марджанишвили № 5
სტამბა № 2, „ნაკადული“, ფურცელაძის ქ. № 5
Типография № 2, «Накадули», Тбилиси, ул. Пурцеладзе № 5